

Kjærlighetens tvetydighet

“...det er bare lykke og glede og fantastisk liksom”

en kvalitativ studie av kjærlighetens mentalitet i det moderne

Tonje Foosnæs Gravås
Høsten

Hovedoppgave i sosiologi cand polit
Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi
Universitetet i Oslo

Sammendrag

Denne oppgaven er en kvalitativ undersøkelse av kjærlighetens mentalitet i det moderne. Den baserer seg på intervjuer med syv menn i 30-35-årsalderen omkring deres livsløp i relasjon til kjærlighet, deres tanker og erfaringer i forhold til egne konkrete kjærlighetsliv og til kjærlighet betraktet mer "abstrakt" og generelt. Det etableres et perspektiv på kjærlighet som en sosial konstruksjon, for å muliggjøre en undersøkelse av kjærlighet som noe mer enn en privat følelse. Et utgangspunkt er at kjærlighet som sosialt fenomen på samme tid er noe dypt personlig og noe dypt samfunnsmessig, og at denne dobbelheten preger hvordan mennesker lever og opplever kjærlighet. Begrepet kjærlighetens mentalitet anvendes fordi det åpner opp for en måte å undersøke skjæringspunktet mellom det personlige og det som er felles. Kjærlighetens mentalitet forstås som formet og preget av noen dimensjoner ved moderniteten. Dimensjonene er valgt ut fordi de anses som relevante når det gjelder å belyse kjærligheten i det moderne. Dimensjonene er kjent fra sosiologisk modernitetsteori; individualisering, relativisering, fornuft og rasjonalitet, refleksivitet, autentisitet, ironi og ambivalens. Disse fungerer som åpninger til å studere kjærlighetens mentalitet i det moderne, fordi de betraktes som vesentlige trekk ved det moderne samfunn – og som derfor også har relevans i forhold til å forstå kjærlighet.

Det empiriske materialet presenteres først gjennom syv fortellinger om mennenes (kjærlighets-)liv. Disse fortellingene fungerer som bakteppe for den videre analysen som er temasentrert. Analysen er tre delt. I den første delen er det empiriske nedslagsfeltet romantikk og det som undersøkes er romantikkens ambivalens, dette at romantikk på samme tid er noe attraktivt og noe problematisk. Den neste delen beskriver det som blir begrepsfestet "den relative kjærlighet". Et hovedspørsmål er på hvilken måte det relative ved kjærligheten kan innebære dilemma når sett i forhold til valg, tvil, fornuft og rasjonalitet. Den siste delen problematiserer individualiseringen og spørsmålet er hvordan det kan være fruktbart å forstå denne dimensjonen ved moderniteten sett i relasjon til kjærlighet.

Opgaven har en beskrivende heller enn en forklarende målsetning. Ønsket har vært å belyse hvordan kjærlighetens mentalitet kan forstås når sett gjennom en prisme dannet av fortellingene til noen unge menn i Norge i dag.

Takk!

Å skrive en hovedoppgave er å overskride seg selv. En stund trodde jeg ikke jeg maktet det spranget. Når oppgaven allikevel er kommet til, kjennes det litt som et under. Jeg er faktisk ganske stolt. Det har til tider kjent ganske ensomt å sitte der time etter time foran den summende skjermen. Men rundt meg og i meg har det svevd mennesker som har gjort det mulig å holde på og holde ut. For det å sitte alene er ikke det samme som å være alene. Det er mange som har vært viktige for meg i løpet av disse årene, nå kan jeg endelig få takke dere.

Først vil jeg takke de kloke, generøse og ærlige mennene som lot seg intervju om kjærlighet. Det er noe eget å sitte sammen med et helt fremmed menneske og få del i de mest vesentlige opplevelser og fortellinger fra hans liv. En unik tillit ble meg til del, uten dere ble det ingen oppgave om kjærligheten. Takk!

Så vil jeg rette en stor og fornøyd takk til min veileder Tove Thagaard. Du har vært til uvurderlig faglig hjelp og inspirasjon. Takk også for selvtilliten du har gitt meg. Jeg vil spesielt takke for at du stilte opp i innspurten til tross for at du har vært sykemeldt. Det er godt at det finnes veiledere som bryr seg om sine studenter på en slik måte du gjør.

Rune Å. Nilsen skal ha en helt spesiell takk i dag, det er på mange måter hans "skyld" at jeg nå leverer et hovedfag i sosiologi. Takk for at du åpnet øynene mine for sosiologiens vakre, mangfoldige og tvetydige verden. Og takk for at du har fortsatt å være min venn og gitt meg av din innsikt, klokskap og kjærlighet. Du er en usedvanlig sosiolog og et helt spesielt menneske.

Så vil jeg takke min kjære Mamma og Pappa, som har gitt meg så mye trygghet og kjærlighet og alltid vist slik ektefølt omsorg og ivrig engasjement for alt jeg har villet og ønsket opp gjennom årene. Dere er klippen jeg står på – og grunnen til at jeg står der støtt. Og uten den uvurderlige økonomiske støtten fra "A/S Lasse og Grete Sponsorservice" hadde denne dagen garantert ikke vært mulig! Takk til min aller kjæreste, kloke og vidsynte søster Gro. For alle timene med samtaler, funderinger og forbannelser over denne tilværelsens uutholdelige letthet og tyngde. For at du har hørt meg, interessert deg og heiet på meg. Og for at du var der når livet ikke var så greit. Så lenge du er i min verden er alt i orden.

Jeg vil også takke min tidligere kjæreste gjennom ti år, Trond Morten Kristensen. Som jeg ble voksen sammen med og som støttet meg og heiet på meg i alle år. Som har lært meg så mye om kjærlighet, bare gjennom å være kjærlighet. Selv om vi ikke skal leve sammen lever du alltid i meg.

Flere andre mennesker har vært viktige inspiratorer og samtalepartnere for meg, både menneskelig og faglig. Takk til min venn Erling Berrum for at du alltid stiller de vanskelige spørsmålene som gjør at jeg må tenke meg om en gang til. For at du utfordret både hodet og hjertet mitt slik at jeg en gang turte å ta turen ut på den klippen. Og for at du har lært meg å forstå at alt er vel. Takk til min entusiastiske venninne Anette Weiberg Aurdal. Som alltid er der, som en ballong å holde fast i. Og som er mor til vakre lille Sara, det største underet som har skjedd (takk også for korrekturlesingen). Takk til Elisabeth Bratt for alle våre felles funderinger. De har vært faglig viktige og alltid inspirerende. Du er en engasjert venn og har vært god å ha som heilagjeng. Vi følges videre på veien. Takk også til Kari Nordberg for ditt skarpe blikk, gode smil og fine tilbakemeldinger. Det er godt å ha noen beslektede her oppe. Takk også til alle de andre "hovedfags hverdagsheltene" jeg har strevd meg gjennom dette sammen med, ingen nevnt, ingen glemt. Det er helt sikkert at uten timene på pauserommet med felles sorger og gleder hadde jeg ikke klart dette. Å være en del av et sosiologimiljø som vårt har vært en forutsetning for meg.

Helt til slutt vil jeg takke min elskede Terje. Det er et privilegium å ha en kjæreste som forstår hva det innebærer å streve frem en hovedoppgave. Og som er klok nok til å være sammen med ei som forsker på kjærlighet. Takk for at du har gitt meg mot. Takk for din tålmodighet og for din utålmodighet. Men aller mest – takk for din kjærlighet som er så underlig, varme og vakkert tvetydig.

Blindern, oktober
Tonje Foosnæs Gravås

Innholdsfortegnelse

DEL 1 - INTRODUKSJON **1**

KJÆRLIGHET I DET MODERNE	2
MENTALITET	4
KJÆRLIGHETENS MULTIDIMENSJONALITET	5
Forskningsspørsmål	6
En abduktiv tilnærming	8
EN KORT LESERVEILEDNING	9

DEL 2 - ET SOSIOLOGISK PERSPEKTIV PÅ KJÆRLIGHET **10**

ER DET MULIG Å STUDERE KJÆRLIGHET SOSIOLOGISK?	11
IKKE MYTE - IKKE BIOLOGI	12
Å DEKONSTRUERE	14
KJÆRLIGHET OG FØLELSER	14
KJÆRLIGHET SOM SOSIAL PRAKSIS	15
KJÆRLIGHET OG SPRÅK	17
KJÆRLIGHET SOM LIDENSKAP	18
Amour passion	19
Kjærlighet kompliseres – den romantiske kode	20
ET SAMFUNN I FORANDRING	21
SKAL VI LA KJÆRLIGHETEN I FRED?	22

DEL 3 METODISKE REFLEKSJONER **23**

LEGITIMITET	24
NOEN SENTRALE AVGRENSNINGER	25
MITT STÅSTED	26
TROVERDIGHET	28
Hvem mennene er og hvordan jeg fant dem	29
Hva vi skulle snakke om	29
Møte med mennene	30
Å skape sosiologi sammen	30
Hva skjedde egentlig?	31
Å intervju menn	33
Å snakke om kjærlighet	34
Det vidunderlige	36
Hvordan hvor de er i livet, påvirker det de sier	36
BEARBEIDING OG FORTOLKNING - BEKREFTBARHET	38
Fra tale til tekst	38
Å gjenfortelle mennenes liv	39
OPPGAVENS FORTOLKNINGSRAMME	41
Om menn, men ikke mannsforskning - en fraværende fortolkningsramme!	45
OVERFØRBARHET	47

DEL 4 - SYV FORTELLINGER OM KJÆRLIGHET	49
KJÆRLIGHET KAN GJØRE VONDT - ANDERS	49
FØLSOM KJÆRLIGHET - KRISTIAN	52
Å KUNNE VÆRE SEG SELV – STIG	54
DEN STØDIGE KJÆRLIGHET – MORTEN	56
FRIHET OG KJÆRLIGHET - ERIK	58
DRØMMEN OM DEN STORE KJÆRLIGHET - TOM	62
ENDRINGSDYKTIG KJÆRLIGHET - KARL HENRIK	65
DEL 5 – ROMANTIKKENS AMBIVALENS	67
ROMANTIKK SOM RITUALE	68
MENNENES FORHOLD TIL ROMANTIKK	71
AUTENTISK ROMANTIKK	72
Et eksempel på ”bra” romantikk	73
Stemning og setting	73
Et annet eksempel	74
DEN VANSKELIGE ROMANTIKKEN	75
MANNLIG ROMANTIKK	76
Erik - en kynisk-romantisk mann	77
DE MODERNE ROMANTIKERE	78
ANGSTEN FOR KLISJÉENE	79
Å si det med blomster	80
IRONI SOM REDNING	81
Å følge sin egen stjerne – en romantisk fortelling fra virkeligheten	81
Tilbake til spørsmålet	83
En attraktiv fortelling tross alt	84
DEL 6 – DEN RELATIVE KJÆRLIGHETEN	86
DET RELATIVE I DET MODERNE	87
RELATIVITETENS DILEMMA	88
KJÆRLIGHETENS REFLEKSIVITET	89
AUTENTISITETENS PARADOKS	91
FORNUFT OG RASJONALITET	92
Å LEVE I DEN RELATIVE KJÆRLIGHETENS TID	93
TIDLIGERE FORHOLD	94
Hvorfor det tok slutt	94
Hva de har lært	95
Relativitetens pris	96
Å klare å ta et valg til slutt – en liten digresjon	96
DEN ENESTE RETTE OG DEN STORE KJÆRLIGHETEN	97
Den eneste rette seg Selv - en liten digresjon	98
OM FORNUFT OG RASJONALITET	99
Fornuftsforholdet – huff og gru!	101
What seems to be the problem? Et foreløpig svar	102
GÅR DET AN Å VELGE Å ELSKE NOEN?	104
Enda en digresjon – forskjellen på forestilt og erfart kjærighet.	106
Å KOMME NED PÅ JORDEN	107
EN FLUKTMULIGHET FRA RASJONALITETENS JERNBUR?	109
Rasjonalt før og nå – en digresjon igjen	111
RASJONALITETENS JERNBUR	112

AVFORTRYLLELSEN AV VERDEN	113
LOVE IS THE GOD OF PRIVACY	115
REMYSTIFISERING AV KJÆRLIGHETEN?	116
DEL 7 – KJÆRLIGHET OG INDIVIDUALISME	117
INDIVIDUALISMENS TID	118
Selvrealiseringens svøpe	118
KJÆRLIGHET I INDIVIDUALISMENS TID	120
HUSMOR ER USEXY!	121
Å VÆRE TRO MOT SEG SELV	123
DEL 8 - AVSLUTNING	127
HELT TIL SLUTT	131
LITTERATURLISTE	132

De fleste av forsøkene jeg har gjort når det gjelder kjærlighet har vært mislykkede. Forde-
len ved kjærligheten er at du føler deg omfavnet av kosmos at du ikke lenger føler deg en
som. Ulempen er at du må jobbe med den. Jeg går ut fra at den er dynamisk ikke noe fast og
endelig. Men det er også alt jeg vet. Kjærligheten fortsetter hele tida med å lage "shish ke
bab" i hjertet ditt mens den søler alle ingrediensene utover alle steder. Ingen får noen gang
herredømme over kjærligheten på den måten religionens maktmennesker påberoper seg
herredømme over Gud eller over andre mysterier. Kjærligheten er et mysterium av natur.
Den kan ikke beskrives.

Leonard Cohen

Del Introduksjon

”Kjærligheten er hellig, og siden dens hemmeligheter er vesentlige, må hemmeligheten opprettholdes om ikke fenomenet skal endre karakter”, sier Vilhelm Aubert i sin lille tekst *Tanker om kjærlighet* fra essaysamlingen ”Det skjulte samfunn” (Aubert 1972:141). Teksten er ment som en kritikk av at sosiologien etter hans mening har forsømt å berøre kjærligheten direkte, noe som har ført til ”en alt for lettvin og overflatisk behandling av et sentralt og dyptgående problem” (ibid). Aubert mener det er både mulig og viktig å forsøke å forstå og fortolke kjærlighet både som noe mer, noe mindre og noe annet enn det hemmelighetsfulle og hellige. Han var på leting etter det skjulte samfunn, Aubert. Etter det som kommer frem når vi skreller vekk noen av de ytre lagene og får øye på hva som finnes bakenfor – bak det selvfølgelig, det tatt for gitt, det intenderte, bak common-sense forståelsen. Og han viser at det også er mulig å ta for seg de virkelig vesentlige områder i menneskelivet, for eksempel kjærlighet, på den måten. Med et åpent sosiologisk blikk kan vi gi oss ut på leting etter det bakenforliggende og tilslørte også i forhold til den hemmelige og hellige kjærligheten. Slik han så elegant gjør i sitt essay. Og slik jeg søker i denne oppgaven.

Som med inspirasjon av Aubert også er et forsøk på å lete etter noe skjult. Eller rettere sagt – etter det skjulte i noe som er svært synlig, nemlig kjærligheten. For den er ikke vanskelig å få øye på. Kjærligheten ruver. Den fremtrer som noe sterkt, tydelig og nesten støyende i vår kultur i dag. Vi er omgitt av dens avtrykk over alt, i film, litteratur og teater, i magasiner, sangtekster og reklame finner vi en nærmest påtrengende insistering på kjærlighetens tilstedeværelse. Den opptrer som lidenskap, drøm og glede, lengsel, sorg og tap, lykke, utopi og mening. Den tildeles ofte hovedrollen i de menneskelige drama og er aksene mange av disse utspiller seg rundt. Alle har et forhold til kjærlighet - vi kjenner til den og kanskje har vi også kjent den, noen har mistet den, mange har lengtet etter den - de aller fleste trenger den. Den er rundt oss og den er i oss. Men hva er den egentlig? Hva er kjærlighet? Det er et stort spørsmål, og ikke et vi skal forsøke å besvare i denne oppgaven. Det vi derimot skal forsøke, er en sosiologisk forståelse av kjærlighet.

Hvordan vi forstår kjærlighet er avhengig av hvilket perspektiv på kjærlighet vi anlegger. Poesien og litteraturen kan tilby en kilde til forståelse og de har på mange måter hatt en hegemonisk posisjon i forhold kjærligheten. Poesien har alltid vært opptatt av kjærlighet og litteraturen har uomtvistelig vært og er stadig en rik kilde til innsikt i og forståelse av kjærlighetens vesen for mange mennesker. Men til tross for sitt mangfold og sin rikdom, kan vi kanskje anklage poesien og litteraturen for å forholde seg til kjærlighet på den måten Aubert skisserer – som noe hemmelig-

hetsfullt og hellig. Da forblir mye skjult. I denne oppgaven er perspektivet ikke det poetiske, men det sosiologiske - og det innebærer noe annet.

Det innebærer blant annet å stille spørsmål ved noen av kjærlighetens selvfølgheter, ved hva kjærlighet er, hva den fremstår som og hvordan den kan oppleves – av reelle mennesker i en gitt sosial virkelighet. Ser vi etter, er det mye som er selvfølgelig ved kjærligheten. Men det selvfølgelige tilslører. Det er noen av disse selvfølghetene denne oppgaven setter seg fore å undersøke. Ved å behandle kjærligheten sosiologisk, gjennom å søke etter hva som befinner seg i rommet bak en common-sense forståelse, bak det som fremstår som åpenbart, i det som er der, men som ikke nødvendigvis kan sies direkte eller artikuleres tydelig kan vi få innsikt i spennende sider av det sosiale og den menneskelige tilværelse. Den siden av det sosiale og det menneskelige livet vi i denne teksten skal undersøke er den romantiske kjærligheten¹ og perspektivet vi inntar i forhold til denne vesentlige dimensjonen er et sosiologisk. I de følgende to innledende delene skal vi se nærmere på hva det innebærer.

Kjærlighet i det moderne

“Few people would fall in love had they not heard about it” har la Rochefoucaulds sagt (Illouz 1999:183). Jeg vil føye til at *hvordan* mennesker elsker - eller forelsker seg – enkelt sagt har med *hva* de har hørt om kjærligheten. Med det har vi antydning utgangsposisjonen for en refleksjon over kjærligheten i det moderne som denne oppgaven er et forsøk på. Fra denne posisjonen betrakter vi kjærlighet ikke som noe universelt og evig likt, men som noe historisk, dynamisk og kulturelt betinget - vi forstår kjærlighet som en *sosial konstruksjon*. Dermed er vi opptatt av at kjærlighet, og hvordan den forstås, oppleves og leves ut, er noe som forandrer seg. Og vi ser det slik at hvordan den forandrer seg - og *er* - har sammenheng med en tidsspesifikk kulturell omgivelse og mentalitet.

Denne tidsspesifikke kulturelle omgivelse og mentalitet vil vi betegne *det moderne*. Moderniteten er et vidt og til tider upresist begrep. Det opptrer i kulturanalyse, sosiologi og andre refleksjoner over vår tid i mange ulike variasjoner; det post-moderne, det sen-moderne, høy-moderne, eller hyper-moderne er noen eksempler på videreutvikling av dette klassiske sosiologiske begrepet. I vår sammenheng vil vi helt enkelt bruke begrepet “det moderne” og “moderniteten” uten å spesialisere det ytterligere som en vid betegnelse på tiden vi lever i i dag. Det er fordi vi ikke er

¹ Jeg bruker uttrykket “romantisk kjærlighet” som betegnelse på kjærlighet mellom mann og kvinne i et parforhold. Det er mange måter å begrepsfeste parkjærlighet, lidenskapelig-, erotisk-, ekteskaplig-. Begrepet romantisk kjærlighet er ofte brukt som en betegnelse på det kjærlighetsideal som var rådende omkring forrige århundre (Giddens betegner f.eks denne epokens kjærlighetsideal den romantiske kjærlighet). Jeg bruker det som definisjon på den kjærlighet jeg studerer helt enkelt fordi det er et common sense uttrykk for kjærlighet mellom mann og kvinne, uten at jeg legger noen føring eller definisjon på hva jeg i denne sammenhengen mener med romantisk. I kapitlet om romantikk blir uttrykket romantisk anvendt annerledes.

opptatt av å diskutere moderniteten som sådan. Vi tar så og si moderniteten "for gitt" uten å problematisere om den er -hyper, -sen eller -post og velger heller å fokusere på noen dimensjoner ved moderniteten som vi betrakter som relevante og ser på disse i relasjon til kjærlighet.

Flere studier av kjærlighet kan sies å på lignende vis betrakte kjærlighet i relasjon til det moderne. Hvis vi ser på tre bidrag som vil være sentrale i denne oppgaven; Bech & Bech-Gernsheims "The Normal Chaos of Love" (1995), Eva Illouz' "Consuming the Romantic Utopia" (1997) og Anthony Giddens' "Intimitetens forandring" (1994), kan vi hevde at alle disse inkluderer en forståelse av særtrekk ved det moderne samfunn i sine analyser for å forstå hvordan kjærligheten arter seg i dagens kultur. Sammen med Charles Taylors "Autentisitetens etikk" (Taylor 1998) og Nilsens analyser av Webers posisjon i relasjon til erotikken (Nilsen 1994, 1998) danner disse bidragene et grunnlag for å diskutere kjærlighet i en modernitetsteoretisk tradisjon.

At kjærligheten er dynamisk og i endring er altså et utgangspunkt for denne diskusjonen. Når man skal forsøke å forstå menneskets liv, eller flere menneskers liv sett i sammenheng (forsøke å forstå samfunnet sosiologisk) kan man ikke frikoble det fra tiden og historien; "Neither the life of an individual, nor the history of a society can be understood without understanding the both", sier C. Wright Mills (Mills 1967:3). Det er en måte å betrakte endring og utvikling på som anerkjenner at historien former kulturen og preger de sosiale vilkårene for enkeltmenneskets liv, samtidig som det enkelte menneskes liv er med på å forme forandringen av tiden og kulturen. Det er et kontinuerlig samspill mellom individ og samfunn – som en hermeneutisk spiral skaper og omskaper de hverandre. Individet former og formes av historien og kulturen, slik samfunnet former og formes av individuelle liv.

Dette perspektivet på spillet mellom det som er felles og overindividuellt og det som er noe personlig er sentralt i denne oppgaven. Kjærlighet oppfattes og oppleves av de fleste som noe unikt og individuelt, som noe som har med subjektive følelser, begjær og selvstendige valg å gjøre. I denne oppgaven betrakter vi kjærlighet med utgangspunkt i at det *også* er noe sosialt. Vi ser på kjærlighet som en sosial konstruksjon som formes og omformes i samspill med en felles tidsspesifikk kulturell og sosial virkelighet. Kjærligheten er i dette perspektivet ikke universell, men dynamisk og i forandring. Vi ser det slik at kjærlighetens tidsspesifisitet er avgjørende for menneskers mulighet til handlinger og holdninger i forhold til kjærlighet. Vi hevder på den måten at kjærligheten *på samme tid er noe dypt personlig og noe dypt samfunnsmessig*. Tankegangen er at denne dobbelheten påvirker hvordan mennesker forholder seg til kjærlighet. For mens man kan oppleve det slik at man lever ut et unikt og personlige kjærlighetsliv – er måten og muligheten til dette på fundamentalt vis formet og preget av en *kjærlighetens mentalitet*, og den er ikke personlig eller unik, men preget av noe felleskulturelt. Kjærlighetens mentalitet slik den kommer til ut-

trykk gjennom det materialet vi har studert er denne oppgavens underliggende fokus.

Mentalitet

Oppgavens tema er kjærlighet og da i betydning den romantiske kjærlighet mellom mann og kvinne. Vi søker mer konkret å studere hvordan særegne moderne tenkemåter, forestillinger og refleksjonsformer – det vi kaller *mentalitet* – er med og former og preger hvordan kjærlighet kommer til uttrykk i det moderne. Begrepet mentalitet ser vi oftere anvendt i historie, etnologi og antropologi enn i sosiologien, selv om man kan hevde at det sosiologi ofte studerer faktisk er mentalitet, men at man gjerne kaller det noe annet. En av grunnene til at sosiologien ikke har tatt i bruk dette begrepet er at det kan oppfattes som upresist, det er blitt sagt at mentalitet først og fremst er et godt tenkeord. Men i min sammenheng har jeg funnet at det er et fruktbart begrep. Hvis vi skal gi det en mer presis definisjon kan vi si at å studere mentalitet handler om "å utforske uartikulerte kollektive forestillinger, alminnelige menneskers tanker og mentale reaksjoner, og forhold som påvirker mental aktivitet, særlig sosiale forhold, sentrert om dype strukturer i menneskets forestillingsverden, tanker om liv og død, frykt og glede, seksualitet etc.", og kjærlighet vil jeg tilføye (Blom 1986:15, sitert i Thorsen 1993).

Denne fokus på mentalitet har sammenheng med at vi i denne oppgaven ikke er så opptatt av kjærlighet som handling, som vi er av kjærlighet som refleksjon, tanke og forestilling. Nå er jo ikke dette idehistorie, etnologi eller psykologi kan man innvende, det er de fagene som vanligvis studerer menneskelig tenkning. Sosiologiens utgangspunkt og studiefokus er ofte (sosial) *handling*. Vårt perspektiv i forhold til dette er å erkjenne at bak en handling (som kan observeres) ligger en (indre) motivasjon (som ikke kan observeres). Vesentlig er at denne motivasjonen er formet av noe – dette *noe* kan betraktes som summen av individuell erfaring, kulturell påvirkning og historisk overlevering, eller det vi kaller mentalitet.

Det er ikke mulig å studere mentalitet direkte, som noe enkelt observerbart. Hvis vi følger definisjonen over, handler det å studere mentalitet om "å utforske uartikulerte kollektive forestillinger", noe som sosiologisk sett byr på problemer da kollektive forestillinger ikke er en definert størrelse det er mulig å gripe. Men hvis vi derimot tar utgangspunkt i definisjonens neste punkt; "og alminnelige menneskers tanker og mentale reaksjoner", kan det være en mulig åpning inn til å studere mentalitet. Vi går da ut i fra at en tidsspesifikk mentalitet er noe vi kan få syn på gjennom å snakke med alminnelige mennesker og ta del i deres tanker og reaksjoner – for eksempel i forhold til kjærlighet.

Mentalitet er allikevel problematisk å ta utgangspunkt i for å studere et konkret sosialt felt. Vi trenger noe som medierer mellom det mer abstrakte begrepet menta-

litet og det feltet vi studerer – kjærlighet i menneskers liv i det moderne. Vi må forsøke å gjøre begrepet mentalitet forskbart (det som i mer kvantitativt orientert forskning kalles å operasjonalisere). Vårt medierende begrep vil være "forestillinger om" - i vårt tilfelle - om kjærlighet. Med "forestillinger om kjærlighet" mener vi tenkemåter, forståelsesformer og refleksjoner i relasjon til kjærlighet som vi kommer på sporet av gjennom den empiriske studien. Da betrakter vi forestillinger som utslag av en slags felles tenkning, det vil si ideer og tanker om hvordan kjærlighet utformes og forstås av mennesker. Thorsen sier at når man studerer mentaliteter så er det "de folkelige forestillingene som er gjenstand for utforskning" (Thorsen 1993:18). Fremmedordboka definerer mentalitet som "forestillingsliv" (Kunnskapsforlagets fremmedordbok). Så det vi mer konkret undersøker i denne studien, er altså forestillinger om kjærlighet i den vide betydning vi her har angitt.

Kjærlighetens multidimensjonalitet

Kjærlighetens mentalitet (og mer spesifikt altså; forestillinger om kjærlighet) vil forstås som formet og preget av en rekke *dimensjoner ved moderniteten* som vi velger å kalle det. Det vi skal reflektere omkring ut gjennom teksten er hvordan noen av disse dimensjonene ved moderniteten kan sies å prege hvordan mennesker lever og opplever kjærlighet. Dimensjonene vi ser på i relasjon til kjærlighet er begreper kjent fra sosiologisk modernitetsteori som vi har antatt er særlig relevante når det gjelder å belyse kjærlighetens mentalitet, stikkordene er *individualisering, relativisering, fornuft og rasjonalitet, refleksivitet, autentisitet, ironi og ambivalens*. Disse dimensjonene er i utgangspunktet valgt ut i fra en teoretisk begrunnelse. De representerer begrepsfesting av det mye modernitetsteoretisk sosiologi anser som sentrale trekk ved den moderne tid. Diskusjoner omkring individualisering, relativisering, (den instrumentelle) fornuft og rasjonalitet er sentrale temaer som vi har med oss fra den klassiske sosiologien (på ulikt vis har for eksempel både Weber, Durkheim og Simmel vært opptatt av dette). Disse begrepene har fulgt den modernitetsteoretisk rettede sosiologien videre, kanskje spesielt har debatter omkring individualiseringens ulike innvirkninger vært sentral. I mer "moderne" modernitetsteori har begrepene refleksivitet, autentisitet og ambivalens blitt utviklet og diskutert som relevante for å forstå den tiden vi lever i. I vår sammenheng har vi funnet en begrunnelse for å ta utgangspunkt i disse dimensjonene ut i fra en lesning av de viktigste teoretiske bidragene som er Giddens, Bech & Bech-Gernsheim, Illouz, Taylor og Weber. Vi vil se at alle disse på et eller annet vis berører skjæringspunktet mellom modernitet og kjærlighet. Dette vil komme tydelig frem ut gjennom teksten, så vi redegjør ikke nærmere for dette i denne omgang.

Innfallsvinkelen er altså disse begrepene fra modernitetsteorien, "fenomenet" de skal belyse er den moderne kjærlighet. Vi betrakter så og si kjærlighet via, eller kanskje ved hjelp av, disse begrepene. Det må påpekes at å "slenge rundt seg" med

disse begrepene, som på mange måter er modernitetsteoriens kjernetema som dyktige samfunnsteoretikere har skrevet utallige reflekterte analyser om, kan virke noe pretensiøst innenfor rammen av en hovedoppgave i sosiologi. Men når vi allikevel drister oss til det må vi se på grunnen til at disse begrepene er så mye omskrevet - det er fordi de representerer (begrepsfesting av) noen vesentlige dimensjonene ved den menneskelige tilværelse i det moderne samfunn. Det er dimensjoner som flere "kjærlighetssosiologer" som tidligere nevnt har funnet fruktbare når de har søkt å forstå kjærlighetens kår i det moderne. Da kan vi mene at selv ikke en "liten" hovedoppgave bør unngå å behandle disse som viktige.

Forskningsspørsmål

Spørsmålene vi stiller i denne oppgaven skal belyses ved hjelp av et empirisk materiale som har kommet til gjennom intervjuer med syv menn i 30-35 års alderen. Intervjuene dreier seg omkring disse mennenes livsløp sett i forhold til kjærlighet og om deres erfaringer, tanker og holdninger i forhold til egne konkrete kjærlighetsliv og til kjærlighet og relasjoner betraktet mer "abstrakt" og generelt. (Det empiriske grunnlaget for studien blir nærmere presentert og diskutert i del 3 og 4.) Disse intervjuene har ført frem til en tre-delt analyse som representerer hver sine innfallsporter til hovedtemaet slik det illustreres gjennom titlene; "Romantikkens ambivalens" (del 5), "Den relative kjærligheten" (del 6) og "Kjærlighet og individualisme" (del 7). Innenfor rammen av disse tre del-kapitlene belyses og diskuteres de ovennevnte dimensjonene ved moderniteten på flere måter;

Hovedspørsmålet vi stiller i denne oppgaven er; hvordan arter kjærlighetens mentalitet seg sett i relasjon til noen dimensjoner ved moderniteten. Dette skal vi svare på gjennom en tre-delt analyse der de overordnede spørsmålene er; 1) Hvordan kommer ambivalens til uttrykk i relasjon til romantikk? Og har denne ambivalens noe med en søken etter noe autentisk i relasjon til romantikk å gjøre? 2) Kan relativiseringen i det moderne innebære noen dilemma i relasjon til kjærlighet? I så fall; hvilke dilemma, på hvilken måte kommer de til uttrykk, hvorfor oppstår de og hvordan blir de håndtert og 3) Hvordan forstå individualisering i relasjon til kjærlighet?

Analysen i disse tre delene utvikles gjennom flere underspørsmål/tematikker;

I den første delen (del 5) er det empiriske nedslagsfeltet for å studere kjærlighetens mentalitet romantikk. Det vi undersøker er hvordan ambivalens kommer til uttrykk i relasjon til romantikk ved å se på hva det "problematisk" med romantikk er for moderne elskende. Vi ser på hvordan romantikk (som uttrykk for kjærlighet) utformes i det moderne. Vi ser på mennenes forestillinger om romantikk i samspill med

deres romantiske praksis. På den måten søker vi å undersøke hvordan mentalitet (det vil her si deres forestillinger om romantikk) influerer deres handlinger. Vi stiller spørsmål ved hvorfor romantikk synes å være et så problematisk "felt" fylt av ambivalente følelser. Har romantikken mistet sin mening og blitt en tom form? Har den blitt en klisjé? Og i så fall hvorfor? Er det riktig å snakke om en egen mannlig romantikk, eller kan denne ambivalensen vi senser ha sammenheng med en spesifikk moderne måte å forholde seg til romantikk på, som er preget av en refleksiv selvbevissthet og angst for klisjeer? Vi undersøker også hvilke "strategier" som kan benyttes for å verge seg mot det problematiske ved romantikken og spør om ironien har fått en vesentlig rolle i å håndtere ambivalensen forbundet med å søke autentisk romantikk i en selvbevisst refleksiv kultur.

I denne delen er det i størst grad dimensjonene ambivalens, ironi og autenticitet som blir belyst, og teoretisk er Eva Illouz (Illouz 1997) mest fremtredende.

I neste del (del 6) er hovedspørsmålet hvordan relativiseringen (som mental innstilling) influerer hvordan mennesker forholder seg til kjærlighet. Vi spør på hvilken måte det relative ved kjærligheten kan innebære dilemma og være problematisk ved å se på valg, tvil, fornuft og rasjonalitet i relasjon til idealet om autentisk kjærlighet. Vi spør hvilken innvirkning relativiseringen av kjærlighet kan ha (hatt) på hvordan menneskene forholder seg til sine (kjærlighets-)valg. Hvorfor er det så problematisk å forene den moderne normen om et refleksivt valgt liv med idealet om autentisk kjærlighet? Kan man velge å elske noen? Hvorfor oppleves rasjonalitet og kjærlighet som motsetninger? Hvordan får mennene rasjonalitet og fornuft til å passe inn i fortellingen om kjærlighet? Hvilke strategier har de for å håndtere disse dilemmaene? Et vesentlig spørsmål mot slutten av denne delen, som behandles mer teoretisk, er hvordan vi kan forstå denne ambivalensen mellom kjærlighet og rasjonalitet.

I denne delen er det (åpenbart) dimensjonene relativisering, refleksivitet, fornuft og rasjonalitet, men også ambivalens som i størst grad blir belyst. Teoretisk er det bidragene fra Giddens (1996, 1994) og Bech & Bech-Gernsheim (1995), samt Webers tanker (vha Nilsen 1994, 1998) som er mest fremtredende.

I den siste (relativt kortere) delen (del 7) er hovedspørsmålet individualiseringen sett i relasjon til kjærlighet og parforhold. Med utgangspunkt i begrepet selvrealisering diskuterer vi hvordan individualismen ser ut til å prege mennenes tilværelse og hvordan det i så fall influerer deres kjærlighetsliv. Er det mulig å forene et individualistisk preget livsløp med et forpliktende kjærlighetsliv? Denne delen bærer preg av en mer teoretisk diskusjon enn de foregående. Vi stiller det mer teoretiske spørsmålet om det er riktig å analysere individualiseringens dilemma med vekt på begrepet selvrealisering, eller finnes det alternative perspektiver som er mer klargjørende for å

forstå situasjonen? Vi stiller spørsmålstegn ved bruken av dette begrepet og forsøker å nyansere det ved hjelp av en alternativ forståelse som tar utgangspunkt i autentisitet som en moralsk kraft.

I denne delen er det selvfølgelig dimensjonen individualiseringen som i størst grad belyses, men svært sentralt er også autentisitet. Teoretisk er Charles Taylor (1998) viktig, men også Bech & Bech-Gernsheims tanker er relevante i denne sammenhengen.

Gjennom diskusjonene omkring disse spørsmålene i løpet av disse delkapitlene er målet å belyse kjærligheten i det moderne fra flere sider. Ut fra dette forstår man at denne oppgaven ikke har ett strengt avgrenset perspektiv som rendyrkes gjennom analysen. Den henvender seg til sitt tema – kjærlighet - på flere måter og med ulike innfallsvinkler med et ønske om å avspeile noe av *kjærlighetens multidimensjonalitet*. En underliggende motivasjon er å lete etter kjærlighetens skjulte sider. Holdningen som ligger bak er at kjærlighet, som vi sa i introduksjonen, kan forstås på flere ulike måter. Ved å på denne måten belyse kjærlighet i det moderne fra flere ulike sider er håpet at disse diskusjonene sammen tegner et mangefasettert bilde av hvordan det "står til" med kjærligheten i dag.

En abduktiv tilnærming

De ulike dimensjonene ved moderniteten sett i relasjon til kjærlighet blir, som man vil oppdage under lesningen, ikke behandlet så systematisk. De entrer scenen i ujevnt tempo på en mer "organisk" måte, det vil si når det er naturlig i forhold til analysens fremskreden. Det kan gi oppgaven et noe usystematisk og tilsynelatende tilfeldig preg. Det er ikke tilfeldig, men et resultat av hvordan analysen har foregått. Temaene (dimensjonene) jeg har endt opp med å fokusere på har vært til dels teoretisk begrunnet, men det empiriske materialet har i stor grad også påvirket hvilke dimensjoner som blir behandlet. Riktignok hadde jeg (selvsagt) visse briller på meg som nok påvirket hva jeg så etter (mer om forskerens forforståelse i neste del), men opplevelsen av at materialet har "snakket" til meg er klar. De teoretiske bidragene, det vil si andre forskeres lignende eller utfordrende refleksjoner omkring temaene, vil også bli presentert og behandlet etter som det faller naturlig i forhold til resonnementene. Denne måten å analysere og presentere teksten på har sammenheng med arbeidsformen under hele prosjektets gang. Den kan sies å være preget av en abduktiv tilnærming;

Abduksjon fremhever det dialektiske forholdet mellom teori og data. (...) Analyse av data har en sentral plass når det gjelder å utvikle ideer, og forskerens teoretiske forankring gir perspektiver på hvordan dataene kan forstås. (Thagaard 1998:174)

En abduktiv tilnærming anerkjenner at forskeren møter materialet sitt med et teoretisk utgangspunkt, samtidig som det fremhever åpenhet i forhold til fortolkning av dataene. Abduksjon forutsetter således en induktiv innstilling og stor grad av teoretisk og empirisk åpenhet og kreativitet, analyseteknikken bør være en pågående veksling og kommunikasjon mellom empiri og teori. Oppgavens form gjenspeiler denne vekslende arbeidsformen. Analysen – og presentasjonen - har vokst frem på bakgrunn av lesning av sosiologisk litteratur av både teoretisk og mer empirisk karakter, som resulterte i en viss fokusering i innsamlingsfasen, som videre ble utfordret og omformet i løpet av det konkrete analysearbeidet - som til slutt har resultert i en skriftlig presentasjon som er blitt en unik frembringelse, men som bærer i seg alle de forutgående trinnene. Prosessen kan beskrives som en tåke som gradvis har lettet og avdekket et landskap jeg hadde en anelse av hvordan ville se ut på forhånd, men som viste seg å være annerledes på mange og overraskende måter.

Resultatet av en slik multidimensjonal tilnærming er en mer beskrivende enn en forklarende oppgave. Vi har ikke vært ute etter å gi noen svar på kjærligheten i det moderne, vi søker å beskrive hvordan kjærlighetens mentalitet kommer til uttrykk sett gjennom en prisme dannet av fortellingene til noen unge menn i Norge i dag.

En kort leserveiledning

Oppgaven er konkret organisert slik at vi i neste del (del 2) diskuterer et sosiologisk perspektiv på kjærlighet og spør om det egentlig er mulig å forske på kjærlighet. Deretter (del 3) går vi gjennom de mer konkrete metodiske aspektene og behandler noen prinsipielle metodiske spørsmål i tilknytning til et prosjekt som dette. I neste del (del 4) presenteres de syv mennenes (kjærlighets-)livshistorier slik de ble fortalt under intervjuene. De neste tre delene er de empirisk-analytiske som har titlene "Romantikkens ambivalens" (del 5), "Den relative kjærligheten" (del 6) og den kortere "Kjærlighet og individualisme" (del 7). Oppgaven avsluttes med en kort oppsummering (del 8).

Del Et sosiologisk perspektiv på kjærlighet

En sosiologisk refleksjon omkring kjærlighet er altså denne oppgavens mål. Men for å kunne gjøre det må vi klargjøre hva vi mener når vi anlegger et sosiologisk perspektiv på kjærlighet, noe denne delen er et forsøk på.

Det finns også etter Auberts tid overraskende lite sosiologi som beskjeftiger seg med temaet kjærlighet. Det har riktignok kommet noen studier som tar for seg dette fenomenet de senere år², men med disse hederlige unntak er kjærlighet i mange sammenhenger ikke en utviklet dimensjon i samfunnsforskningen, noe man kan stille spørsmål ved. Hvorfor er det slik at samfunnsvitere, også sosiologer, øyensynlig vegrer seg for å la dimensjonen kjærlighet bli en del av forståelsen av samfunn og det sosial liv? Har de oppfattet kjærligheten som noe som er for personlig og privat til å angå sosiologien? Er det fordi kjærlighet oppleves som "for stor" (og hellig) til å fanges inn innenfor sosiologiens rammer? Er det fordi sosiologen kvier seg for å avsløre "Den siste store fortelling"? Eller er det rett og slett fordi sosiologen kvier seg for å utfordre (og kanskje avsløre) en illusjon også hun trenger for å finne mening i livet? Svaret er vanskelig å gi, resultatet blir uansett at det som for mange mennesker oppleves som selve essensen i livet er nokså fraværende i sosiologien.

Det er underlig. Hvis vi reflekterer litt over kjærlighetens betydning for en av de viktigste institusjonene sosiologien studerer, nemlig familien, ser vi at kjærlighet som årsak og begrunnelse for pardannelse har blitt svært viktig i det moderne samfunn. I motsetning til tidligere tider da ekteskap var grunnlagt på fornuftige økonomiske og praktiske avveininger og lidenskapelig kjærlighet faktisk ble oppfattet som en *trussel* mot samfunnsorden, er kjærlighet og lidenskap i det moderne vestlige samfunn så og si det eneste, i hvert fall noe av det viktigste, grunnlaget for at to mennesker velger å holde sammen og eventuelt stifte familie. Kjærlighet er på mange måter limet som skaper og holder familien (og i forlengelsen av det også samfunnet?) sammen. Eller satt på hodet, så er kjærlighet faktisk det som løser opp dette limet og er med på å forandre institusjonen familien til noe nytt (gjennom skilsmisser og gjengifte). Og i sentrum av institusjonen familien finner vi altså dette flyktige, dette u håndgripelige, dette uvitenskapelige som vi kaller kjærlighet.

Det er ikke bare samfunnsvitere som øyensynlig vegrer seg mot å forske på kjærlighet. Skepsisen til det som oppfattes som en vitenskapeligjøring av kjærlighet

² For eksempel Giddens "The Transformation of Intimacy" (1994), Bech & Bech-Gernsheim "The Normal Chaos of Love" (1995), Luhman "Love as Passion" (1986), Lynn Jamieson "Intimacy" (1998), Hendrick og Hendrick "Romantic love" (1992), Cancian "Love in America" (1987), Eva Illouz "Consuming the Romantic Utopia" (1998). Noen norske bidrag er Monica Rudberg "Kjærlighetsartikler" (1997), Tove Thagaard "Arbeid, makt og kjærlighet" (1996), Mari Haldar "Kjærlighetens sosiologi" (1997).

er nok stor også blant "vanlige" folk. Det er forståelig. Kjærlighetens sosiologi begir seg inn på et personlig og betydningsfullt område som er omgitt av sterke følelser og mange levende forestillinger, myter og metaforer. Disse forestillingene og mytene om kjærlighet er i aller høyeste grad reelle og avgjørende for handlinger og valg i menneskers liv. De representerer tenkemåter og forståelsesformer som ligger dypt nedfelt i kulturen og i menneskenes mentalitet. Man må trå varsomt og lete våkent for ikke å (i vitenskapens navn) avkle, forenkle og banalisere noe som for mennesker oppleves som reelt og vesentlig i livet. Det ligger en fare i den sosiologiske tilnærming å overse det som for mange kanskje er selve essensen i kjærlighet; opplevelsen av at den nettopp *ikke kan* (eller bør) forklares, avsløres eller språkliggjøres. Så spørsmålet blir:

Er det mulig å studere kjærlighet sosiologisk?

Aubert hevder det er vanskelig fordi; "I det vi forsøker å fange inn kjærligheten, glipper den, og i det vi forsøker å forstå, opphører den å eksistere" (Aubert 1972). Jan Christensen mener på sin side det er mulig:

Kærlighed er noget særskilt for hver eneste, men kærligheden er et generelt vilkår for alle som lever. Derfor kan kærlighedens udtryk findes overalt i historien som spor, der kan underkastes analyse, kan forstås som fænomener i forandring over tid og sættes i forhold til de øvrige faktorer, der udgør den menneskelige tilværelse (Christensen sitert i Thorsen 1993:189).

Mitt ståsted er mellom disse posisjonene. Kjærlighet kan betraktes som en abstrakt, sanselig og unik personlig opplevelse, som en følelse – og i den forstand noe som er forbeholdt poesien og magien, noe som er umulig å redusere til en "tørr" forskbar kategori og således utilgjengelig for vitenskapelig behandling. Ut fra dette perspektivet vil man hevde at det er umulig å gripe helheten i kjærlighetens storhet og kraftfulle betydning i menneskenes liv ved hjelp av sosiologiens verktøy. Kjærlighet er i en viss forstand en kraft som er umulig å forklare, som overskrider rasjonell forståelse og som derfor forblir noe hemmelig. Den er et mysterium og kan ikke beskrives, i hvert fall ikke av vitenskapen.

Det er selvsagt dimensjoner ved kjærlighet som vitenskapen sosiologi ikke kan gripe. Jeg vil allikevel mene at selv om det er vanskelig å forske på kjærlighet, selv om det å forsøke en kjærlighetens sosiologi byr på problemer, er det både en mulig og en vesentlig sosiologisk virksomhet. Mulig hvis vi er ydmyke nok til ikke å pretendere å skulle forklare "selve" kjærligheten. Vesentlig fordi det ikke er riktig å la en så sentralt dimensjon i menneskenes liv, og i det sosiale liv, forbli urørt av sosiologisk behandling fordi det er et problematisk felt å vitenskapeliggjøre. Ivar Frønes sier det slik: "Følelser, opplevelser og livet selv kan ikke alltid beskrives, forelskelsen driver språket mot poesien. Men vitenskapen om livet i samfunnet har til tross for

begrensninger å beskrive og forklare som sin oppgave. ” (Frønes 2001:170) Jeg mener i flukt med dette at sosiologien både kan og bør benytte sine empiriske, analytiske og teoretiske verktøy for å forsøke å si noe om kjærligheten og dens sosiale dimensjon. Da forholder vi oss til kjærlighet som noe mer enn magi som kun kan (be)gripes gjennom poesi. Tar vi på oss sosiologiske briller blir det åpenbart at kjærlighet er mer enn ”bare” en følelse.

For selv om de fleste mennesker opplever kjærlighet som noe følelsesmessig, dypt personlig og svært individuelt, noe som først og fremst har med lidenskap, begjær og subjektive opplevelser å gjøre, hevder vi at kjærlighet er noe mer enn det. Kjærlighet har en sosial og samfunnsmessig dimensjon som er sentral når vi ønsker å forstå kjærlighet. Vi tar da utgangspunkt i at mennesker ikke lever sine kjærlighetsliv i et sosialt eller kulturelt vakuum. Hvordan vi føler, hvordan vi forstår våre følelser og hvordan vi handler i forhold til disse følelsene, har sammenheng med den kulturen, det språket og det felles meningsuniverset vi lever innenfor. Så i et sosiologisk perspektiv er det interessant å forsøke å forstå kjærlighet som *sosial konstruksjon*.

Når man anlegger et konstruktivistisk perspektiv på kjærlighet er poenget å vise at våre moderne forestillinger om kjærlighet for det første ikke er naturlige, men *kulturelle* og for det andre ikke er universelle, men *historisk spesifikke*. Med et slikt perspektiv betrakter vi kjærlighet som en sosial konstruksjon skapt av en viss diskurs, formet av historien, det tilgjengelige språk, de overleverte begreper og kulturelle symboler og fortellinger. Og kjærlighet betraktes dermed ikke som magi eller poesi, men som en viktig *sosial dimensjon* fordi det er noe som er levende i menneskers forestillinger, synlige via deres handlinger og holdninger og gjennom det virksom som sosial kraft. I så måte er kjærlighet noe samfunnsmessig og den blir i et slikt perspektiv et mulig objekt for fortolkning av mer konkrete, strukturelle og håndgripelige sammenhenger – noe som eksisterer utenfor poesien og som er åpen for refleksjon av mer vitenskapelig, sosiologisk karakter. Som er en følelse, men som også er noe mer enn en følelse.

For meg er dette et vesentlig poeng. Man kan se det slik at kjærlighet faktisk *reduseres* når den gjøres til noe uhandgripelig og abstrakt - når den blir betraktet og forstått som ”bare” en individuell følelse. På den måten blir den noe rent personlig og unndrar seg fellesskapet og dermed også vår mulighet til å fortolke og forstå individuelle menneskers liv i sammenheng med det kollektive samfunn. Og den blir noe statisk og evig uforanderlig – den blir mytisk.

Ikke myte ikke biologi

I stede for å betrakte kjærlighet som myte, vil jeg behandle den som noe historisk spesifikt. Dette perspektivet er i opposisjon til tankegangen som ligger bak Sigrid Undsets velkjente utsagn ”*Tidene forandrer seg, men hjertene er de samme*”. Et slikt ut-

sagn er basert på et for enkelt syn på mennesket, historiske prosesser, samfunn og kulturell endring. Det er ikke slik at alt rundt mennesket kan forandre seg, bare ikke hjertene. Det er ikke mulig å frikoble dannelsen av menneskets følelsesliv fra resten av det som konstituerer oss. Følelser og mentalitet skapes i samspill med verden omkring, det finnes ingen felles, naturlig kjerne inni menneskene som er fristilt fra historisk og kulturell påvirkning. Det er tvert i mot det *at* vi er påvirkelige, og ikke engang-for-alle formet som mennesker som gjør at samfunnet forandrer seg. Mennesker og følelser (eller hjerter om du vil) er dynamiske "størrelser". Og våre vestlige, moderne forestillinger om kjærlighet har oppstått som følge av en spesifikk historisk utvikling og en definert kulturell påvirkning. Som Jean Paul Sartre har sagt; "...en følelse er alltid uttrykk for en bestemt livsform og en bestemt verdensanskuelse som er felles for en hel klasse eller epoke, og ikke forårsaket av en eller annen indre mekaniske, men av historiske og sosiale fraktorer" (referert i Stene-Johansen 1997:79). Luhmann er også opptatt av dette og sier "... we love and suffer according to cultural imperatives" (Luhmann 1986:4). Bech & Bech-Gernsheim på sin side sier det slik:

Now that the church has little say and the law merely reflects social change, loving seems to be a purely personal affair or at least is meant to be. The irritating aspect, and the least comprehensible one, of course, is that the rules are delegated to individuals, who find themselves caught in a certain scheme with its own logic and paradoxes invading their private lives; *they are at once themselves and actors in a common play* (Beck & Beck-Gernsheim 1995:191 – min kursiv).

Jeg sier ikke med dette at kjærlighet helt og holdent er styrt og formet av samfunn og kultur – jeg ønsker bare å påpeke at det *heller ikke* er slik at kjærlighet kun er en personlig individuell erfaring. Mennesker lever sine liv i samspill med et samfunn og en kultur som vi er formet av på fundamentale måter, kanskje så fundamentalt at vi ikke er i stand til å få øye på det selv. Jeg vil påstå at kjærlighet *på samme tid er noe dypt personlig og noe dypt samfunnsmessig*. Jeg betrakter dette som et vesentlig trekk ved kjærlighetens mentalitet og mener at det skaper en dobbelthet i forhold til hvordan mennesker lever og opplever kjærlighet – en undring over denne dobbelheten er på mange måter denne oppgavens essens.

Å fortolke kjærlighet som sosial konstruksjon er også i opposisjon til en sosio-biologiske eller naturalistisk preget forståelse av kjærlighet man noen steder kan observere (da først og fremst utenfor det samfunnsvitenskapelige felt). Denne forståelsen legger vekt på kjærlighet som noe biologisk betinget. Perspektivet har et funksjonalistisk utgangspunkt og ser på menneskelige handlinger i forhold til kjærlighet som styrt av "reproduktive strategier" (Hendrick & Hendrick 1992, kap 1). Det vil si at menn og kvinner først og fremst er opptatt av å spre sine gener. Kjærlighet er derfor biologisk motivert, de to kjønnene tiltrekkes hverandre for å reprodusere seg og

kjærlighet har oppstått for å avhjelpe denne prosessen. Sosiobiologer vil forstå utvelgelsen av en partner i et "survival of the fittest" perspektiv. En mann vil alltid lete etter den kvinnen som vil gi ham best "avsetning" for sin sæd, og en kvinne vil på sin side lete etter den best mulige mannen som kan hjelpe å fø opp hennes barn. Dette naturalistiske perspektivet er reduksjonistisk. Det er åpenbart at en vesentlig side ved kjærlighet er å føre mann og kvinne sammen så de kan sørge for menneskehetens overlevelse. Men det er også åpenbart at kjærlighet har mange og flere betydninger enn dette.

Å dekonstruere

Når vi anlegger et perspektiv på kjærlighet som sosial konstruksjon er det også en måte å muliggjøre en sosiologisk analyse av kjærlighet. Fordi først når vi ser på kjærlighet som en sosial konstruksjon er det mulig å *dekonstruere* den. Med dekonstruksjon mener vi her å forsøke, lik Aubert, å anta et perspektiv som ser bakenfor og bortenfor den til dels tilslørte forståelsen av kjærlighet som kan være rådende. Vi skal i det følgende plassere og klargjøre perspektivet på kjærlighet i forhold til tre sentrale dimensjoner – kjærlighet i forhold til *følelser*, til *handling* og til *språk*. Det første gjør vi ved hjelp av en kort gjennomgang av Arlie Hochshilds følelssosiologi, det neste ved en enkel fremstilling av Giddens begrep om sosial praksis og det siste gjennom en grundigere gjennomgang av et arbeid Luhmann har gjort om begrepet lidenskap. Dette siste bidrar også til å utdype vårt perspektiv på kjærlighet som formet av historisk forandring.

Kjærlighet og følelser

Tankegangen om at kjærlighet først og fremst er en *følelse* legger vekt på at det er noe som finnes og kjennes inni oss. Det er også et utgangspunkt når man skal forsøke å forstå kjærlighet. Det kan sies slik at kjærlighet kun er en realitet så lenge den føles inni et menneske. Men det vi stiller nærmere spørsmål ved er hvordan denne følelsen kommer til uttrykk. Det vi da fokuserer på er at kjærlighetsfølelsen ikke bare er en biologisk drift, et organisk trekk ved mennesket, men at det er en mulighet fordi vi er sosiale mennesker. Da legger vi vekt på at kjærlighetsfølelser er noe som er muliggjort fordi vi eksisterer i et kulturelt og menneskelig fellesskap som gjør oss i stand til å føle disse følelsene og fortolke dem på en adekvat måte - og dermed kunne leve dem ut i et sosialt fellesskap.

De fleste mennesker opplever nok kjærlighet først og fremst som en følelse, kjærligheten identifiseres som en følelse, som noe man kan kjenne inni seg. Men hvis vi blir bedt om å si hva vi mener når vi sier *selve* kjærligheten, får vi fort problemer. For kjærlighet i seg selv, som følelse, er vanskelig å forklare sosiologisk. Vi måtte i så fall forklare hva en følelse er, men en teoretisk sosiologisk forståelse av følelser som

sådan er lite utviklet. Det finnes riktignok en sakte voksende gren av faget som fokuserer på å forklare følelser i et sosiologisk perspektiv, men dette har ikke kommet så langt (Kjensli 1997). Det er uansett ikke denne oppgavens mål å bidra til utviklingen av følelssosiologien som sådan (til tross for vår fokus på det "følsomme feltet" kjærlighet). Vi vil allikevel se på Arlie Hochschilds forståelse av følelser for å klargjøre hvordan vi forholder oss til kjærlighet som følelse.

Hochschild er en av de sosiologene som har jobbet mest med følelsenes sosiologi, første gang i boken "The Managed Heart. Commercialization of Human Feeling" (Hochschild 1983). Hun betrakter her følelser ikke bare som biologi og psykologi, men også som noe sosialt betinget og mener det er nær sammenheng mellom følelser og samfunnsstruktur. Hun utviklet begrepene "feeling rules" og "emotion work". Følelsmessig liv er i det store og hele regulert av følelsenes ideologi som opererer gjennom en serie av "følelsesregler" som beskriver hvordan individer *burde* og *ikke burde* føle i ulike situasjoner. Emotion work er det "arbeidet" vi må bedrive for å tilpasse hvordan følelsene våre kommer til uttrykk, til følelsesreglens krav. Med dette fokuserer hun på at hvordan vi føler og gir uttrykk for våre følelser både er betinget av forventninger og normer for følelser og av individuell håndtering av disse. Hun vektlegger at følelser ikke er biologiske prosesser som individet er hjelpeløse ofre for når de først er utløst. Mennesker har et aktivt og handlende forhold til sine følelser. Og hvordan følelser føles og uttrykkes påvirkes av og formes av kulturelle normer og fortolkninger.

Dette er ikke et perspektiv på følelser som sier noe om hva følelser egentlig er psykologisk sett, men et sosiologisk perspektiv på følelse som er relevant for oss fordi det vektlegger at følelser er noe som formes, oppleves og uttrykkes i samspill med et samfunn og en spesifikk kultur. Det åpner opp for å se følelser som noe felles, følelsesreglene er noe vi bare kan tilegne oss forståelse for gjennom samvær og sosialisering i et menneskelig fellesskap og det gir en mulighet til å forstå følelser som dynamiske og som åpne for endring.

Dette perspektivet vektlegger at kjærlighet er noe som oppstår og finnes mellom oss, i relasjoner. Med utgangspunkt i indre følelser, ja vel, men umulig å uttrykke, enn si leve ut, annet enn som følge av og i relasjon med et sosialt fellesskap.

Kjærlighet som sosial praksis

Å studere handling for å forstå det sosiale er en vanlig sosiologisk tilnærming. Men i denne oppgaven er hovedfokus i utgangspunktet lagt et annet sted. Det er ikke så mye hva mennene vi intervjuet konkret gjør i sitt kjærlighetsliv, som hvordan de (og i neste omgang forskeren) forstår og fortolker det de gjør som er i fokus. Derfor er det ikke kjærlighet som handling, men som refleksjon, tanke og forestilling omkring

kjærlighet som er denne oppgavens tema. Kjærlighetens mentalitet er vårt anliggende.

Men sosiologisk analyse uten en handlingsdimensjon er problematisk. For å ivareta denne dimensjonen ved kjærlighet legger vi derfor Anthony Giddens begrep *sosial praksis* til grunn; "Samfundet består ikke af et forutgivet univers af objekter. Samfundet produseres og reproduseres hele tiden af aktivt handlende agenter i deres sociale praksis. Socialpraksis konstituerer os som aktører og realiserer og legemliggør samtidig strukturer" (Kaspersen 1996:412). Dette er en forståelse av handling som legger vekt på at det vi gjør, gjør vi med et utgangspunkt, i en sammenheng og i et sosialt rom, handlingene skjer som resultat av møtet mellom indre refleksjon og ytre betingelser, og summen av disse handlinger er det som produserer og reproducerer samfunnet. Giddens har utviklet begrepet gjennom sin modernitetsdiagnose som omtales som strukturasjonsteorien (Giddens 1996). Jeg vil ikke gå dypt inn i denne teorien, men redegjør raskt for noen dimensjoner ved den som jeg mener er med på å danne rammen for min analyse. Det Giddens bidrar med i min sammenheng er en nødvendig nyansering av samspillet mellom handling og struktur.

Giddens forstår samfunn som noe som frembringes gjennom det kontinuerlige samspillet mellom handling og struktur, sosial praksis er hans navn på det som formidler mellom de to nivåene. I dette bildet handler en kyndig agent med omfattende viten om de handlinger hun utfører (praktisk bevissthet) og med basis i en mengde ureflektert viten (diskursiv bevissthet)³. Handlingene er i utgangspunktet formålsrettede og intensjonale, men aktøren har allikevel ikke alltid forståelse for (gjentagende) handlingers utilsiktede konsekvenser. Nøkkelbegrepet i teorien er strukturdualitet⁴ som er ment å nyansere det Giddens mener er en for statisk forståelse av hvordan samspillet mellom handlende aktører og begrensende strukturer foregår. I tråd med denne tenkning preger og former sosial praksis samfunnet og det sosiale liv.

Kjærlighet sett som sosial praksis er i flukt med denne forståelsen med på å forme og omforme samfunnet på fundamentalt vis. Det representerer en motivasjon for å studere kjærlighetens felt med det for øye å se sammenhenger mellom aktører og strukturer, eller med mine ord; mellom mentaliteter og *omgivelser*. Delen om romantikk er den mest konkrete tilnærmingen til en handlingsdimensjonen i denne oppgaven. Her analyserer jeg en side ved kjærligheten som har mye med handling å gjøre. Men det jeg forsøker å vise er hvordan mentalitet i form av forestillinger om romantikk påvirker handling og sosial praksis.

³ I tillegg snakker Giddens om et ubevisst nivå.

⁴ "Strukturdualitetsbegrebet forbinder produktionen af social interaksjon, udført af kyndige agenter, med re-produktionen af sociale systemer på tværs af tid og rum" (Kaspersen 1996:403).

Kjærlighet og språk

Det som gjør mennesket sosialt er et felles språk. Uten språk kunne vi ikke relatere til hverandre. Språket skaper virkelighet og språk omformer virkelighet. Dette perspektivet er i tråd med en poststrukturalistisk forståelsesmåte der den grunnleggende innsikten er at språk konstituerer virkelighet. Vi lever, vi tenker og føler via språk. Språk er også en vesentlig forutsetning for kjærlighet, uten et språk ingen kjærlighet. Roland Barthes har sagt det vakkert; "Språket er en hud: Jeg stryker mitt språk mot den andre. Det er som om jeg hadde ord i stedet for fingre, eller ord i fingertuppene. Mitt språk skjelver av begjær." (Roland Barthes, sitert i Stene-Johansen 1997:81)

Vi har tidligere erkjent at det er problematisk å studere kjærlighet som følelse. Men noe vi kan gripe fatt i når vi begir oss ut på jakt etter kjærligheten, og som blir det vi kan studere når følelsen som sådan er utilgjengelige eller i hvert fall svært problematisk å ha som sosiologisk studieobjekt, er *forestillinger om kjærlighet*. Med forestillinger om kjærlighet forstår vi de tenkemåter og forståelsesformer vi har til rådighet når vi forholder oss til kjærlighet. Dette er en tilnærming til kjærlighet som nettopp tar utgangspunkt i språket, i det vi betrakter kjærlighet *ikke* som en kroppslig opplevelse, men som noe som først og fremst oppleves gjennom hodet, det vil si gjennom eller via begreper, ord og metaforer.

Dette kan (og vil) selvsagt mange som har kjent blodet bruse, hjertet banke, og magen slå kolbøtte ved synet av sin elskede protester mot. Kjærlighet oppleves på sitt sterkeste som noe kroppslig, det er nettopp hva som gjør denne delen av vårt følelsesliv så spesiell og sterk. Men i perspektivet jeg her anlegger er utgangspunktet at vi ikke hadde vært i stand til å kjenne disse kroppslige reaksjonene og fortolke dem som kjærlighetsfølelser foruten et språk å "lese" dem gjennom. De kroppsliggjorte følelsene formes, næres og forvaltes gjennom språket. "Langt på vei er kjærligheten nemlig en språklig hendelse. Uten alt skravlet om hjerte og smerte, ville kjærligheten kanskje ikke ha fått noen særlig oppmerksomhet." sier Trond Berg Eriksen i sitt skarpt dekonstruerende essay "Kjærlighetens besvergende tale" (Eriksen 1990:14). Han nevner også La Rochefocaults utsagn vi refererte tidligere, om at få mennesker ville ha blitt forelsket om de aldri hadde hørt om kjærligheten. Dette understreker at hvordan vi kan oppleve kjærlighet langt på vei er betinget av det språket vi har til rådighet.

Niklas Luhmann har vært opptatt av sammenhengen mellom språk og kjærlighet i sin bok "Love as Passion" hvor han tar for seg begrepet lidenskap og viser hvordan forandringen av dette begrepets språklige meningsinnhold har vært avgjørende for hvordan mennesker har kunnet leve ut kjærlighet (Luhmann 1986). Vi skal se nærmere på denne studien, fordi den illustrerer hvordan språk er en sentral del av kjærligheten og dermed er den et argument for å kunne betrakte kjærlighet som sosial konstruksjon. Lumanns studie får plass også fordi den er en historisk studie av

kjærlighet i forandring vi lar være illustrerende for våre poenger om kjærlighet som en historisk dynamisk størrelse.

Kjærlighet som lidenskap

Selv om vi kan forfølge begrepet kjærlighet langt tilbake og selvsagt finne ut at det har eksistert som en vesentlig dimensjon i menneskers liv til all tid⁵, kan vi ikke være sikre på at innholdet i dette begrepet, hvordan kjærlighet forstås og hvilke handlingsrom begrepet åpner for er den samme som for oss i dag som for mennesker i tidligere tider. Kjærlighetsdiskursen har forandret seg.

Dette er Luhmanns anliggende. I "Love as Passion" går han løs på et sterkt ladet begrep innenfor den moderne kjærlighetsdiskurs, nemlig *lidenskap*. Lidenskap er for oss i dag naturlig forbundet med kjærlighet. Vår kjærlighetsforståelse er nært knyttet opp mot seksualitet, og en av "drivkreftene" i seksualiteten er lidenskap. Lidenskapelig kjærlighet forestiller vi oss, er en sterkt erotisk ladet, intens kjærlighet mellom to mennesker som begjærer hverandre. I følge det moderne kjærlighetsidealet er lidenskap en måte kjærlighet leves ut på. Men slik har det ikke alltid vært.

Luhmann forsøker å vise hvordan dette begrepet, som er så sentralt i den moderne kjærlighetsdiskurs, har utviklet og forandret seg⁶. Han analyserer samfunnsendring og forandringer ved kjærligheten gjennom å studere språket. Utgangspunktet er at språk influerer sterk hvordan vi lever livene våre, og at en ved å forfølge hvordan diskursen har forandret seg, kan forstå samfunnsendring. Luhmann hevder at kjærlighet slik vi lever den i dag hadde vært umulig uten en historisk utvikling av et språk for kjærlighet, eller en kjærlighetens semantikk som han kaller det:

Taking a chance on love and the correspondingly complicated, demanding reorientation of everyday life is only possible if one has cultural traditions, literary texts, convincingly evocative linguistic patterns and situational images – in short, if one can fall back on a timeworth structure of semantics (ibid:39).

Kjærlighet behandles ikke av Luhmann som en følelse, men som en *symbolsk kode* som tillater mennesker å ha en viss type følelser⁷. Han ser på kjærlighetsdiskursen som et generalisert symbolsk media for kommunikasjon, og ordene som former kjærlighetsdiskursen er symbolske koder, hvorav lidenskap er en slik. Disse symbolske kodene gir regler for hvordan man kan uttrykke, forme og oppleve følelser. Følelser, for eksempel kjærlighet, kan ikke eksistere uten et symbolsk medium som differensi-

⁵ Det er bare å gå til Salomos høysang eller eventyrene i Tusen og en natt for å overbevises om det.

⁶ Her kan jeg kun gi en enkel fremstilling av hovedlinjene i Luhmanns bok. "Love as Passion" er en mangfoldig og detaljert studie som tar for seg svært mange dimensjoner av spørsmålet om sammenhengen mellom samfunnsendring og endring i diskurs.

⁷ "The code thus encourages one to have the appropriate feelings. Without this (...), most people would never acquire such feelings" (ibid:8).

erer spesielle former for passende kommunikasjon av disse følelsene. Historisk endring generelt har sammenheng med endring av innholdet i disse symbolske media. I Luhmanns perspektiv er endring av de språklige kodene det som i det hele tatt muliggjør endring⁸.

In the course of such evolutionary transformation, wordforms, set phrases, adages and precepts may well continue to be handed down over generations; however their meaning changes and with it the way they pinpoint a specific referent, encapsulate particular experience and open up new perspective (ibid:8).

Luhmanns poeng er at selv om ordene og begrepene er de samme, vil forståelsen av dem, meningsinnholdet og handlingsmåtene de åpner for, forandres. Han belegger dette ved å vise til hvordan innholdet i begrepet lidenskap forandret seg.

Amour passion

Luhmann fokuserer på en historisk brytningsperiode, 1700- og 1800-tallet, en periode sosiologien vanligvis forbinder med overgangen fra det før-moderne til det moderne samfunn. Fundamentale språklige endringer fant i følge Luhmann sted i denne perioden "...the basic semantic terms used to describe either society or time underwent a radical change during the second half of the eighteenth century; even words which remained the same took on new meaning" (ibid:2).

Ved inngangen til perioden var det rådende kjærlighetsidealet preget av arven fra middelalderens ridderkultur. Koden for lidenskap, eller *amour passion* som den blir betegnet⁹, hadde blitt formidlet via den romantisk inspirerte litteraturen fra middelalderen og frem til det syttende århundre. Denne koden for å uttrykke kjærlighet var nært knyttet til en idealisering av kjærlighetsobjektet. "Its code fixes ideals. Love finds its own justification in the perfection of the object which attracts it" (ibid:48). Denne koden oppsto i en tid da de fleste inngikk ekteskap av praktiske hensyn, og ikke ut fra kjærlighet. Diskursen for "amour passion" åpnet for en måte å uttrykke kjærlighet som var uavhengig av ekteskap. Man kunne godt være gift og fortsatt elske en annen lidenskapelig. Det var fordi denne formen for kjærlighet ikke var rettet mot sin egen oppfyllelse, å elske var å leve i lengselen etter det uoppnåelige. Denne kjærlighetsformen hentet sin kraft nettopp fra det faktum at den var umulig. Derfor åpnet den også opp for en mulighet til å uttrykke sterke følelser. Denne uttrykksmåten stod i motsetning til vulgær driftstilfredsstillelse, det var en forfinet form for kjærlighet som ikke skulle kobles opp mot konkret seksualitet.

⁸ Særlig i perioder med rask, veldig grunnleggende endring, mener Luhmann, vil det være avgjørende i hvilken grad språklige og symbolske koder er smidige nok og kan "tilby" nye forståelsesmåter og meningsunivers – som igjen åpner for nye handlingsrom.

⁹ Fordi denne følelseskoden ble utformet i det franske aristokratiske sjikt, først og fremst blant ridderne ved hoffet og den ble satt ord på av trubadurene og den romantiske litteraturen som vokste frem på denne tiden.

Et apropos her er at i middelalderen ble lidenskap faktisk sett på som en sykdom, og i perioden Luhmann diskuterer (renessansen og opplysningstiden) var fortsatt lidenskap forbundet med uorden og ble sett på som en trussel mot samfunnsorden. Derfor var den språklige uttrykksmåten for lidenskap (gjennom koden for "amour passion") sett på som en "funksjonell" måte å generere slike sterke følelser. Man trodde fortsatt på muligheten av å kontrollere lidenskapelige følelser.

Kjærlighet kompliseres – den romantiske kode

I overgangen fra renessansen til opplysningstiden kompliseres kjærligheten og ut over i perioden begynte det til da rådende kjærlighetsidealet å fremstå som problematisk. I løpet av det attende århundret skjedde en gryende utvikling i retning av demokratisering og individualisering i Europa. I samband med de nye idealene for "frihet, likhet og brorskap", vokste det gradvis frem en norm henimot vektlegging av en persons (også en kvinnes) rett til å velge i frihet hvem man ville elske. Gradvis oppstod det en ambivalent situasjon. For på den ene siden skulle mennesker kontrollere sine følelser og leve i praktisk motiverte ekteskap - mens de samtidig forholdt seg til et kjærlighetsideal som åpnet for å uttrykke sine sterke og lidenskapelige følelser (amour passion). I tillegg førte individualiseringen til en sterkere insistering på retten til frihet og valg. Det ble etter hvert vanskelig å se den elskede som ideal og ikke som person, dersom man skulle anerkjenne dette subjektets autonomi og rett til å velge og være fritt. Også en økende refleksivitet og orientering mot egne indre følelser førte til at det ble vanskelig å leve i praksis slik de tradisjonelle idealene la opp til. En kjærlighetsrelasjons *autonomi* ble viktig. Resultatet var at en ny kode utviklet seg, en kode for romantisk kjærlighet, der en for å løse paradoksene i den tradisjonelle koden, søkte en tilnærming mellom lidenskapelige følelser, kjærlighet og ekteskap. Luhmann peker på en tredelt utvikling:

The form of the code changes in the second half of the seventeenth century from idealisation to paradoxicalisation. This in turn changes in the course of transition to Romantic love around 1800 into a form of reflexion of autonomy, or self-referentiality" (ibid:43).

Luhmann viser til at den nye koden var mye mer kompleks enn den foregående og at den derfor lettere kunne ta opp i seg de mer sammensatte problemene relasjoner stod overfor ettersom moderniteten gradvis endret intimitetens sfære og preget dens funksjon og plass i menneskers liv; "... it becomes the codes function to allow for *problem orientation* in everyday life" (ibid:44). Luhmann mener det er endring i de språklige kodene som er selve forutsetningen for en slik differensiering; "... a problem does not permeate the reorganisation of the semantics, but rather, inversely, the revolutionary changes of the code precede the problem and only then permit its inclusion and/or resolve the corresponding discrepancies" (ibid).

For å oppsummere bevegelsen i endringen av begrepet lidenskap Luhmann angir, kan man si at koden for "amour passion" i middelalderen hadde åpnet for muligheten til å kjenne og å uttrykke sterke lidenskapelige følelser. Men disse var uforenelige med den sosiale organiseringen av institusjonen ekteskap. De sterke lidenskapelige følelsene ble derfor "flyttet ut" av ekteskapsinstitusjonen for å finne sitt utløp. Men dette ble etter hvert et for stort paradoks. Ekteskapsinstitusjonen og de lidenskapelige følelser ble erkjent å ha noe med hverandre å gjøre. Dette ledsaget utviklingen som fant sted i løpet av opplysningstiden og tidlig modernitet henimot ekteskap basert på frihet og kjærlighet og en intensivering av intime relasjoner (til også å inkludere og tillate lidenskap). En ny kode for romantisk kjærlighet vokste frem. Resultatet var en endring av hele grunnlaget for inngåelsen av ekteskap. Endring i språk førte dermed til endring i sosial praksis: "...while the stratified order and family systems remained intact, a semantics for love developed to accommodate extra-marital relationships, and was then transferred back into marriage itself, thus providing a basis for the latter's differentiation" (ibid:5).

Luhmann beskriver her endringer i kjærlighet over et langt historisk spenn, fra en før-moderne til en moderne tid. Hvis vi nå fokuserer på et kortere endringsperspektiv kan vi se på noen mer strukturelle endringer som også kan hevdes å ha hatt betydning for forandringer i utformingen av kjærlighet i dag.

Et samfunn i forandring

"Et middels godt samliv i 1958 kunne være skilsmissegrunn i 1998", sier Frønes og illustrere med det hvordan en kultur i forandring også vil bety kjærlighet i endring (Frønes 2000:115). Strukturelle endringer preger på ulikt vis alle sider av samfunnet og det sosiale liv – også kjærligheten. Hvis vi tar de siste femti årene i betraktning har det funnet sted en hel rekke forandringer som har hatt stor innvirkning på omgivelsene mennesker lever sine kjærlighetsliv innenfor og dermed spiller de en rolle i hvordan kjærlighet utformes i dagens samfunn, la oss se på noen av de mest sentrale (Frønes 2000).

I dette tidsperspektivet er det en forandring som utmerker seg som spesielt betydningsfull i forhold til kjærlighet, nemlig kvinnefrigjøringen. Kvinners endrede stilling juridisk, økonomisk og sosialt, i utdanningssystemet, i arbeidslivet og i familien har hatt radikale konsekvenser - også for forholdet mellom menn og kvinner. Spesielt må nevnes den moderne prevensjonsteknologi. Kvinner er ikke lenger prisgitt en reproduktiv rolle, men kan selv kontrollere og styre når de ønsker å få barn. Det har hatt en frigjørende effekt for kvinner. Videre har utdanningsrevolusjonen (som omfatter både menn og kvinner, men som er nært knyttet til kvinners inntreden på denne arenaen) de senere år ført til endringer i mange menneskers normale livsløp – unge mennesker utdanner seg lengre, utsetter sin inntreden i arbeidslivet og

etablerer seg senere med familie. Arbeidslivet er også radikalt forandret, nye ord som autonomi, kunnskap, fleksibilitet har erstattet gamle idealer som plikt, lojalitet og å bli ved sin lest. En formidabel velstandsøkning (i vesten) preger menneskers ønsker og forventninger til hva livet skal inneholde. Kombinert med at kvinner har blitt økonomisk uavhengige, har dette ført til en vridning mot livet som et selvrealiseringsprosjekt. I flukt med fremveksten av et moderne likestilt samfunn der gamle normer og idealer har mistet sin kraft, har kjærlighetens organisering forandret seg. Nye samlivsformer (samboerskap, partnerskap) har oppstått, og de gamle (ekteskapet, kjernefamilien) har fått nytt innhold. Moralsk aksept for og økonomisk mulighet til samlivsbrudd har gjort ekteskap og samliv mer åpent for forandring og nye familiekonstellasjoner har oppstått som følge av økt hyppighet av skilsmisse og gjengifte.

Dette er bare for å nevne noen av endringene i det moderne vestlige samfunnet de seneste femti år som kan sies å ha hatt betydning for kjærlighetens utforming. Disse samfunnsendringene skaper de omgivelsene hvor kjærligheten leveres ut. De kan betraktes som rammer for kjærligheten. Det er ikke denne oppgavens mål å analysere konkret hvordan disse rammene innvirker på kjærligheten. Denne oppgavens søker først og fremst å studere det vi tidligere har kalt dimensjoner ved moderniteten i samspill med kjærlighetens mentalitet.

Skal vi la kjærligheten i fred?

I denne delen har vi diskutert oppgavens sosiologiske perspektiv på kjærlighet. Vi har argumentert for å betrakte kjærlighet som sosial konstruksjon, noe vi mener er det som muliggjør en sosiologisk undersøkelse av et "fenomen" som i mange andre sammenhenger betraktes som noe abstrakt, mytisk eller hemmelig. Vi har ment at å betrakte kjærlighet som en sosial konstruksjon er med på å muliggjøre det vi kalte en dekonstruksjon av kjærlighet. Et spørsmål til slutt i denne delen blir da: Tåler kjærligheten å dekonstrueres? Eller burde vi la kjærligheten i fred?

Jeg mener ikke det. Jeg mener at vi kan nærme oss kjærligheten som "forskningsobjekt" med en grunnleggende innstilling om at kjærligheten som sosialt fenomen er forskbar. Men selve kjærligheten som kjærlighet kan vi la i fred. For det er ikke, som vi har diskutert over, kjærlighet i betydningen kjærlighetsfølelsen vi vil studere sosiologisk. Å forklare og forstå følelser *per se* er heller ikke sosiologiens mål. Det som derimot er mulig gjennom vårt fag, for å gjenta det, er å studere de sosiale (og sosiologiske) dimensjonene ved kjærlighet. Og da i betydningen forsøke å forstå hvordan kjærlighet som kulturell, menneskeskapt konstruksjon innvirker på menneskers liv og valg, på deres mentalitet og på deres handlinger. Der i gjennom kan vi også studere hvordan samfunnet og kulturen i større skala påvirkes og formes av denne dimensjonen ved menneskelivet.

Jeg ser det slik at kjærligheten har mange lag – vi kan velge å la alle disse lagene ligge i ro og la kjærligheten utfolde seg der innenfor lagene, for seg selv, mer enn nok i seg selv - uten å rette skarpere lys mot den enn det lyserøde skjæret fra et forelsket hjerte. Slik kan kjærligheten bevare sin duse, mytiske aura av noe uforklarlig – langt utenfor språkets og den rasjonelle refleksjonens rekkevidde. Men man kan også velge å løfte på noen av disse lagene og se hva som da viser seg. Man forsøker ikke dermed å trenge inn i det aller dypeste for å avkreve kjærligheten dens innerste hemmeligheter. Man åpner bare opp for å se bak bakenfor noen av de ytre lagene for å utforske hva som da kommer til syne. Det som er spennende er å finne ut om kjærligheten tåler dagens lys. Hvordan tar den seg ut når den ikke lenger bader i rosa-skjær, men stilles frem i bluferdig nakenhet foran et sosiologisk blikk?

Vi åpner opp for *kjærlighetens tvetydighet* i denne oppgaven. Det tvetydige er det som kan forstås på flere måter. Kanskje kjærlighet ikke bare kan forstås som "glede, lykke og fantastisk". Å utfordre et slikt utsagn er denne oppgavens anliggende.

*

Med disse betraktningene som bakteppe går vi nå over til å fortelle hvordan kjærligheten mer konkret har blitt "forsket på" i det vi videre gjør oss noen metodiske refleksjoner omkring dette prosjektet.

Del Metodiske refleksjoner

Den metodiske tilnærmingen til et felt begrunnes ut fra hvilke intensjoner man har med prosjektet. I mitt tilfelle har målet vært å muliggjøre en refleksjon omkring kjærlighet i det moderne. Det kan man gjøre gjennom en ren teoretisk tilnærming, noe som var tanken i utgangspunktet. Når jeg allikevel har valgt å ta veien om en empirisk analyse er det begrunnet i et ønske om å belyse temaet på en mer levende måte. Med en empirisk kvalitativ tilnærming er menneskers konkrete individuelle levde liv et utgangspunkt for de refleksjoner vi gjør. Ren teoretisk sosiologi er viktig og nødvendig og mye god og grunnleggende tenkning blir formulert gjennom teoretiske arbeider. Men det er en fare for at "teorienes kjølige tørrhet mister det gripende, det virkelige, det menneskelige og det erfaringsnæres varme våthet", som en kollega har formulert det¹⁰. Det er en utfordring for sosiologi å ta opp i seg at vårt "studieobjekt" – menneskelivet – ikke er noe abstrakt. Livet leves ikke teoretisk, menneske-

¹⁰ Helge Hiram Jensen, mail 07.05.01

lig væren kan ikke fanges inn i generelle termer. Liv er levende og energisk, det lukter og smaker, det har lyd og farge, er fylt av glede og sorg, opplevelser, ekstase og kjedsomhet. I ren abstrakt og teoretisk sosiologi *kan* dette bli borte eller det tilsløres og menneskets liv som realitet forsvinner ut av fortellingen om samfunnet. Det er der i bakgrunnen som en vag figur, eller som en stor masse kalt kultur, eller samfunn, eller sosialt liv – men enkeltmenneskene blir borte som tilstedeværende, tenkende, handlende og bevirkende på sine egne liv.

I et forsøk på å gripe mer av det levende og det "erfaringsnæres varme våthet" har jeg valgt å ta utgangspunkt i et empirisk materiale innsamlet ved hjelp av kvalitative intervjuer. Samtalene med syv menn om kjærlighet er et utgangspunkt, det danner oppgavens fraspark og er en ramme å tenke innenfor. Disse samtalene har i neste omgang gitt en mulighet til å reflektere omkring kjærlighet på et mer abstrakt nivå. På den måten bindes den teoretiske refleksjonen til en "virkelig virkelighet" og da kan analysen forhåpentligvis i større grad ta opp i seg "sporene fra det levde liv". Dette er basert på prinsippene for en abduktiv tilnærming som vi tidligere nevnte.

Legitimitet

Dette prosjektet benytter altså metoder kjent fra den kvalitative sosiologiske forskningstradisjonen. Det er en måte å "gjøre sosiologi" på som stiller spesielle metodologiske krav. Det handler i det store å hele om å gi det kvalitative prosjektet *legitimitet*. Da er det viktig å fortelle åpent om studiens tilblivelse og redegjøre for hvilke refleksjoner og valg som har blitt gjort i løpet av forskningsprosessen, og diskutere hvilke konsekvenser det kan ha for prosjektets gyldighet. Fra kvantitativ forskning kjenner vi begrepene reliabilitet, validitet og generaliserbarhet. I den kvalitative tilnærmingen fokuserer vi heller på *troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet*:

Troverdighet er knyttet til om forskningen utføres på en tillitsvekkende måte. Bekreftbarhet knyttes til kvaliteten av tolkningen og om den forståelsen det enkelte prosjektet fører til, støttes av annen forskning. Overførbarhet har referanse til om tolkninger som er basert på en enkelt undersøkelse, også kan gjelde i andre sammenhenger (Thagaard 1998:20).

Vi skal i det videre diskutere prosjektet med utgangspunkt i disse begrepene med det mål for øye å gjøre det mulig for andre å vurdere prosjektets legitimitet. Vi avklarer først noen sentrale avgrensninger for dette prosjektet. Så vil vi diskutere forskerens ståsted og utgangspunkt for å gjennomføre prosjektet. Så går vi over til å fortelle om forskningsprosessen. Vi redegjør for hvordan materialet har kommet til. Vi diskuterer intervjusituasjonen og hvordan den har påvirket materialet, og ser nærmere på noen av valgene som er gjort for å avgrense prosjektet og hvilke konsekvenser det kan ha. Vi diskuterer også hvordan materialet er bearbeidet og forteller hvilke valg

som er tatt i forhold til hvordan det blir presentert. Til slutt redegjør vi for oppgavens fortolkningsramme og ser på hvordan det kan påvirke analysen.

Noen sentrale avgrensninger

Oppgavens tema, fokus og form er resultat av en rekke valg tatt med ulik begrunnelse som skal diskuteres gjennom hele denne delen. Her skal vi bare kort nevne noen sentrale avgrensninger som er gjort.

Tema for oppgaven er kjærlighet. Kjærlighet kan opptre i relasjon til uendelig mye forskjellig, vi kan ha kjærlighet til en hund, til barn, til Provence, til å gå på ski eller danse. Denne oppgaven fokuserer på *den heterofile romantiske kjærlighet* – det vil da si kjærlighet mellom voksne menn og kvinner innenfor et parforhold. Jeg valgte å fokusere på par-kjærlighet (i motsetning til mer flyktige former for kjærlighet) fordi jeg var ute etter tanker og erfaringer hos mennesker som har engasjert seg seriøst og langvarig i et kjærlighetsforhold. Tankegangen er at med erfaring følger refleksjon. Jeg har utelatt homofil kjærlighet, ikke fordi den er mindre interessant, men fordi å inkludere homofil kjærlighet ville skape en kontrast til den heterofile kjærlighet som jeg ikke kunne unnlatt å problematisere. Det var ikke oppgavens mål.

Intervjupersonene er bare menn, men det er viktig å presisere at dette ikke er mannsforskning (eller kjønnsforskning). Dersom dette skulle vært mannsforskning måtte jeg ha valgt en ganske annen tilnærming og analyse. Mannsforskning har de senere år utviklet seg til et eget sosiologisk felt med en selvstendig teoritradisjon, et utviklet vokabular og egne diskurser¹¹ som jeg måtte relatert mine analyser og refleksjoner til eksplisitt dersom det skulle vært mannsforskning eller kjønnsforskning. Det har ikke vært denne oppgavens intensjon å undersøke kjønn og kjærlighet. Allikevel preges oppgaven på ulike måter av at menneskene vi har snakket med er menn, dette blir diskutert grundig senere i delen "Om menn, men ikke mannsforskning - en fraværende fortolkningsramme" side 45.

Mennene som er intervjuet er i 30-35 års alderen. Det ble naturlig å velge denne aldersgruppen fordi man da gjerne har flere kjærlighetserfaringer bak seg og ofte vil leve eller ha levd i langvarige, seriøse kjærlighetsforhold. Det er også begrunnet ut i fra en tanke om at dersom vi ønsker å beskrive hvordan nye omgivelser influerer kjærligheten, er det fruktbart å undersøke hvordan unge mennesker opplever kjærlighet. Det har bakgrunn i en tankegang om at dyptpløyende forandringer av kulturelle mønstre skjer sakte og gradvis og at slik endring best kan spores hos mennesker som er født inn i og oppvokst i en tid der det nye er begynt å bli selvfølgelig;

¹¹ Holter og Frøberg, 1999

Fokus på de unge illustrerer at sosial forandring gjerne forstås som noe som følger generasjonene. Barna og de unge er ofte beskrevet som speidere inn i fremtidslandet. De unge møter "det nye" uten eldre generasjoners forankring i det som var. Dermed blir det nye for dem en selvfølge, ikke noe nytt og annerledes (Frønes 2000:14).

Derfor fokuserer denne oppgaven på hvordan kjærlighet kommer til uttrykk i dag gjennom fortellingene til en gruppe unge menn som kan betegnes som avant garde i forhold til endringer i utformingen av kjærlighet. Dette berøres også nærmere senere.

En avgrensning til må til slutt nevnes. Vi undersøker kjærlighet og parforhold, men sier ingen ting om sex. Sex er åpenbart en svært sentral del av kjærlighetslivet. Intervjuguiden inkluderte noen få spørsmål om sex, men analysen tar ikke opp dette temaet i det hele tatt. Det er fordi sex i seg selv er et komplekst tema, og å skulle inkludere refleksjoner om det i denne analysen ville være for omfattende.

Mitt ståsted

I sitt essay "Samfunnsvitenskapens "objektivitet"" sier Weber at samfunnsforskningens utgangspunkt er subjektivt og at forskeren må studere noe som er subjektivt verdifullt, eller *verdirelevant*, for henne (Weber 1971). Det var viktig for meg når jeg valgte tema og tilnærming for denne oppgaven – jeg ønsket å studere sosiologisk noe jeg opplever som vesentlig, ikke bare for meg personlig – men for mennesker i deres liv og derfor også for samfunnet som sådan. Kjærlighet må i høyeste grad sies å være en vesentlig dimensjon ved menneskelivet og det er åpenbart verdirelevant i Webers betydning. Kjærlighet berører de dypeste lag av menneskets eksistens, den skaper mening, essens og liv i våre liv og jeg vil si at en sosiologi som ikke også reflekterer over denne dimensjonen ved menneskelivet vil være en fattig sosiologi. Oppgaven er i all ydmykhet et forsøk på å bidra til en større sosiologisk rikdom i så måte.

Når man "forsker på kjærlighet" blir nærhet til feltet nærmest en selvfølge. Alle mennesker har et forhold til kjærlighet, også jeg. Når jeg nærmer meg kjærlighet som "forskningsobjekt" kan jeg umulig forholde meg nøytralt og upersonlig. Jeg må ta med i betraktningen mine egne erfaringer og opplevelser og reflektere omkring hvilken måte de påvirker mine perspektiver og analyser. Uten å bli for personlig vil jeg hente frem en erfaring fra min ungdom som kanskje kan si noe om hvorfor jeg har blitt opptatt av dette temaet og ønsket å studere det sosiologisk. Da jeg var tenåring og i den alderen da alle "skulle" bli forelsket, var jeg alvorlig bekymret for at det var noe galt med meg. Jeg ble jo ikke forelsket! Jeg opplevde det aldri sånn som de andre sa det var når de var forelsket; at de tenkte på Han hele tiden og fikk hjerte-bank når de så ham, mistet matlysten, skrev navnet over alt på pennalet, ikke kunne tenke på noe annet enn Han og gråt seg i søvn når Han ikke ville være kjæresten deres. Jeg oppførte meg kanskje som om jeg hadde det sånn, men det var aldri helt på ordentlig. For det kjentes ikke sånn for meg, og egentlig syns jeg alt det der styret

omkring forelskelse var fjollete og dumt. Bekymringen var stor for om jeg ikke hadde evnen til å bli forelsket. Inntil jeg forstod at det var ikke meg det var noe galt med, det var reglene for hvordan man skulle oppføre seg og føle under en forelskelse som ikke passet til meg. Selvsagt var også jeg forelsket, jeg var det bare på en annen måte enn reglene i det nokså strenge manuskriptet for forelskelsen som regjerte blant oss tenåringer.

Dette må ha vært en av mine første sosiologiske innsikter (uten at jeg nok forstod det den gangen!). Men i ettertid ser jeg at den erfaringen har noe med at jeg har blitt opptatt av og interessert i å studere kjærligheten sosiologisk, fordi jeg dypest sett undret meg over hvordan vi lever våre liv i skjæringspunktet mellom kulturelle føringer (tidsånd) og individuell væren (mentalitet). Og hvordan dette i mange sammenhenger påvirker våre liv på sterke måter. Vi lever ut et individuelt liv, men det er sterkt influert av en felles sosial virkelighet – også på felter som kjærlighet og forelskelse. Når jeg mange år senere fikk råd av en venn å skrive hovedoppgave om noe som plaget meg, ble det kjærlighet jeg valgte å skrive om. Det er ikke nødvendigvis selve kjærligheten som har plaget meg, men hvordan kjærlighets vilkår i hvert enkelt menneskes liv er påvirket av og avhengig av når og hvor det mennesket lever sitt liv. Kanskje har jeg vært bekymret for kjærligheten, kanskje har jeg bare undret meg over den, og lurt på "hvordan den har det" i det moderne samfunn. Uansett har mine funderinger omkring dette over mange år ført meg til å skrive en hovedoppgave som i det store og hele er et forsøk på å reflektere over kjærlighetens kår i det moderne.

Mitt personlige forhold til kjærlighet rommer åpenbart mye mer som det ikke er riktig å berøre her. Mine egne erfaringer ligger der som en ressurs jeg har hatt med meg både i intervjusituasjonen og i refleksjonene og analysen omkring kjærlighet. Det viktigste er at jeg åpent erkjenner at disse er med og danner grunnlaget for studien. Det er til syvende og sist den konkrete empirien og den sosiologiske teoriens møte med meg, mitt hode og mitt språk som har formet denne oppgaven. En slik erkjennelse er i tråd med tankegangen om *posisjonert viten* (situated knowledge) som den feministiske vitenskapskritikken har utviklet (Widerberg 1996). Denne tankegangen fremhever nødvendigheten av å ta utgangspunkt i seg selv og sitt ståsted når en forsker. Vi må erkjenne at vi taler fra et bestemt sted når vi gjør sosiologi.

Forestillingen om et "priviligert" utgangspunkt, hvorfra man kan give en "overordnet" fremstilling af samfundet, afferdiges således. I stedet efterstræbes en systematisk forståelse af samfundet indenfra, fra de mange udgangspunkter, hvorfra de sociale relationer, vi er aktive i, kommer os i møde. (Widerberg 1996:513)

Dette har vært et naturlig utgangspunkt for meg og har vært medvirkende til at jeg har valgt å studere hvordan kjærligheten "tar seg ut" for unge mennesker i Norge i

dag ut i fra en posisjon jeg *kan* kjenne, og dermed kanskje lettere forstå og fortolke. På denne måten betrakter jeg kjærligheten innenfra. Men jeg inntar som forsker også en posisjon utenfra. I den sosiologiske tilnærmingen til virkeligheten ligger en dobbelthet i at vi samtidig er tilskuere og deltagere som Skjervheim har lært oss (Skjervheim 1996). Det utfordrer oss på flere måter. I min sammenheng er utfordringen at jeg studerer det romanfiguren Bridget Jones ville kalt "SSO - Sånne Som Oss" - altså mennesker fra noen lunde samme sosio-kulturelle felt som meg (bortsett fra at de er menn!) Faren med dette er at det kan gjøre meg blind, spørsmålet er om jeg klarer å se skogen for bare trær?

Jeg mener at min nærhet til materialet, det at disse mennene ikke er så forskjellige fra meg, gjør prosjektet spennende. Sett i forhold til om en eldre forsker, fra en annen generasjon og sosial posisjon skulle gjøre det samme, ville han eller hun se etter og finne noe ganske annet. Som sikkert også ville vært spennende - men det ville vært noe annet. Fordi han eller hun er en annen og tilhører en annen generasjon. Det gjør akkurat min posisjon (situering) unik – og viktig. Det er dette som bringer sosiologien videre. At nye, unge forskere kommer til og kan bidra med fortolkning av samtiden fra en ny posisjon. Det er også det som gir denne forskeren selvtillit til å tro på og vektlegge egne fortolkninger, selvsagt i samspill med materialet og annen litteratur og innsikt på feltet, men med en overbevisning om at hun også har noe eget å bidra med.

Troverdighet

I kvalitativ forskning er spørsmålet om studiens troverdighet sentralt. Troverdighet er knyttet til fremgangsmåten for studien - at den utføres på en *tillitsvekkende* måte. Det er viktig å vurdere måten undersøkelsen er gjennomført på fordi det er gjennom denne prosessen vi skaffer frem det empiriske grunnlaget de senere tolkningene forholder seg til. Da blir det empiriske materialets *kvalitet* viktig. For å gjøre det mulig å vurdere troverdigheten – og materialets kvalitet - er det nødvendig å redegjøre for hvordan forskningsprosessen har foregått, eller som Thagaard sier: "Forskeren må *argumentere for troverdighet...*" (Thagaard 1998:179). Det betyr at forskeren må reflektere åpent omkring spørsmål som; hvordan konteksten materialet ble skapt i har påvirket det, hvordan relasjonen mellom intervjupersonen og forskeren har virket på materialet forskeren sitter igjen med og hvordan den videre bearbeidingen av materialet kan innvirke på analysens kvalitet.

Jeg skal i det videre redegjøre for hvordan det empiriske grunnlag for denne studien kom til rent konkret, for så å reflektere omkring hva som skjedde i selve intervjusituasjonen og hvordan det kan ha innvirket på hva mennene sa og dermed på analysen og fortolkningene.

Hvem mennene er og hvordan jeg fant dem

Jeg kom i kontakt med mennene ved hjelp av venner og venners venner. Jeg kjente ingen av dem på forhånd. Jeg hadde ikke lagt andre kriterier enn alderen, som jeg ønsket skulle være rundt 30 (spennet endte å bli fra 30 til 35). Det var et bevisst valg å gi så få føringer når jeg spurte venner og bekjente etter intervjupersoner. Jeg ønsket ikke å sette noen begrensninger, men la tilfeldighet råde i forhold til hva slags menn jeg kom i kontakt med. Det medførte at resultatet ble en gruppe sammensatt med en viss grad av tilfeldighet med hensyn til faktorer som sosial bakgrunn, sivilstatus og "etableringsgrad". Allikevel har nok rekrutteringmåten påvirket utvalget. Mine venner og bekjente er på mange områder like meg, derfor er også mennene fra en holdsvis ensartet gruppe som jeg vil betegne som ung, urban, utdannet med holdsvis høy sosial og kulturell kapital.

Mer konkret endte gruppen opp med å bestå av syv menn. En er singel, tre er gift og har barn, en er gift uten barn, en er samboer og en har kjæreste, men er ikke samboer. De har litt ulik geografisk bakgrunn hvor grovt sett halvparten er oppvokst på steder langt unna Oslo, mens de andre har vokst opp i eller rundt hovedstaden. Alle bortsett fra en bor i dag i Oslo. De deler seg også ca. på midten når det gjelder utdanning. Tre har lang utdanning (hovedfagsnivå), mens resten har middels lang utdanning (ca. to til fire år). Ingen har ikke studert i det hele tatt. Alle er ferdig med utdanningen sin og er i aktiv jobb i det jeg vil betegne som moderne yrker. Familiebakgrunnen deres er litt ulik. Igjen deler gruppen seg i to, halvparten har en åpenbar middelklassepreget bakgrunn, mens de andre kan betegnes som å ha en arbeiderklassepreget bakgrunn.

Hva vi skulle snakke om

Intervjuets tema skulle være kjærlighet – det var bevisst det eneste mennene visste før de møtte opp. Jeg ønsket ikke at de skulle ha så mye mer informasjon om hva vi skulle snakke om på forhånd, da jeg var ute etter deres umiddelbare tanker og reaksjoner på spørsmålene mine. Selv om hovedfokus var kjærlighet, inneholdt intervjuguiden mange flere temaer og spørsmål enn om kjærlighet. Den var preget av at jeg var ute etter å *undersøke*. Jeg kunne ikke på forhånd helt vite hva som ville bli viktig. Derfor valgte jeg å lage en nokså omfattende og ikke innsnevret intervjuguide. Den spente fra tema om barndom og oppvekst, foreldrenes forhold, første forelskelse, tidligere forhold og hvordan han møtte sin nåværende partner - altså mannens kjærlighets-livshistorie. Vi snakket om hverdagsliv, barn og likestilling og en god del om partneren og hennes liv. Til slutt hadde guiden en stor bolk med spørsmål omkring tanker, meninger og holdninger i forhold til en del ord og begreper som har med kjærlighet å gjøre.

Intervjuguiden var til en viss grad bygd opp som et livsløpsintervju. Hele den første delen var strukturert slik at mannen kunne fortelle sin livshistorie med utgangspunkt i kjærlighet. Dette er hva man i livsløpsperspektivet kaller et fokusert livsløpsintervju. I andre del gikk vi over fra å snakke om (kjærlighets-)livet i fortid, til å snakke om kjærlighet i livet i dag og kjærlighet i en mer abstrakt og generell sammenheng. Derfor vil vi ikke kalle dette rene livsløpsintervju, men heller kvalitative intervjuer med en livsløpspreget struktur. Å la mennene snakke om sitt eget kjærlighetsliv først, for så be de reflektere mer generelt omkring temaet ble gjort i et forsøk på å forankre de mer abstrakte refleksjonene i eget liv. Jeg så for meg at hvis vi gikk rett på spørsmål av typen "Hva er kjærlighet?" eller "Går det an å velge å elske noen?" ville svarene også bli mer generelle enn de som fremkom etter at mennene hadde snakket seg varme om seg selv og sitt eget kjærlighetsliv. Kanskje ble refleksjonene da i større grad farget av egne erfaringer, noe jeg ønsket.

Møte med mennene

Intervjuene ble foretatt over en periode på tre måneder høsten 2001. Møtene fant sted på ulike arenaer, hjemme hos mennene, på deres kontor eller hjemme hos meg. Vi sørget for å møtes på uforstyrrede steder, noe som var viktig fordi intervjuene jo omhandler personlige tema. Intervjuguiden var omfattende og alle intervjuene tok mellom to og to og en halv time. Det kan virke lenge, vanligvis anbefales kvalitative intervjuer å ikke vare mer enn en time. Men der og da i situasjonen var i overkant av to timer ikke lenge, men nødvendig. Det tok så lang tid å komme gjennom alle temaene i intervjuguiden og det kjentes riktig å gi mennene tid til å snakke lenge og uttømmende om hvert spørsmål. Når man inviterer et menneske til å fortelle grundig og sammenhengende om så vesentlige sider av sitt liv, må de også få anledning til snakke ut og å gi et helhetlig bilde hvis de ønsker det - det kan ta tid. Ingen av mennene bemerket i ettertid at de syns intervjuet tok for lang tid (jeg hadde forberedt dem på lengden på forhånd). Selve intervjusituasjonen var preget av at disse mennene var taleføre og taletrengte (mer om dette senere) så samtalen gled lett og uanstrengt i de fleste situasjonene.

Å skape sosiologi sammen

Å snakke om seg selv og sitt liv i et kvalitativt forskningsintervju med en livsløpspreget struktur kan betegnes som en *skapende akt* hvor man forsøker å gi en meningsfull oversikt og (gjen)fortelling av sitt liv og sin tilværelse (Thorsen 1992). Situasjonens strukturerte karakter utfordrer fortelleren¹² til å "lage" orden av kaos og

¹² Inspirert av Kirsten Thorsens avhandling "Livsløp og aldring. Kvinnelig og mannliv – gamle forteller sin livshistorie" (Thorsen 1992) omtaler jeg mennene som "forteller" og ikke informant. Jeg opplever at begrepet informant har for mye preg av kvantitativ forskning og gir inntrykk av intervjupersonen som en som bare skal informere om noe objektivt. Å kalle intervjupersonen en forteller vektlegger det kreative og skapende i situasjonen.

tilfeldigheter. Den som forteller *sorterer*; han velger bort og utelater noe, og fremhever noe annet. Han *vektlegger* også; noe som viktig og noe annet som mindre viktig, noen årsaker og konsekvenser blir fremhevet fremfor andre. Hendelser bindes sammen eller sammenhenger løses opp. Dette skjer der og da, i situasjonen, som et unikt "produkt" skapt av møtet mellom fortelleren og forskeren. Det som meddeles forskeren er et øyeblikksbilde, et fryst utsnitt av et menneskes kontinuerlig flytende og forandrende liv. Samtidig vil det som fortelles også være noe mer, det kan være en åpning til å se et mer helhetlig bilde av dette menneskes liv og av dets holdninger og verdier.

Det er viktig å huske at et kvalitativt forskningsintervju er en mellommenneskelig situasjon som er tids-, steds- og personavhengig. Og det er en ganske "avansert" situasjon. Kvale sier om det kvalitative intervjuet at det er: "...deskriptivt, forutsetningsløst, fokusert på bestemte temaer, åpent for flertydigheter og forandringer, avhengig av intervjuerens sensitivitet, foregår i en mellommenneskelig interaksjon, og det kan være en konstruktiv menneskelig erfaring." (Kvale 1997:164) Kan vi legge til grunn for fortolkning et materiale som er resultatet av en så mangfoldig prosess. Kan dette være god forskning, med så mange mulige feilkilder? "Hva den positivistisk innrettede forskning gjerne anser som en "feilkilde", er det kvalitative intervjus styrke og redskap", sier Thorsen (Thorsen 1992:66) og slår fast at intervjueren ikke er eller skal være en nøytral observatør, og at det man sitter igjen med ikke er en objektiv sannhet, men en unik skapelse. Man er ikke ute etter å samle objektive data – men subjektive fortellinger fremkommet i en spesifikk situasjon. Derfor er det meddelelsene og fortellingene om kjærlighet slik de ble uttrykt der og da i intervju-situasjonen som er denne studiens empiriske grunnlag.

Hva skjedde egentlig?

På grunn av det kvalitative intervjuets særpreg som metode for å frembringe forskningsmateriale, må selve intervjusituasjonen fortolkes. Da kan vi lettere forholde oss til materialets kvalitet og i hvilken grad det er et godt grunnlag for videre refleksjon og fortolkning. La oss derfor se nærmere på hva som skjedde da jeg møtte disse mennene.

Hvis vi bruker Goffmans klassiske sosiologiske spørsmål "What`s happening here?" om intervjusituasjonen kan vi betrakte det som foregikk da vi møttes som et rollespill. Rollene var fordelt på forhånd, jeg møtte mennene som "forskeren" og mennene ble tildelt rollen som "informant" - eller det jeg kaller forteller. Dette er roller som verken mennene eller jeg er særlig vant med. Min erfaring som forsker er begrenset. Menneskets erfaring som informant var stort sett også fraværende.

Allikevel stiller jeg i utgangspunktet med flere ressurser i en sånn situasjon. Det er jeg som har tatt initiativet til (skue)spillet, jeg fordeler rollene, sitter med ma-

nus i mine hender og er den som regisserer det hele. Jeg har hatt større anledning til å øve meg¹³ og vet en del på forhånd om hva som her skal skje. Mennene på sin side, kjenner ikke scenen de spiller på (i betydningen den sosiologiske scenen), kanskje kjenner de ikke engang dette teaterets verden (i betydningen det samfunnsvitenskapelige teater med sine tradisjoner, metoder og diskurser). De får ikke velge rolle, bestemmer ikke manus og aner ikke hva replikkene deres vil brukes til.

Denne beskrivelsen av et skjevt styrkeforhold mellom informant og forsker er nok til en viss grad riktig. Men den legger kanskje for stor vekt på mennenes avmektighet. Det er ikke sikkert selve opplevelsen der og da var usikker og ubehagelig – det håper jeg ikke, og det tror jeg heller ikke. Flere av mennene gav etter intervjuet uttrykk for at de synes det hadde vært en fin opplevelse, at de hadde følt seg komfortable og hadde likt å få snakke så lenge og mye om temaer i sitt liv de ikke så ofte snakker om – i hvert fall ikke på en slik (systematisk) måte.

Den "maktskjeve" beskrivelsen underdriver også det vi over vektla, det skapende og kreative i situasjonen. Mennene er selvsagt gjennom hele intervjuet frie til å styre sin, igjen med Goffman, "presentation of self". De kan la være å si noe og fremheve noe annet. Slik alle gjør i det de former fortellingen om sine liv. Hva vi vektlegger på et tidspunkt, vil også være preget av hvor vi er i refleksjonen og bearbeidingen av dette. Eller av hvordan vi i den spesielle situasjonen ønsker å dramatisere fortellingen om vårt liv. Så avmektigheten vi beskrev over er nok ikke nødvendigvis så tydelig og åpenbar. Men det er viktig at forskeren er seg bevisst dette, også senere gjennom analysen. Forskeren må kontinuerlig reflektere over på hvilken måte det hun sitter igjen med som materiale er et resultat av en helt spesiell situasjon der hun selv var en vesentlig og aktiv deltager i frembringelsen av materialet.

Jeg etterstrebet i situasjonen å være en tilbakeholden intervjuer. Jeg fulgte guiden nokså tett og brukte få oppfølgingsspørsmål. Det var fordi guiden i seg selv var forholdsvis detaljert og uttømmende, men også fordi jeg mener at oppfølgingsspørsmål lett kan føre personen inn på et spesielt spor. Min erfaring er at oppfølgingsspørsmål ofte kan være utslag av intervjuerens (spontane) innskytelser, og dermed forstyrre den som snakker sitt (pågående) resonnement. En annen grunn til min tilbakeholdenhet var at mennene jeg møtte var både taleføre og taletrengte. Det vil jeg tro har sammenheng med at disse mennene er rekruttert fra en gruppe menn jeg vil si representerer en avant garde i forhold til den nye mannsrollen, de er utdannet, bevisste og reflekterte med et "utviklet" språk om følelser og relasjoner. Med fare for å være fordomsfull, kan vi tenke at hvis gruppen hadde vært satt sammen av ufaglærte menn fra små utkantstrøk, hadde innslaget av det vi vanligvis forbinder

¹³ Noe jeg også gjorde ved å gjennomføre et prøveintervju, etter hvert ble jeg også mer dreven i å takle rollen som forsker. Jeg har også en del erfaring med intervjuing fra min utdanning og praksis som journalist, så dette var ikke en helt ny situasjon for meg.

med en tradisjonell mannsrolle, den mer fåmelte mannen som ikke har så lett for å snakke om følelser og relasjoner, vært større.

Så jeg opplevde mennene som svært "selvdrevne", de tok mine spørsmål på alvor og anstrenge seg for å gi gode og fullstendige svar. Når jeg spurte mennene etter på hvordan de hadde opplevd situasjonen, gav de uttrykk for at det hadde vært veldig greit. Flere sa de satte pris på at jeg var så tilbakeholden og ga dem tid til å tenke seg om og snakke ut. En fordel med at guiden ble fulgt tett uten mange oppfølgingsspørsmål, er at intervjuene er lette å sammenholde da de følger nokså lik struktur og mennene stort sett har svart på alle de samme spørsmålene.

Å intervju menn

På forhånd var jeg spent på om det at jeg er (ung) kvinne og de er (unge) menn skulle bli et problem eller oppleves som et vesentlig aspekt ved situasjonen. Fordi vi skulle snakke om kjærlighet og mannens personlige opplevelser og tanker omkring det, var jeg usikker på om vi ville klarte å beholde den nødvendige avstanden slik at situasjonen ikke "vippet over" og ble for intim. Selv om det var viktig å skape nærhet og trygghet for å få mennene til å snakke åpent om temaet, var det helt nødvendig å finne en balansegang mellom nærhet og avstand. Dette skulle ikke være et terapeutisk intervju. Jeg måtte ikke falle inn i rollen som en venn å betro seg til og jeg ønsket så langt det gikk å dempe effekten av det at jeg var kvinne.

Intervjuer foretatt av kvinner med menn om intime tema kan være problematiske. Katharina Schöndorf, som i sin hovedoppgave intervjuet åtte menn om deres seksualitet, opplevde intervjusituasjonen som vanskelig fordi det viste seg å være problematisk å opprettholde grensene mellom henne og mennene. (Schöndorf 1996). Årsaken var at mennene åpenbart så på henne ikke bare som forsker, men som kvinne og seksualobjekt. De henvendte seg og utfordret henne direkte når de snakket, for eksempel ved å fortelle henne om seksuelle fantasier de hadde hatt om henne i forkant. Dette som skjedde i selve intervjusituasjonen endte opp å bli en vesentlig del av analysen, fordi hun fant at denne seksualiseringen av situasjonen ble illustrerende for hvordan mennene presenterer sin maskulinitet i forbindelse med sex.

Jeg hadde i motsetning til Schöndorf ingen erfaring med at situasjonen gikk over grensen fra intervju til intimitet. Selv om vi til tider hadde det hyggelig, var det en stemning av noe formelt som jeg prøvde å opprettholde ved å oppføre meg nøytralt og tilbakeholdent. Jeg opplevde ikke at noen av mennene henvendte seg personlig til meg i betydningen prøvde å trekke min person inn i situasjonen. Jeg forble i rollen som en aktiv lytter til deres fortellinger. Det var mennenes liv som var i fokus for oss begge, opplevelsen av møtet mellom oss der og da var underordnet.

Det kan betraktes som en fordel at forsker og intervjuerperson er av forskjellig kjønn. Prieur og Taksdal sier i sin bok "Å sette pris på kvinner" at det kan skape en

konstruktiv distanse i intervjusituasjonen (Prieur/Taksdal 1989, referert til i Schöndorf 1996). Er forsker og intervjuperson av samme kjønn, kan det derimot være slik at intervjupersonen tar det for gitt at forskeren forstår, noe som kan prege måten han snakker på.

Dette var også en av mine begrunnelser for å intervju menn. Fordi jeg selv er kvinne, var jeg bekymret for om det ville bli vanskeligere å holde en tilstrekkelig avstand hvis jeg intervjuet kvinner på min egen alder. Kvinner er gjerne godt trent i, og ofte ganske vant til, å snakke sammen om følelser og relasjonelle tema. Derfor kunne situasjonen kanskje lettere få preg av "venninneprat". Som ung kvinne selv *kan* jeg også det kvinnelige relasjonsspråket. Det kunne muligens gjøre meg blind for å forstå og få øye på viktige poenger. Menns måte å snakke om kjærlighet er mer ukjent for meg og derfor kunne mitt møte med intervjupersonene bli mer antropologisk.

Å snakke om kjærlighet

Denne hovedoppgavens kjerne er de syv mennenes historier om sine kjærlighetsliv. De har kommet til i møtet mellom meg som forsker og mennene "som seg selv" i en forholdsvis strukturert intervjusituasjon. Dette er jo ingen vanlig samtalsituasjon lik de en vanligvis inngår i når en snakker om nære, betydningsfulle relasjoner og opplevelser. Da må vi stille spørsmål ved hva situasjonen har betydd for *hvordan* mennene snakket om kjærlighet. For når du ber noen snakke om kjærlighet i en slik sammenheng som et kvalitativt forskningsintervju, hva skjer da med fortellingene de forteller?

Det som slo meg som mest påfallende og som jeg vil diskutere her, var hvor nøkternt mennene snakket og fortalte om erfaringer og opplevelser fra livene sine som "i virkeligheten" kan ha vært fylt av intensitet, dramatikk og sterke følelser, både gode og vonde. Hvordan kan det ha seg? Vi kan ellers være vant til at fortellinger om kjærlighet og forelskelse er preget av lidenskap og intensitet og er historier om både sterk glede og stor smerte. Slike fortellinger omgir oss og fortellerstilen er kjent, vi finner dem i litteratur og dramatikk, i romaner, kjærlighetsfilmer og sangtekster, i poesi, i fortellinger i media, serier på tv og også i historier om og fra venner og kjente. Hvordan kan det ha seg at disse mennene da forteller så nøytrale og til dels blodfattige historier om kjærlighet?

Det er klart at noe skjer med fortellinger om kjærlighet når de skal gjenfortelles i en så "klinisk" situasjon som et forskningsintervju. Det kan ha med selve situasjonen å gjøre. Et kvalitativt intervju er et "produkt" skapt av samspillet mellom to aktører, den som spør og den som forteller. Relasjonen mellom disse to vil derfor påvirke det som kommer frem gjennom intervjuet. For det første møter fortelleren et totalt fremmed menneske og skal snakke om svært private temaer med henne. Det i seg selv er en spesiell situasjon, kanskje snakker de vanligvis kun med partneren el-

ler noen få nære venner om slike ting. En måte å håndtere denne rare, muligens uvante situasjonen kan være å "pakke inn" det de sier i en nøytral form. For å skape den nødvendige avstanden til det personlige¹⁴.

Det kan også være at intervjupersonene tror forskeren forventer klare, greie gjenfortellinger selv om opplevelsene den gang de skjedde involverte sterke følelser. Mine spørsmål la jo også opp til å snakke om kjærlighet og erfaringer omkring det på en reflekterende, gjenfortellende og dermed kanskje distansert måte. I tillegg vil avstanden i tid ha fjernet mye av den samtidige opplevelsesfølelsen. En gjenfortelling vil alltid være preget av at opplevelsen er reflektert over i ettertid og gitt en plass i ens helhetlige fortelling om livet. Man kan også tenke seg at det de forteller er det de har bearbeidet. Og at det som er bearbeidet er greit å snakke om også til en fremmed.

Men ved siden av disse situasjonsbestemte faktorene - kan det nøkterne inntrykket disse intervjuene om kjærlighet gir også ha med en mannlig fortellerstil å gjøre? Det er ikke sikkert det er helt uproblematisk for menn å snakke om og gjenfortelle sine opplevelser i forhold til kjærlighet i lidenskapelige og følelsesladede vendinger. Ser vi på de tradisjonelle maskuline normer kan det være slik at det er "greit" at menn føler sterkt og viser det, de kan også tillate seg å miste kontroll i noen øyeblikk. Men forventningen om å gjenfinne balanse trer fort inn. Så selv om situasjonen den gang den hendte var preget av sterke følelser, kan det være viktig å gi inntrykk av balanse og kontroll når man i ettertid snakker om intense, følelsessterke opplevelser. Å gjenfortelle som om hendelser omkring kjærlighet var en "helt grei" opplevelse kan samtidig være å fortelle en historie om seg selv som en person som håndterer følelser og ikke lar seg "vippe av pinnen" av lidenskap eller smerte. Det kan være en fortelling om seg selv mennene gjerne vil fortelle, fordi den stemmer overens med et ideal for mannlig håndtering av følelser. Bak historiene mennene forteller på en til dels nøktern måte, ligger det åpenbart mange sterke og følelsesintense opplevelser. De legger ikke skjul på dette, selv om måten de snakker om opplevelsene er avbalanserte. Det virker altså ikke som de har problemer med at de *har* følelser, de ønsker bare ikke å blottstille dem i en slik situasjon som et intervju. Det er forståelig.

Et siste poeng kan være at kjærlighet, til tross for forestillingene om at den representerer den lidenskapelige, intense og dramatiske dimensjonen i våre liv, egentlig (eller også) er noe mye mer hverdagslig. Helheten av oppgaven handler vel på mange måter om dette; kjærlighet levd og opplevd i spennet mellom (det jeg senere kaller) den mytiske kjærligheten og den "virkelige" kjærligheten – og hvordan den

¹⁴ I "kontrakten" mellom meg og mennene lå at dette ikke skulle være en terapeutisk samtale der målet var å få mennene "i kontakt med sine innerste følelser". At de snakket med en viss nøkternhet bekreftet for meg at de ikke brukte situasjonen eller oppfattet det som en terapeutisk samtale, noe jeg var fornøyd med.

iboende tvetydigheten i dette kommer til uttrykk – for eksempel gjennom språket. Dette kommer vi tilbake til senere.

Det vidunderlige

Det er en etisk side ved det å be mennesker snakke om seg selv så personlig til en fremmed. Hva setter det i gang hos et menneske å snakke på denne måten, som tilsvaret på spørsmål stilt systematisk og krevende av en "profesjonell" lytter? Flere av mennene gav uttrykk for at de i løpet av samtalen hadde vært inne på ting de ikke hadde tenkt gjennom eller snakket om før. Betyr det at de har blitt presset til å snakke om seg selv på en måte som ikke kan forsvares etisk? Har intervjusituasjonen satt de i en posisjon der de har følt de måtte gi mer av seg selv en de egentlig ønsket? Mitt inntrykk er ikke det. Mennene gav under "debriefingen" etter intervjuet, da vi snakket om hvordan de hadde opplevd situasjonen, uttrykk for å være fornøyd med å ha hatt anledning til å fortelle om sine opplevelser og liv til en interessert lytter. Som jeg har nevnt tidligere, hadde ikke intervjuene karakter av å være terapeutiske samtaler. Så da kan vi kanskje snu problemstillingen på hodet og si at når mennene hadde øyeblikk der de tenkte og snakket om seg selv på en ny måte, skjedde det Hege Lamark kaller *det vidunderlige* (Lamark 1995). Det vidunderlige øyeblikket i et intervju skjer hvis man når et punkt der den som blir intervjuet opplever at han får ny innsikt og forståelse av seg selv og sitt liv som følge av samtalen mellom de to. Det kan i så fall betraktes som en positiv (utilsiktet) effekt av samtalen.

Hvordan hvor de er i livet påvirker det de sier

Livet leves i en mangfoldig vev av ulike relasjoner, posisjoner og situasjoner. Denne vevet vil være forskjellig i ulike livsfaser. Hvilken vev og hvilken livsfase man er i påvirker hvordan livet leves og fortelles. Hva med disse mennenes livsfase, er det noe ved den vi bør reflektere omkring fordi det kan ha relevans for materialet vi sitter igjen med?

Jeg har intervjuet menn i slutten av en livsfase vi med Frønes kaller ungdomsvoksen fasen (Frønes 2000:49-52). Han er opptatt av hvordan livsfasenes inndeling har forandret seg de senere årene, en normalbiografi i dag er ikke det samme som for bare 30 år siden. I dag er det slik at den rene ungdomsfasen varer til omkring man er 20 år. Men i motsetning til før, da denne fasen oftest ble avløst av inntreden i voksenlivet, gjerne med jobb, giftermål og barn, glir ungdomsfasen nå over i en ungdomsvoksen periode som kan vare til langt ut i 30-årene. Frønes sier at denne nye fasen

først og fremst er et resultat av utdanningssamfunnet¹⁵. Unge mennesker tilbringer lenger tid i utdanning og utsetter derfor sin inntreden i arbeidslivet og etablering av familie.

Mennene i materialet befinner seg i varierende grad i sluttfasen av denne perioden i livet. Noen av dem er forbi den, de har vært etablert med jobb og barn i flere år. Mens de andre fortsatt er i denne fasen, men helt på terskelen til å bevege seg videre inn i voksenlivet¹⁶. Men felles for dem er at de alle har gjennomlevd en slik ungdomsvoksen periode. Den er en ny og annerledes måte å leve årene mellom 20 og 35 på. På den måten kan vi kalle disse mennene "nye", for eksempel sammenlignet med deres fedre som nok ikke har gjennomlevd en lignende livsfase. Disse unge mennene har vært med på en utvikling der de har måttet forme sitt livsløp uten klare kulturelle føringer, fortolknings skjema og et på forhånd definert mønster å tre inn i. Som vi tidligere har nevnt betrakter vi akkurat denne gruppen unge menn som representanter for det vi kalte en avant garde i forhold til en "ny" måte å være mann. Det gjelder også i forhold til at de har deltatt i utformingen av innholdet og fortolkningen av denne nye livsfasen.

Forståelsen av hva hver livsfase innebærer og hvor lenge den varer, påvirker menneskers forventninger til tilværelsen. Det påvirker hvordan man gjenforteller sin livshistorie og hvordan man fortolker livet nå. Disse livsfasebetingede forestillingene og forventningene er realiteter i menneskers liv, som de handler, velger og fortolker ut i fra. Dette må vi ta med i forståelsen av disse mennenes fortellinger. Mennene er preget av at de lever sitt liv i sin tid. Det er på mange måter et grunnperspektiv i denne oppgaven. Vi er opptatt av hvordan tiden vi lever i og når vi gjennomlever den tiden vi får, kan påvirke og forme noe så sentralt og grunnleggende som hvordan vi forholder oss til kjærlighet i livene våre. Som vi har nevnt før, legger denne oppgaven til grunn at kjærlighet ikke er en universell sannhet, men en relativ dimensjon i våre liv. Da må vi også si at hvordan et menneske lever ut og opplever kjærlighet vil være preget av forandringer i livsfasenens organisering. Det nye mannlige livsløpet åpner for muligheter til å forme livet sitt på en annerledes måte, og det kan åpne for en ny og annerledes fortolkning og opplevelse av vesentlige verdier i livet – også i forhold til kjærlighet, som jo er denne oppgavens fokus.

¹⁵ Han sier også at forandringen i livsfasen har vært størst for unge kvinner. Det er på mange måter deres inntreden i utdanningssamfunnet som har medført disse forandringene (Frønes, 2000b) Menn tok oftere lang utdanning og hadde også før en senere "etableringsalder" enn kvinner. Jeg vil allikevel mene at livsfaseendringene også er påvirket av unge menns forandrede handlemønstre og valg. Og at ungdomsvoksen fasen i dag er noe felles for unge kvinner og menn.

¹⁶ Det er selvsagt glidende overganger når man snakker om livsfaser, selv om enkelte begivenheter – for eksempel å få barn - gjerne blir forstått som brudd som fører en mot overganger til en annen fase.

Bearbeiding og fortolkning bekreftbarhet

Når forskeren sitter der med et innsamlet materiale, starter den spennende og krevende prosessen med å bearbeide og analysere det. Men hva er det egentlig som skjer på veien fra det konkrete møtet med et annet menneske og til den teksten som her foreligger. Svært mye – og noen av aspektene ved denne bevegelsen skal vi reflektere over i det videre. Hvis vi knytter dette til diskusjonen av prosjektets legitimitet og gyldighet, har dette mest med *bekreftbarhet* å gjøre. Bekreftbarhet har blant annet med *analysens kvalitet* å gjøre. For å fremme analysens kvalitet er det nødvendig å gjøre rede for grunnlaget for analysen – hvordan fortolkningsprosessen har foregått og hvilke valg som er gjort. Vi skal i det videre se nærmere på hvordan den videre bearbeidingen av materialet har foregått, både hvordan det presenteres og innenfor hvilken fortolkningsramme analysen er gjort.

Fra tale til tekst

Vi må skille mellom livet som levet, livet som opplevd og livet som fortalt (Danielsen 1993:25). Som forskere kan vi aldri få direkte tilgang verken til livet som levd eller opplevd, den subjektive posisjonen vil være utilgjengelig for forskningen. Det vi derimot kan få tilgang til, og som blir grunnlaget for vår forståelse og fortolkning, er *livet som fortalt*. Som det blir oss fortalt for eksempel gjennom et kvalitativt intervju. Men det er heller ikke i ren forstand den muntlig fortellingen om livet som blir vårt analysegrunnlag. Den muntlige fortellingen blir til skriftlig tekst, så til slutt er det fortellingen gjengitt som *tekst* vi forholder oss til når vi analyserer og fortolker. Denne prosessen må vi reflektere over.

I min sammenheng skjedde "tekstingen" ved at alle intervjuene som var tatt opp på bånd ble transkribert i sin helhet¹⁷. Ved det ble talte ord til skrevet tekst. Refleksjonene og analysen av materialet er gjort med utgangspunkt i lesning av denne skrevne teksten. Hva skjer med det som opprinnelig var muntlig (sam)tale når det blir gjort om til tekst? Det er åpenbart at mye informasjon går tapt gjennom prosessen fra "levende" intervju til "død" tekst. Selve lydbåndet er allerede en fattigere versjon enn selve opplevelsen der og da fordi mimikk, kroppsspråk og omgivelser er fraværende på båndet. Den utskrevne teksten er neste "ledd" og vil være enda fattigere. Vi må forholde oss til teksten som en slags kunstig konstruksjon. Kvale fremhever at transkripsjonen ikke er "...kopier eller gjengivelser av en egentlig realitet, de er abstraksjoner." (Kvale 1997:104). Men det er altså disse abstraksjonene vi bygger våre analyser på, og denne abstraksjonen er nødvendig fordi det er slik (sam)talen blir strukturert og gjort egnet for analyse.

¹⁷ Intervjuene er transkribert i sin helhet, men jeg har utelatt å markere eller gjengi kremting, tenkepauser og andre ikke-verbale uttrykk annet enn der det var svært åpenbart og "talende". Jeg har heller ikke notert måten ting ble sagt på (for eksempel ivrig, nølende, irritert) annet enn, igjen, der det var talende. Dermed kan vi si at tekstliggjøringen av den muntlige talen blir sterkere enn om vi hadde tatt med slike muntlige markører.

Å gjenfortelle mennenes liv

”Sosiologi er produksjon av mening ved konstruksjon av tekst”, sier Frønes (Frønes 2001:181). Med utgangspunkt i en slik holdning blir det et viktig spørsmål hvilken *form* vi velger å gi den presumptivt meningssskapende teksten. Jeg har tatt et radikalt valg når det gjelder hvilken form jeg presenterer materialet fra intervjuene, jeg har valgt å skrive en fortelling om hver enkelt manns liv ut i fra det de fortalte under intervjuet. Det kan betraktes som radikalt fordi det bryter med noen prinsipper for anonymisering. Dette valget har allikevel en klar begrunnelse basert på temaet for denne studien.

Kjærlighet som konkret, livsnær opplevelse er en sterk realitet i menneskers liv. Et hvert menneske eier selv sannheten om kjærligheten i sitt liv – det kan egentlig ikke vitenskapeliggjøres, spørsmålsstilles, eller analyseres med noen rett av andre enn det enkelte mennesket. Sånn sett kan vi si at det jeg gjør i denne oppgaven – forsker på kjærligheten med utgangspunkt i syv konkrete liv – kan være et overtramp mot mennene som har fortalt meg sin kjærlighetslivshistorie og delt med meg av sine innerste tanker og følelser omkring kjærlighet. Når de leser denne teksten vil de kanskje også føle det slik. Det er en etisk bekymring jeg har som bunner i respekt for enkeltmenneskets rett til å være nettopp det - et enkelt menneske med sin egen historie om sitt unike, konkrete liv. Et liv (og et kjærlighetsliv) burde kanskje ikke, slik det blir gjort her, reduseres til en historie blant flere historier, plukket fra hverandre og analysert i ”hytt og pine”. Allikevel gjør jeg det – jeg deler opp historiene, episoder og utsagn blir satt inn i nye og andre sammenhenger enn de opprinnelig ble frembragt. Jeg plasserer noen ganger hver og en sammen med alle de andre, noen ganger lar jeg alle fremstå som en enhet, mens andre ganger må en enkelt stå som representant for helheten. I en blanding av fortellinger, sitater og analyser. Kan dette forsvares?

Ja, det kan det. Fordi det foregår innenfor rammen av en sosiologisk studie. Mulighetsdimensjonen i sosiologi som vitenskap ligger nettopp i det å ta for seg enkeltmenneskers konkrete, levde og gjenfortalte liv og forsøke å behandle det slik at fortellingene og innsiktene disse menneskene gir fra seg samlet sett åpner for og muliggjør refleksjoner om noe *mer enn seg selv*. Dette er det vakre og det fantastiske med sosiologien! At syv menneskers fortellinger kan gi åpning for og mulighet til å forstå noe mer, større og mer komplekst enn den rene summen av enkeltfortellingene. Men selv om den sosiologiske form og metodiske tradisjon gir kutymer for en slik måte å bearbeide menneskers livshistorier og uttrykksformer, står vi fortsatt forpliktet overfor enkeltmennesket (intervjupersonen) til å behandle det de har delt med respekt og verdighet. Jeg håper jeg til tross for den iboende, nødvendige fragmenteringen som ligger i den sosiologiske behandlingen av deres fortellinger har klart å bevare mennenes integritet.

En måte jeg forsøker å "dempe" fragmenteringen på er ved å gi plass til hver enkelt manns fortelling skrevet i sammenheng som et ekstrakt av slik den ble fortalt under samtalen (del 3). På den måten blir ikke hver mann portrettert bare gjennom utvalgte, kryssklypte sitater (slik analysekapitlene bærer preg av) – men som et helhetlig menneske med et navn (selvsagt fiktivt) og en sammenhengende livs- og kjærlighetshistorie.

Jeg har også valgt å gjøre dette fordi jeg syns historiene *i seg selv* er verdifulle som åpning til og innblikk i hvordan noen unge menn i Norge i år 2001 lever og forholder seg til kjærlighet. Alene er disse historiene syv tidsbilder som kan leses og reflekteres over av andre enn meg. Å gjengi dem er også med på å øke oppgavens troverdighet i den forstand at andre forskere og tenkere kan lese historiene og dermed vurdere mine refleksjoner omkring disse mennene på et bredere grunnlag.

Analysen har endt opp med å fokusere på bare noen deler av et svært rikt materiale. Den vil si at analysen av materialet er temasentrert (Thagaard 1998:149) i den forstand at jeg speiler materialet i noen utvalgte temaer (for eksempel romantikk, valg, rasjonalitet, individualitet). En innvending mot temasentrerte analyser er at de ikke alltid evner å ivareta et helhetlig perspektiv. Å presentere mennenes historier enkeltvis kan veie opp for noe av dette, til tross for at jeg ikke foretar noen analyse av hver enkelt mann (det vil si en personsentrert analyse, eller case studie som det og kalles).

Problemet med å gjengi fortellingene er åpenbart at anonymiteten blir skjørere ivaretatt. Å sikre anonymitet er alltid viktig i kvalitativ forskning, og kanskje ekstra viktig når temaet for intervjuet slik som her er av svært personlig karakter. Det spesielle ved et kvalitativt intervju om kjærlighet er at noe som er svært privat gjøres offentlig i en intim og personlig samtale med en helt fremmed. Det skapes en situasjon av kunstig fortrolighet (kunstig fordi "ekte" fortrolighet er noe vi vanligvis forbinder med nære relasjoner preget av tillit opparbeidet over tid). Det er derfor en unik tillit som ligger i det å snakke om seg selv på en så intim måte til en fremmed forsker man ikke kan vite hvordan vil forvalte det en sier. For å vise respekt for denne tilliten og for å verne om "det offentliggjorte private" må vi forsikre oss at vi tar vare på anonymiteten til intervjupersonene.

Jeg har tatt forholdsregler for å sikre anonymiteten ved å fjerne eller forandre oppvekststed, bostedsnavn, navn på mennene og deres kjærester, yrke og andre lett gjenkjennelige karakteristika. Mennene er rekruttert fra miljøer uavhengige av hverandre, og har ingen naturlige linker til meg eller til hverandre. Allikevel er det en større fare for gjenkjennelse når man velger å presentere en sammenhengende historie om hver enkelt. Jeg føler allikevel tillit til at mennene ikke vil reagere på dette. Ingen av dem gav spesielt uttrykk for å være bekymret for eller opptatt av sin anonymitet under møtet. De gav snarere inntrykk av å ha stor motivasjon for å fortelle

åpent og ærlig om sine liv. Måten de er rekruttert på, gjennom venners venner, uten direkte kontakt til hverandre eller til meg – sikrer dem også mot gjenkjennelse. Den skjørere anonymiteten er helt klart en svakhet, men jeg har latt ønsket om å ivareta mennenes integritet veie tyngre enn hensynet til full anonymitet.

Oppgavens fortolkningsramme

Bekreftbarhet har som tidligere nevnt med kvaliteten av tolkningene og om den forståelsen mitt prosjekt fører til kan støttes av annen forskning. Det handler ikke om hvorvidt en annen forsker ville kommet frem til nøyaktig de samme resultatene, men om en annen forsker, gitt samme utgangspunkt, gjennom analyse av det samme materialet ville kunne bekrefte resultatene. Oppmerksomheten er rettet mot fortolkningsene og derfor er det nødvendig å redegjøre for hvilken ramme de er gjort innenfor.

Jeg nevnte over Webers krav om at forskningen må være verdirelevant. Å oppfylle Webers andre krav fra det samme essay – om at når verdirelevansen er fastslått, skal fenomenet studeres etter de vitenskapelige krav til objektiv metode og argumentasjon kan synes vanskelig i streng forstand i min sammenheng. Nettopp på grunn av kjærlighetens karakter av å være noe subjektivt og absolutt verdifullt for mennesket – hvordan kan man forske objektivt og nøytralt på det? Nå er det lenge siden Weber skrev sine vitenskapsfilosofiske essay – mange kloke tanker har rent i den samfunnsvitenskapelige metodeelven siden da. Tanker jeg har gått til for å finne støtte for en måte å nærme meg dette feltet uten et strengt krav om objektivitet og en rigid metodisk tilnærming. Det ville være nærmest umulig uten samtidig å redusere fenomenet kjærlighet til noe det ikke er – en forskbar kategori det er mulig å gripe og begripe fullt og helt gjennom systematisk analyse.

”Multidimensjonalitet i forklaringer refererer til den erkjennelse som følger av begrepet om tykke beskrivelser: man vil ofte trenge å differensiere forklaringsmodeller, ikke å samle alle forklaringer langs de samme dimensjoner” (Frønes 2001:185). Jeg tror dette kan gjelde for min oppgave. Jeg har ikke forsøkt å presse analysen inn langs en fortolkningslinje, men hatt en åpen tilnærming til hvordan jeg kunne få en forståelse av kjærligheten i det moderne. Kjærlighet belyses av flere lyskastere - som er de ulike dimensjonene ved moderniteten vi i forrige del presenterte. Dette kan representere en type multidimensjonalitet som er i tråd med ideen om *tykke beskrivelser* som Frønes nevner; det vil alltid være mange mulige beskrivelser av et fenomen – det finns ikke en sannhet å søke, men mange mulige fortolkninger å finne. På bakgrunn av det kan vi si at Clifford Geertz klassiske tanker om ”thick descriptions” ligger som et underlag for studiens fortolkninger. Det harmonerer også med intensjonen om ikke å gi en *forklaring* på hvorfor kjærlighet ”er som den er” – men heller søke en *beskrivelse* av den i det moderne. En beskrivelse som gis gjennom et mangefasettert bilde av ulike sider av kjærlighet - det vil si en slags tykk beskrivelse. Ut over

dette, kan oppgavens fortolkningsramme stikkordsmessig sies å bli dannet av; sosiologisk modernitetsteori, livsløpsperspektivet, kultursosiologi, abduksjon og dobbel hermeneutikk. Noen av disse har vi vært inne tidligere, de andre skal vi kommentere her.

Den "ytterste" rammen er åpenbart sosiologisk modernitetsteori. Det er en teoretisk ramme den konkrete analysen er tenkt innenfor, og fra den har jeg hentet de *dimensjonene ved moderniteten* som jeg velger å belyse kjærligheten gjennom. Modernitetsteori er ikke en avgrenset teori, men snarere summen av et mangfold av sosiologiske og andre fagretningers refleksjoner omkring det som betegnes som det moderne samfunn, både fremveksten av det og nåtidige trekk ved det. Den modernitetsteoretisk pregede sosiologien som er mest sentral i min sammenheng er som tidligere nevnt tanker fra Webers klassiske sosiologi, og noen mer moderne refleksjoner over trekk ved moderniteten ved Anthony Giddens, Bech & Bech-Gernsheim, Illouz og Charles Taylor. Disse berøres gradvis ut over analysen og presenteres ikke nærmere her.

Grunntankene i den abduktive tilnærming har vært retningsgivende for hvordan selve arbeidet både med analysen og de teoretiske refleksjonene har foregått. Dette har vi presentert tidligere og går ikke nærmere inn på det igjen.

En annen ytre ramme, som ikke reflekteres så konkret i oppgaven men som har vært en viktig inspirasjon, er tankegangen i det såkalte livsløpsperspektivet. Jeg ønsket i utgangspunktet å gjøre en oppgave preget av en konkret livsløpsanalytisk tilnærming og intervjuguiden var delvis utformet med tanke på det. Men da intervjuene var gjort, så jeg at det jeg satt igjen med ikke kunne betraktes som rene livsløpsintervjuer. Halve intervjuet var riktignok fokusert på mennenes kjærlighetslivshistorie, men den andre delen var ikke det. Den var preget av nåsituasjonen deres og av deres tanker og refleksjoner om kjærlighet mer generelt. Dette var et rikt og spennende materiale som har endt opp med å bli grunnlaget for analysen i større grad enn fortellingene om deres liv retrospektivt (men de livsløpspregede delen av intervjuene danner i stor grad grunnlaget for fortellingene om deres (kjærlighets-)liv). Til tross for at dette ikke har blitt en rent livsløpsanalytisk oppgave, har noe av den grunnleggende tenkningen i livsløpsperspektivet ligget under gjennom hele prosessen.

Det som tiltaler meg ved denne tradisjonen er at i livsløpsperspektivets tankegang er menneskers konkrete individuelle levde liv et utgangspunkt. Menneskene er *tilstede* i livsløpsperspektivet, de er tilstede i kraft av sine biografier og konkrete historier om levd erfaring. På den måten kan vi si at livsløpsperspektivet "...bring people back into society..." (Riley 1988:27). Men til tross for fokus på enkeltmenneskets livshistorie, lever livsløpsperspektivets mennesker ikke sine liv avkoblet i et historisk, kulturelt eller sosialt vakuum – de lever sine liv i flukt med tiden, påvirket

av konkrete historiske hendelser og sosial endring. Dette er helt sentralt i denne tankegangen; verken individuelle liv eller samfunnet i stort kan forstås uten å forstå begge. De er ikke adskilte størrelser, men tett sammenvevde dimensjoner av et større hele. Grunnleggende i livsløpsperspektivet er derfor en *dynamisk* forståelse av historiske prosesser og sosial endring. Perspektivet har en multidimensjonal ambisjon; i det den forsøker å bringe sammen flere ulike, og til tider kryssende dimensjoner i sin forståelse og analyse av samfunnet og sosial endring (Riley 1988). I en slik flerdimensjonal tenkemåte er det *samspillet* mellom individuelle liv og sosio-strukturell endring som hele tiden står sentralt. Mennesket fødes, lever sitt liv og dør "i sin tid". Dermed blir det også grunnleggende formet og påvirket av hendelser, opplevelser og den mentalitet som er spesifikk for den tiden det gjennomlever sitt liv. En slik tankegang vektlegger at våre liv formes ikke bare av våre personlige erfaringer og opplevelser i vårt "nære" liv. Et liv leves i flukt med en "større" tid - nemlig samfunnets tid. Vi formes og påvirkes også av hendelser og endringer som skjer i storsamfunnet, i kulturen rundt oss, i det sosiale livet.

Dette rimer med mitt utgangspunkt om at kjærlighet ikke er noe universelt eller rent privat, men er en sosial konstruksjon formet i samspillet mellom sosial endring og individuell forandring. Jeg undersøker i denne oppgaven hvordan individuelle (kjærlighets)liv utformes i samspill med "noe større" – det jeg kaller mentalitet, som jeg i tråd med livsløpsperspektivet anser for å være en dynamisk størrelse som er i forandring.

I min lesing av livsløpsanalytiske arbeider fant jeg frem til noen flotte norske bidrag til denne forskningstradisjonen som har vært med å forme perspektivet i denne oppgaven. Det er prosjektene til Kirsten Thorsen, Kirsten Danielsen og Liv Emma Thorsen¹⁸. De jobber innenfor gerontologi og etnologi og ved siden av å være livsløpsanalyser er disse studiene også gode kultursosiologiske bidrag. Alle tre har intervjuet eldre mennesker om deres liv og livsløp med fokus på hverdagsliv og også kjærlighetsliv. Spesielt vil jeg nevne Kirsten Danielsens bøker "Slike gutter" og "Ekteskap og velferd" som har gitt meg innsikt i hvordan forrige generasjon menn (og kvinner) levde og tenkte omkring kjærlighet og samliv. I og med at dette ikke har endt opp med å bli en livsløpsstudie, preger ikke disse bidragene analysen eller teksten så direkte. Men perspektivene på endring i utformingen av menneskers kjærlighetsliv jeg har fått gjennom å lese disse bøkene, har vært viktige.

Videre vil jeg si at jeg har hentet mye inspirasjon til de konkrete fortolkningene fra andre kultursosiologiske bidrag. Det er sosiologiske refleksjoner som mer direkte enn de modernitetsteoretiske tar for seg sider ved den sosiale virkelighet og forsøker å forstå og fortolke disse inn i en sammenheng. Jeg vil spesielt nevne Ivar

¹⁸ Thorsen, K. 1992, Danielsen 1990, 1992, 1993, Thorsen, L. E., 1993

Frønes som analyserer samtiden ved hjelp av begreper om kulturelle fortellinger; "Fortellingene legger de mytologiske strukturer for mening og opplevelse, våre opplevelser og følelser er bygd på kulturens fortellinger" (Frønes 2001:87), sier han og presiserer at det forskeren ser etter når hun analyserer samtiden via de kulturelle fortellinger ikke er "de særegne private motivasjoner aktøren måtte ha, men motivasjonens kulturelle basis" (ibid). Jeg snakker i denne oppgaven om kjærlighetens mentalitet og om forestillinger om kjærlighet. Da betrakter jeg disse på en måte som kjærlighetsmotivasjonens kulturelle basis, i Frønes` terminologi. Mentalitet og forestillinger får sin form og kommer til uttrykk gjennom noen kulturelle fortellinger og bilder, som vi for eksempel senere skal se i diskusjonen om romantikkens klisjeer og om forelskelsens manuskript. Selv om hun tidligere ble nevnt som modernitetsteori, vil jeg som et kultursosiologisk bidrag også nevne Eva Illouz` bok "Consuming the Romantic Utopia" (Illouz 1997) som bidrar til analysen i delen om romantikk. Boken er et forbilledlig eksempel på hvordan man kan ta utgangspunkt i et trekk ved den menneskelige tilværelse, romantikk og romantiske handlinger, og studere hvordan det utformes i samspill med visse trekk ved dagens kultur slik den fremstår som et moderne konsumsamfunn.

Til slutt om oppgavens fortolkningsramme skal vi nevne Giddens begrep dobbel hermeneutikk. Det betyr kort at "forskeren fortolker en virkelighet som allerede er fortolket av de som deltar i den samme virkeligheten" (Thagaard 1998:37). Når en forsker fortolker den *symbolske* betydningen av en handling eller et fenomen innebærer det en slik dobbel hermeneutikk. Det vil allerede eksistere en forståelse av denne handlingen eller fenomenet, som er deltakernes egne forståelse. Når en forsker nærmer seg den samme virkeligheten vil hun gjennom å lete etter den symbolske betydningen kunne finne en annen forståelse av den samme virkeligheten. I min sammenheng er dette relevant fordi det jeg gjør gjennom analysen er å ta utgangspunkt i mennenes fortellinger om og fortolkninger av sitt liv og sitt forhold til kjærlighet. Det de sier er allerede reflektert over av dem selv. I neste omgang har jeg som forsker tatt disse fortellingene og fortolkningene og satt dem inn i en annen (og større) sosiologisk og teoretisk sammenheng og fortolker mennenes fortellinger som å ha noe med noe mer enn den enkeltes liv å gjøre. Jeg tar dermed mennenes *erfaringsnære begreper* (ibid:37) om for eksempel kjærlighet, forelskelse, romantikk og knytter de til sosiologisk teori. Dermed blir begrepene slik jeg benytter dem det Fangen kaller *erfaringsfjerne*. (Fangen 1997). Hele poenget med dobbel hermeneutikk er at vi i analysen hele tiden må drive en pendling mellom det erfaringsnære (mennenes egne fortolkninger) og det erfaringsfjerne (forskerens fortolkning av den symbolske betydningen), noe jeg aktivt forsøker å gjøre. Målet med denne analyseformen er å kunne bidra med ny forståelse av det som allerede er fortolket av samfunnsmedlemmene selv;

Den doble hermeneutikk innebærer en delvis umyndiggjøring av legfolks egen virkelighetsforståelse. Sosiologen skal ikke bare nøye seg med å kartlegge de meninger og oppfatninger som faktisk finnes blant samfunnsmedlemmene, han skal også gå ut over dem, for å frembringe noe som ikke alle visste fra før, men som de likevel kan kjenne seg igjen i (Nilsen 1994:202).

Om menn men ikke mannsforskning – en fraværende fortolkningsramme!

Når vi nå har angitt oppgavens ramme, må vi forklare en fraværende fortolkningsramme. Hvor har det blitt av kjønnsperspektivet? Intervjupersonene er bare menn, allikevel er ikke dette mannsforskning¹⁹. Gjennom analysen vil en også se at kjønn generelt ikke er veldig tematisert. Kan man skrive en oppgave om menn og om kjærlighet uten å utvikle spørsmål omkring maskulinitet eller kjønn? Det er hva jeg gjør og min begrunnelse for dette er flere. Det er åpenbart at menns forestillinger om kjærlighet er preget av deres kjønn. Når jeg sier at kjærlighet er en sosial konstruksjon, ligger det implisitt at også kjønn er med å konstituerer opplevelse av kjærlighet. Men jeg velger å la dette være en underliggende selvfølge uten å forfølge spørsmål om hvordan dette innvirker på deres holdninger og handlinger. Det kan åpenbart kritiseres som et manglende perspektiv, men jeg ønsker å fokusere annerledes. Mitt fokus er ikke mennene *som menn*, men *som mennesker* – som mennesker med et forhold til kjærlighet. Jeg har et mer eksistensialistisk perspektiv. Målet med studien har ikke vært å finne ut hvordan menn opplever og lever ut kjærlighet sammenlignet med kvinner. Jeg har vært ute etter å studere hvordan mennesker i dag lever og opplever kjærlighet. På den måten er det i og for seg "tilfeldig" at jeg valgte å intervju menn og ikke kvinner. Jeg var bestemt på å intervju bare en av partene i kjærlighetsrelasjonen. Grunnen til det kan virke paradoksal, det var fordi jeg ikke ønsket et åpenbart kjønnsperspektiv. Intervjuer man både menn og kvinner vil sammenligning, forskjeller og likheter bli et naturlig og nødvendig fokus. Derfor mener jeg at ved å bare intervju ett av kjønnene, kan vi unngå en slik tvingende fokus. Valg av hvilket kjønn ble styrt mer av det jeg tidligere har diskutert, et ønske om å snakke med noen som er annerledes enn meg for å unngå problemet med inneforståtheten som kan være mellom kvinner i samme alder.

Allikevel var ikke valget så tilfeldig, eller uavhengig av refleksjoner omkring kjønn. Det har eksistert, og eksisterer nok fortsatt, en sterk common sense oppfatning om at menn er "dårligere på relasjoner" enn kvinner. Tradisjonelt heter det seg at menn ikke er så flinke verken til å føle følelser eller kommunisere følelser. I motsetning til kvinner, heter det seg, som visstnok er veldig dyktige på dette. Dette illustreres for eksempel gjennom bøker som "Kvinnen er fra Venus og mannen fra Mars" hvor vi skal lære å forstå grunnen til at så mange forhold har problemer er manglen-

¹⁹ I den betydningen dette begrepet har fått gjennom utviklingen av mannsforskning som eget felt i sosiologien de senere årene (Holter & Frøberg 1999).

de eller feil kommunikasjon mellom kvinner og menn, og hovedårsaken skal være menns manglende evner og egenskaper på dette området.

Denne oppgaven er motivert ut ifra en "hypotese" om at dette har (i hvert fall er i ferd med å) forandret seg. Som følge av kjønnsrevolusjonene har mye endret seg når det gjelder hvordan vi gjør kjønn. "Mannsrollen"²⁰ er endret og de maskuline normene har forandret seg i kjølvannet av kvinnefrigjøringen. Dette er grundig diskutert og dokumentert gjennom en rekke gode studier av mannlighetens forandring de senere årene. Men til tross for en gryende enighet om at menn er i ferd med å endre seg på grunnleggende vis, er det et kulturelt etterslep når det gjelder de folkelige oppfatningene om hvordan menn "er". Disse sannhetene om menn som følelsesmessige evenukker og kommunikativt evneveike lever sterkt. Problemet slik jeg ser det, er at slike sannheter ofte opptrer som selvopfyllende profetier. Hvis alt og alle sier at en mann er følelsesmessig inkompetent, så blir han kanskje å tro på det og legger det til i fortellingen om seg selv. Og "motparten", kvinnene, forventer at han er slik. Et ønske med denne oppgaven er å beskrive hvordan noen "nye" menn lever og tenker i relasjon til kjærlighet. Dagens unge menn har vokst opp i en annen tid enn sine fedre. Det har gjort noe med dem, i hvert fall en del av dem. Jeg hadde en antakelse om at de ville vise seg å være annerledes enn den tradisjonelle common sense oppfatningen i forhold til hvordan de snakket om, opplevde og levde ut kjærlighet. Den antakelsen synes jeg å ha fått bekreftet. Dette er, for å bruke noen moteord fra psykiatrien, menn med følelsesmessig kompetanse, kommunikative evner og relasjonell styrke. De snakker og reflekterer over seg selv og sitt (kjærlighets)liv vel så godt som vi ville vente av en kvinne. Kanskje bedre. For der vi kan mistenke kvinner å være for gode på relasjonsspråk i den forstand at de snakker så mye om dette og er så vant til det at noe kanskje har blitt standardsannheter og tatt-for-gittheter, er dette kanskje mer "ekte" i betydningen reflektert frem på egen hånd som nye, "friske" refleksjoner hos mennene.

En annen begrunnelse for å intervju bare menn er at mange andre sosiologiske studier om kjærlighet fokuserer på par og intervjuer både kvinnen og mannen om kjærlighetsforholdet dem imellom. Jeg ønsket ikke en slik par-modell fordi jeg ikke ville ha den typen relasjonelt fokus. Jeg har vært mer interessert i det enkelte individs subjektive forhold til og opplevelse av hva kjærlighet representerer i dets liv og hvordan det uttrykkes gjennom handlinger og valg. Jeg har ikke vært så interessert i den type spørsmål som ofte stilles i de par-fokuserte studiene om "hvem som har makten og hvorfor det og hvordan de får/ikke får hverdagslivet til å fungere" og så videre. Det jeg har vært mer opptatt av er heller det enkelte menneskets forhold til

²⁰ Jeg må sette begrepet "mannsrolle" i gåseøyne fordi det er i ferd med å bli et utdatert begrep som følge av nye måter å betrakte og forstå kjønn på. Man snakker ikke lenger om kjønn som en tilskrevet rolle, men heller om at kjønn er noe vi gjør.

kjærlighet som "ensom reisende i livet". Et menneskes forhold til kjærlighet vil selvsagt alltid være preget av de relasjoner det har hatt og har. Men samtidig har hvert enkelt menneske sitt eget, personlige forhold til kjærlighet som følger det gjennom livet som en kontinuitet, uavhengig av relasjoners skiftende karakter. Det formes av disse relasjonene, men det eksisterer også uavhengig av dem. I tillegg er det slik at prosjekter som ikke har par som studieenhet, gjerne ser kjærlighet fra kvinners perspektiv. Det har sammenheng med at mye av forskningen om kjærlighet er gjort innenfor den feministiske tradisjonen. Vanskeligere har det vært å finne studier som fokuserer på menns forhold til kjærlighet. Det lå derfor et felt åpent som jeg ønsket å bidra til gjennom denne studien.

Overførbarhet

Man vil i sosiologisk analyse ha en ambisjon om å berøre noe *allmenngyldig* – det er det som gir virksomheten dens legitimitet i det store og hele. Da er vi inne på spørsmålet om *overførbarhet*. I kvantitativt orientert sosiologi hevdes overførbarheten – og studiens allmenngyldighet – å komme som følge av at man undersøker et representativt utvalg og dermed kan være i stand til å generalisere funnene. Innenfor kvalitativ metode er ikke dette relevant fordi man ikke har som mål, ei heller har man mulighet til, å generalisere på bagrunn av representativitet. Allmenngyldigheten handler derfor ikke om hvorvidt funnene er direkte overførbare på en større populasjon. I kvalitativ metode er det *fortolkningen og forståelsen* vi utvikler gjennom analysen det sentrale, det er de som gir grunnlag for overførbarhet. Derfor er det ikke de konkrete "funnene" i kvantitativ terminologi, men forståelsen i kvalitativ betydning som kan være overførbare. Dersom den kan sies å berøre noe allmenngyldig, kan studien ha gyldighet og relevans ut over seg selv.

Dette er selvsagt ikke noe som kan avgjøres eksakt. Gyldigheten av de forståelsene og fortolkningene av kjærlighet i det moderne som kommer frem ut gjennom denne studien, kan ikke fastslås. Den må argumenteres for. Jeg vil mene at tolkningene i denne studien har en overførbarhetsverdi og er relevant i en større sammenheng. Jeg tar i analysen utgangspunkt i noen trekk ved det moderne og ser på hvordan de influerer på hvordan en gruppe menn lever sine liv i forhold til kjærlighet. Den moderne mentaliteten jeg tar utgangspunkt i er beskrevet og diskutert i mange andre sammenhenger og må sies å være noe allment. Når jeg så anvender disse dimensjonene ved moderniteten på et tema som kjærlighet beveger jeg meg fortsatt innenfor noe allment. Men i det studien fokuseres mot kun menn, og kun en liten gruppe menn fra et helt spesifikt felt – snevres det allmenngyldige betraktelig inn. Hvordan kan jeg så mene at denne studien har relevans ut over å si noe om de syv mennene jeg har intervjuet? Det har den fordi fortolkningene av disse mennenes liv gjøres innenfor en ramme av sosiologisk teori der deres liv og erfaringer settes inn i

en større sammenheng og fortolkes i lys av dette (i flukt med tankegangen i dobbel hermeneutikk som vi diskuterte over).

I tillegg vil jeg argumentere for prosjektets overførbarhet med utgangspunkt i livsløpsanalysens grunnleggende tankegang. Den åpner for å betrakte hvert eneste menneske som ja, et unikt og enestående menneske med sine helt spesielle erfaringer og holdninger - men samtidig som noe mer enn seg selv *fordi det lever sitt liv i en felles tid i sammenheng med et større hele*. Dermed kan et enkelt menneskes fortelling betraktes som et slags vitnesbyrd om sin tid. Ett menneskes fortelling kan dermed være en mulig inngang til å forstå noe om samtiden. Den største utfordringen ligger i forskerens evne til å fortolke det vitnesbyrdet. Hennes evne til å ta dette ene menneskets fortelling for seg, se det i en sammenheng av noe større og ved hjelp av andre tenkeres bidrag og egne fortolkningsevner klare å si noe relevant om en tid eller en situasjon.

Den beskrivelsen av kjærlighet i det moderne som presenteres i denne oppgaven, er bare en av mange mulige tilnærminger og forståelser. Andre tenkere, forskere eller lesere vil mene at helt andre sider ved kjærligheten burde beskrives, som er viktigere eller mer relevante og vil derfor ønske seg en annen fortolkning. Det er ikke denne studiens intensjon eller ambisjon å gi et utfyllende eller endelig bilde av kjærligheten i det moderne. Det ville være et utslag av hybris å tro det var mulig. Det som her presenteres er en mulig fortolkning blant mange andre like mulige og vel så viktige. Gjennom en forskningsprosess tar vi noen valg som resulterer i et gitt perspektiv på det sosiale og på samfunnet. Ved det kan andre perspektiver komme i bakgrunnen, men som Frønes har sagt: "Utvikling av en teori, dvs. konstruksjon av mening, medfører at annen mulig mening undertrykkes. Men dette betyr bare en temporær undertrykkelse – ny mening kan hele tiden skapes ved nye perspektiver og nye fortolkninger" (Frønes 2001:182).

Denne oppgaven har ikke en forklarende, men en beskrivende målsetning. Den overordnede målsetningen er å gi en beskrivelse av kjærligheten i det moderne slik den kommer til uttrykk gjennom fortellingene til noen unge menn i Norge i dag. Den kjente livsløpsanalytiker Daniel Bertaux har sagt dette om den grunnleggende målsetningen med kvalitativ analyse, som jeg langt på vei følger:

Our task is not primarily to prove; only social practice – its other name is history – may, in the end, prove something. Our task is to understand the movement of societies – but not to "explain" it (for this we would need social laws) – and to *describe it in depth*, using theoretical concepts if needed (Bertaux 1981:41).

*

Som et ledd i ønsket om å gi en beskrivelse av kjærlighet slik den kan utformes i det moderne skal vi nå presentere syv fortellinger om kjærlighet basert på intervjuene foretatt i forbindelse med denne oppgaven. I og med at målet med denne oppgaven først og fremst er en temasentrert og ikke en personsentrert analyse, vil ikke disse fortellingene bli analysert videre som sådan. Som vi tidligere var inne på er disse fortellingene ment å gi et mer helhetlig bilde av disse mennenes (kjærlighets-)liv og skal danne et bakteppe for den temasentrerte analysen som følger i del 5, 6 og 7.

Del Syv fortellinger om kjærlighet

Disse fortellingene er skrevet på bakgrunn av samtalene med de syv mennene. Hele intervjuet er brukt som utgangspunkt, men hovedvekt ligger på den livshistoriske delen. Fortellingene er skrevet nokså tett opp mot slik de ble fortalt og mennene kommer i stor grad til med sine egne ord og formuleringer. Disse gjengis innarbeidet i teksten i kursiv.

Kjærlighet kan gjøre vondt Anders

At det kunne være så mye problemer midt oppi kjærlighet på en måte, det skjønner jeg nesten ikke ennå, at det går an.

Anders vokste opp i en søskenflokk på fire utenfor en stor by. Han mistet faren sin da han var 12 år, og bodde etter det sammen med moren til han flyttet hjemmefra. Moren var yrkesaktiv etter at hun ble alene. Han har hatt et nært og kjærlig forhold til henne, men beskriver dem begge som ganske nøkterne følelsesmessig; *jeg har liksom på en måte ikke vært så opptatt av hva jeg har følt på en måte.*

Etter at faren døde gikk det flere år før Anders klarte å snakke om opplevelsen. Den første han åpnet seg for, var også den første jenta han forelsket seg i. Han møtte henne i korpsen han var aktivt med i som musiker i tenårene. Hun var den første han *pratet sånn ordentlig med*. Men de ble aldri kjærester, hun var ikke forelsket i han. Han hadde litt dårlig selvtillit på det med jenter, *visste ikke helt hva jeg skulle gjøre for å liksom gå fram*. Etter hvert som han markerte seg i korpsmiljøet, fikk han bedre selvtillit og oppdaget at han "hadde draget". Men han ble liksom aldri ordentlig forelsket, bare betatt. *Så jeg har vel kanskje vært litt sånn, hatt en litt høy (...) terskel for å liksom prøve et forhold, ta steget ut, jeg har kanskje vært litt streng med meg selv*. Allikevel, han lengtet veldig etter å bli *ordentlig forelsket*. Men han holdt igjen fordi han var redd

for å bli avvist. Anders fikk ikke kjæreste før etter videregående. Det første "ordentlige" forholdet tok slutt fordi han ikke klarte å prioritere det fremfor andre oppslukende aktiviteter. Dette angret han på lenge og opplevelsen førte til at han holdt seg unna forhold i flere år, *hadde ikke lyst til å være på utkikk engang*. Helt til han møtte Nina, som han nå er sammen med.

Han og Nina ble kjent da de studerte ved samme skole. Han forelsket seg i henne nesten med en gang; *jeg kjente jo at det vokste hos meg, at jeg ble forelsket*. Hun var mer tilbakeholden i begynnelsen. Men han sjarmerte henne gradvis, inviterte henne på hjemmelaget gourmetmiddag, *jeg tenkte jeg må gjøre et eller annet for å imponere henne*. Det klarte han og etter den kvelden tok det ikke lang tid før de ble kjærester.

Anders og Nina har hatt det problematisk. Nina var alvorlig syk for noen år siden og har slitt med ettervirkningene, både fysisk og psykisk. Et halvt år etter at de ble sammen, kollapset hun og har vært sengeliggende og delvis ufør i flere år. Rekonvalesenten har vært langsom og tøff, det har vært *et helvete rett og slett*. Dette har preget forholdet deres på flere måter.

Ninas har vært nedfor psykisk. Hun ble usikker på seg selv og på Anders og har *på en måte forventet seg ting av meg som jeg ikke har gitt henne*. Hun fikk en tendens til å tolke alt i verste mening og har vært veldig problemorientert. *Så vi har hatt en del sånne episoder opp igjennom som har vært skikkelig sånn opprivende*. Det kunne starte med at hun følte seg dårlig behandlet eller var lei seg for et eller annet, så sa hun fra om det, noe som gjorde Anders lei seg og frustrert og førte til at han følte seg utilstrekkelig og misforstått. Slik viklet de seg inn i konflikter gang på gang. Nina har gjennom sykdomsperioden vært sosialt isolert og ble veldig avhengig av Anders, han var mange dager hennes eneste lyspunkt. Han har jobbet mye hjemme i den perioden hun har vært syk. Det har slitt på dem at de har gått så mye oppå hverandre, Anders har til tider følt seg litt kvalt.

Anders mener at en vesentlig grunn til at de har strevd så med å få forholdet til å fungere, har vært at Nina har hatt veldig klare forestillinger om hvordan et forhold skal være; *hun har hatt så veldig ideal, liksom, hatt det så veldig klart for seg, og jeg har liksom bare hengt med*. Det har vært vanskelig for Anders å leve opp til disse forventningene. Nina ønsker blant annet at Anders viser og sier at han er glad i henne veldig ofte; *hvis ikke jeg sa det, så trodde hun at jeg ikke var glad i henne*. Hun vil også at de skal ha det mer romantisk; *det hadde hun veldig klart for seg hvordan skulle være, styrte det veldig*. Hun vil at han skal komme med blomster og gjøre romantiske ting for henne. Og når han ikke alltid klarte dette, ble det med romantikk *veldig blandet opp med lei-seg-het og sånne triste følelser og sånn*. Anders prøvde i begynnelsen å forandre seg for å møte hennes ønsker, men det ble feil for ham; *det var en stund (...) jeg tenkte at jeg måtte forandre meg, at jeg oppførte meg dårlig liksom, det tenkte jeg en stund, men et-*

ter hvert så skjønnte jeg at jeg kan ikke gjøre noe, jeg kan ikke oppføre meg på noen annen måte enn det som er naturlig for meg heller.

Anders har til tider følt seg ufri sammen med Nina, i den forstand at han i perioder ble veldig vár og forsiktig med hva han sa og gjorde for ikke å skake henne opp. Han føler han har gått langt i å sette seg selv til side, veldig mye har dreid seg om hennes problemer og hennes sykdom. Når han i tillegg ikke er så spontan og flink som henne til å sette ord på det han tenker, så har forholdet blitt nokså skjevt. Også fordi svært mye ansvar, både praktisk og økonomisk, har falt på Anders i den perioden Nina har vært syk. Men *hadde det liksom bare ligget på det praktiske plan, hadde det vært helt streit.* Det verste har vært at Anders ble helt nedkjørt psykisk av situasjonen. Til slutt var han helt forvirret, *det kom til et punkt hvor jeg skjønnte at ok, nå skjønner jeg ingen ting lenger, nå har jeg, nå har jeg på en måte prøvd alt.* Da gikk Anders for å få hjelp til å nøste opp i alt sammen hos en psykolog. Psykologtimene har vært til stor hjelp for dem begge. Gradvis har de lært seg å forstå mekanismene mellom dem og hva som skjer hver gang det skjærer seg. De har det bedre enn på lenge nå, også som følge av at Nina er friskere.

Til tross for det de har vært igjennom og alt Anders har måttet tåle, er han ikke i tvil om at han vil leve sammen med Nina resten av livet. Alternativet har alltid stått for ham som verre; *jeg har vært sikker på at jeg vil, men samtidig så, jeg visste ikke at det gikk an å bli så dårlig av det.* Det at han møtte Nina er det beste som har skjedd ham. Det har forandret ham på en positiv måte; *jeg er mer hel, mer helt menneske på en måte og (...) jeg spiller på et bredere følelsesregister også, etter at jeg traff henne, jeg blir mye lettere rørt, for eksempel. Så på en måte føler jeg at jeg lever mye mer nå, selv om mye av det har vært tungt.*

Jobben er viktig for Anders. Han har stått på hardt og klarer nå å leve av det som før var en hobby. Jobben medfører at han er ofte borte om kveldene og i helgene. Derfor prioriterer han ikke så mye annet enn å være sammen med henne utenom jobben. Men det har ikke alltid vært like lystbetont, noen ganger har det føltes som plikt å reise hjem til kjæresten fordi hun har vært så krevende. Anders vil gjerne at Nina skal utfolde seg og realisere seg selv yrkesmessig når hun blir i stand til det igjen. Han vil gjerne at hun er selvstendig og har sitt eget liv. Han kan godt tenke seg å være hjemme i en periode hvis de får barn. Anders opplever dem som likestilte, han har ikke noe imot å gjøre husarbeid, og har til tider gjort mye mer enn henne. De er veldig enige om slike ting.

Anders opplever at han elsker Nina. Hun er hans nærmeste, den han deler tanker og opplevelser med. Det beste med Nina er hennes måte å reflektere på, hun er god å snakke med. At de har hatt god kommunikasjon har vært viktig i de vanskelige periodene; *jeg tror at det er det som har holdt oss sammen egentlig, at vi klarer å pra-*

te sammen så fint. Når Nina blir enda friskere, vil Anders gjerne gifte seg og få barn med henne. Å få barn ville snu opp ned på alt, ikke noe annet som ville bety så mye.

Veldig mye i forhold til kjærlighet i livet har blitt annerledes enn Anders trodde da han var yngre. Det har sammenheng med vanskelighetene han har opplevd med Nina. Han *ante ikke at det kunne være sånn, at det skulle være så vanskelig liksom, at det skulle være så mye psyke ute og går mellom to mennesker som faktisk hadde valgt å være sammen fordi de var glade i hverandre. At det på en måte kunne være så mye problemer midt oppi kjærlighet på en måte, og det skjønner jeg nesten ikke ennå, at det går an.* Men han har lært mye, og han tror at når de bare kommer seg videre vil det være en styrke for dem; *altså klarer vi dette så klarer vi alt, liksom.* Anders bærer et bilde for fremtiden i seg; *jeg ser for meg oss når vi blir gamle, pensjonister og sånn, det er et godt bilde syns jeg.*

Følsom kjærlighet Kristian

Kjærlighet er å ha den der følelseskanalen åpen, å ha evne å leve seg inn i situasjonen til det andre mennesket så mye at det på en måte, sånn at været inne i kroppen min påvirkes av hvordan... om solen skinner et annet sted.

Kristian vokste opp i et litt hippieaktig hjem, med politisk aktive, radikale 68-foreldre som skilte seg da syttitallets sus gikk over. Kristian var ti og fra da av levde han hverdagslivet med moren og broren. Hun var høyt utdannet og yrkesaktiv fra han var liten, hun klarte seg som alenemor med et stort nettverk på et "improvise and overcome" vis. Han hadde et veldig nært forhold til moren, så nært at han måtte lære seg å holde avstand. Faren flyttet etter hvert langt vekk og ble *en mann for de store anledninger (...)* litt sånn *supermann, fløy inn i de store situasjonene.* Selv om faren investerte mye følelser for barna sine, var det et forhold preget av mye savn. Det var ikke et tradisjonelt kjønnsrollemønster mellom foreldrene da de levde sammen. Ideologisk sett var de veldig opptatt av likestilling, *men i hvilken grad det hadde noen faktisk eller praktisk betydning i forholdet deres, det er en helt annen sak.*

I følge moren forelsket Kristian seg i et bankende kjørl i barnehagen, og den lille guttens forelskelse var ikke noe å spøke med; *jeg forelsket meg i jenter allerede i en alder av fire fem år så intenst at jeg for eksempel ikke kunne gå på besøk.* Den første forelskelsen han husker selv, var i to jenter i første klasse. Det var en dobbelforelskelse og han husker hvor fornøyd han var da han hadde skjært seg opp på en knust dør og fikk medlidenhet av dem begge. Han var forelsket absolutt hele tiden i barn- og ungdommen, *men med veldig varierende hell.* Den førte ordentlige kjæresten fikk han i niende, de var sånn *skikkelige kjæresten*, han busset langt av gårde til henne etter skoletid

og de ble kjent med hverandres foreldre. De var sammen et år. Første året på videregående fikk han en ny kjæreste. Men i løpet av det året de var sammen forandret han seg så grunnleggende som menneske at han *hadde parkert hun der kjæresten fullstendig*. Det ble slutt og etter henne hadde han en sånn ulykkelig kjærlighetsperiode, helt til han begynte på universitetet. Da hadde han tre ett-årige forhold etter hverandre, *dette var sånn, tre jenter de tre første studieårene så og si*. I alle forholdene var det Kristian som gjorde det slutt, *jeg har trukket meg ut fordi jeg ikke har følt at jeg har vært forelsket nok, det har vært begrunnelsen hver gang, at liksom, nei dette er ikke sterkt nok og viktig nok og sånn*. Etter dette hadde han to år uten kjæreste, og så møtte han Frida.

De to ble kjent mens de studerte i samme by i utlandet der de vanket i samme miljø. Kristian likte henne veldig godt og så *begynte hun å henge veldig mye på balkongen (...) den sommeren, og så da høsten kom i august så flyttet vi sammen i en leilighet*. Det var en magisk sommer og de hadde det *helt sinnssykt bra*. Så da han var ferdig og reiste hjem til Norge var *det liksom et eller annet som gjorde at vi ikke skiltes*. De neste et og et halvt årene bodde de langt fra hverandre, men Kristian var helt sikker på at det var riktig å fortsette; *det var bare sånn der veldig sånn klar følelse av at hun er, hun funker her hele tiden og det, hun skal være her og det er okei og liksom that's it!* Etter hvert bodde de sammen igjen på flere ulike steder i Europa før de "endte opp" i Oslo for et par år siden. Kristian bestemte seg for å fri; *da tenkte jeg at her er det liksom viktig å gi et klar-signal om at jeg er hypp på henne fordi at nå har det vært så jævlig mye frem og tilbake her, så mye stress og på forskjellige steder og sånn så lenge at jeg tenkte at nå må jeg bare slå til og si ifra at jeg går for dette hundre og femti prosent*. Så giftet de seg og nå har de nylig kjøpt seg større leilighet sammen.

Kristian og Fridas forhold er *veldig sterkt på den måten at det på grunnleggende sett er veldig sånn i orden, så er det veldig sånt slitesterkt forhold, vi liker hverandre utrolig godt*. De har få konflikter, irriterer seg lite over hverandre og syns det er veldig all right å være sammen, de er *grunnleggende sett veldig sånn på samme planet*. Forholdet er preget av at Frida har flyttet fra sitt hjemland for å bo i Norge sammen med Kristian. Han er veldig klar over at hun har ofret mye for å være sammen med ham, noe hun minner ham om innimellom når hun er lei seg. Kristian setter pris på Fridas evne til å tilpasse seg og at hun har et veldig *easy going* forhold til ham som går på at hun veldig sjelden lar seg fortvile av ham. Han syns hun er kul og utrolig klok, *hun er et orakel*. Han er ikke i tvil om at han elsker henne, men han har ikke opplevd en eksplosiv forelskelse med henne; *det har bare vært en sånn ulmende greie hele tiden, det ulmer hele tiden, den holder meg varm alltid (...)*det er en sånn ulmebrann, det er ikke en eksplosiv brann. Han opplever at *hun knuser hjertet mitt veldig ofte, på en sånn positiv måte*. Han har en følelsesmessig linje åpen mot henne hele tiden og *ser liksom ikke for meg at den linjen kommer til å bli brutt*. Han interesserer seg alltid for hvordan hun har det, og syns aldri hun er kjedelig, *jeg elsker å høre på henne fortelle om hva hun driver med*.

Jobben er viktig for Kristian, *den er veldig sånn identitetsskapende*. Det er en "grådig" jobb og ingen ni til fire tilstand, *det er en sånn jobb som jeg tar med meg hjem og inn i parforholdet*. Frida er også høyt utdannet og opptatt av yrket sitt, men ønsker ikke en jobb som spiser seg for mye inn på resten av livet. Hun er til dels kritisk til Kristians jobbing og vil gjerne ha han mer hjemme. Kristian ønsker seg barn, men da spør Frida hvorvidt han har tenkt å endre livet sitt. Det mener han vil skje automatisk i det de fikk barn. De har forskjellige oppgaver i hjemmet. Han er glad i å lage mat og gjør det gjerne, mens hun *vasker klær til hun blir grønn i trynet*. Kristian er sikker på at hun ville sagt i fra med en gang hvis hun syns styrkeforholdet hadde vært i ubalanse, *så jeg opplever at vi er likestilte*. Han vil ikke ha henne hjemmeværende, men *ønsker at hun skal ha et liv utenom meg, jeg ønsker hun skal være så sterk som mulig uten meg*. Det hadde uansett ikke gått med en hjemme, for *da hadde vi tjent for dårlig*.

Kristian er sikker på at forholdet deres vil vare. *Hele veien siden jeg traff henne så har jeg visst at her er det noe sånt som er grunnleggende i orden, som gjør at hun lar seg ikke utkonkurrere på et grunnleggende nivå*. Han kan ikke se for seg at kjærligheten mellom dem skal dø, *jeg sliter liksom ikke med sånn bekymring for at dette skulle bli kaldt liksom*.

Å kunne være seg selv – Stig

Det som er kult er at jeg kan liksom være sånn som jeg er med henne.

Stig har vokst opp med en bror og gifte foreldre. Foreldrene var nokså konservative og høyreorienterte, faren var karrieremann og moren delvis hjemmeværende. De levde etter et nokså tradisjonelt kjønnsrollemønster, likestilling var ikke noe tema. Oppveksten var preget av at foreldrene hadde vanskeligheter i en lengre periode. De ble distanserte i forhold til ungene og Stig fikk et nokså fjernt forhold til foreldrene. De hadde ikke noe åpenhet til å snakke om følelser og slike ting i barndomshjemmet.

Stig ble forelsket første gang da han var seks år og fikk sin første kjæreste i femte klasse. En kompis ble kjæreste med ei jente, og da måtte Stig selvfølgelig bli sammen med venninna hennes! Da han kom i tenårene ble det med jenter og følelser vanskelig. Han var liten og sent utviklet og hadde ikke så god selvtillit. Han var mye forelsket, men meldte seg litt ut *fordi jeg følte meg så teit og liten og sånn*. Han fikk sin første "ordentlige" kjæreste da han var 19, og i begynnelsen av 20-årene løsnnet det veldig. Plutselig opplevde han å "ha draget" og fikk selvtillit på *det der med dame fronten*. Stig har stort sett vært i forhold siden da; *jeg tror jeg er en sånn kjærste-fyr egentlig*. Det lengste forholdet han har hatt varte i fire år. Det var et vanskelig forhold. Stig hadde problemer med å være åpen, de kommuniserte ikke godt og fungerte etter

hvert dårlig sammen. Til slutt gikk han fra henne, det var veldig vondt; *jeg var sikker på at jeg skulle dø, det var så jævlig kjipt, helt ræva liksom, men det går over, det gjør vondt som et helvete og man tror ikke man skal klare seg (...), men så går dagene og så blir det lettere og lettere og til slutt så er det greit.* Ikke så lenge etterpå møtte han June som han nå har vært kjæreste med i snart et halvt år.

June og Stig forelsket seg i en mørk kjeller en sen natt i februar. De hadde møttes tidligere gjennom en felles venninne og var ute på byen sammen for første gang. Etter en fuktig kveld havnet de to i en heftig diskusjon som til slutt førte til at hun begynte å gråte. For å ordne opp, gikk de ned i en kjellerpub bare de to. Der nede skjedde det noe; *da fikk vi en eller annen sånn sinnssyk kontakt som jeg aldri har vært borti før, det var helt spesielt, (...) ja, det lyste opp nærmest rundt oss og det var ett eller annet som skjedde, noe magisk noe, det høres jo helt sprøtt ut å si, men det er ikke kødd.* Ikke lenge etter dette ble de to sammen.

Dette er en helt annen type forhold enn de Stig har hatt tidligere. Det er basert på total ærlighet. De startet forholdet med å fortelle hverandre alt *og det er utrolig bra for (...) det er ikke noe grums liksom, som ligger der.* Det aller beste med henne og med forholdet er at han kan være seg selv sammen med June; *det som er kult er at jeg kan liksom være sånn som jeg er med henne.* Og at han kan tøyse og tulle og at hun ler masse av han. Han har oppdaget hvor viktig humor og det å kunne le sammen er for han i et forhold; *vi ler hele tiden og det er så jævlig kult, og det har jeg heller aldri gjort.* Å snakke sammen er en måte å vise kjærlighet på for Stig, det at de kan fortelle hverandre ting, både om det som er vanskelig og det helt hverdagslige gjør at han *føler likevel at jeg har et så mye større forhold enn jeg hadde med hun forrige, nettopp fordi vi snakker så mye mer med hverandre.* Før var det mye viktigere at hans verden og kjærestens verden var separate. Men det ser han nå er helt feil; *i ettertid har jeg lært veldig mye av hvordan man ikke skal gjøre ting rett og slett, og nettopp det med å stenge folk ute, stenge kjæresten ute, det blir skikkelig feil.* Han syns fortsatt det er viktig å ha hver sin tid, egne venner og å gjøre ting uten den andre, men *det må være rom for å kunne dele det og.* For å klare å gi hverandre frihet er det viktig å kunne stole på hverandre, det føler han de gjør. June er blitt hans nærmeste, selv om de ikke bor sammen ennå.

Stig har en spennende jobb som han er engasjert i, men June er den karriereorienterte av de to. Hun er mer opptatt av materielle ting og tjener best av de to. Det syns Stig er helt i orden. Han kan ikke tenke seg at hun skulle vært hjemmeværende. Han vil heller være det selv; *hvis vi skulle få barn så kunne jeg egentlig digga å vært hjemme.* For dem er det en selvfølge å dele på de praktiske oppgavene. De mener selv de er likestilte og diskuterer sånne spørsmål ofte. Stig synes han er mer opptatt av slike ting enn June. Stig er veldig fornøyd med å ha en kvinne han kan diskutere med som har sterke meninger; *hvis man ikke kan diskutere ting eller være uenige eller hvis alt jeg sier er riktig...så blir jo det drit kjedelig.*

Stig tror det var lettere å være mann før fordi da var rollene klarere; *det er jo enklere å på en måte vokse opp å vite hele tiden at det, sånn er det liksom, sånn skal det være, den rollen skal du ta og den rollen skal kvinnen ta.* Men han vet ikke om det stemmer at menn er så forvirrede i dag; *det er jo morsomt med disse som liksom hevder at menn har blitt små forvirrede skapninger som ikke vet hva de skal gjøre lenger sånn fordi de har mistet mannsrollen sin og sånn, og det, vet ikke om det er sant jeg.* Stig blir nesten litt flau over menn som ikke klarer å være menn og tenker at *da må folk ta seg sammen liksom.*

Det er viktig for Stig å vite at noen er glad i ham; *selv om jeg sa det i stad at man er alene her i verden, så er man liksom ikke så alene når man tenker på det allikevel, det er litt all right.* Derfor vil han gjerne ta godt vare på forholdet han er i nå og har gode forventninger til det; *Så jeg har forventninger om at ting skal være bra jeg og forhåpninger om at ting skal være kult og digg og koselig og godt liksom i forhold til kjærlighetslivet og kjærlighet, det har jeg.*

Den stødige kjærlighet – Morten

Det går ikke en dag uten at vi sier at vi elsker hverandre.

Morten vokste opp i en bygd i Midt-Norge med to brødre og gifte foreldre som hadde et trygt og kjærlig forhold. Både moren og faren var yrkesaktive, men faren var den som gjorde karriere og jobbet mest. Det var et tradisjonelt kjønnsrollemønster der hjemme. Faren var viljesterk og bestemt, mens moren var snill og mer føyelig av seg. Det var aldri høylytte konflikter mellom foreldrene. Morten ble oppdratt ganske strengt, men hadde et nært forhold til begge foreldrene. Det var gjerne moren han gikk til hvis det var noe. Det var tøffere å bryne seg på en bestemt far, særlig i tenårene.

Morten ble kjæreste med den første jenta han forelsket seg i. Han gikk i syvende og hun i sjetten, han husker følelsen veldig godt; *det var voldsomt, det var sterkt og det var heelt utrolig.* Det var et 'ordentlig' forhold, de var sammen i flere måneder og var hjemme hos hverandre og hilste på foreldrene og sånn. Morten forelsket seg ofte, han var god til å danse og sjekket damer på dansegulvet på bygdefester. Han hadde flere kjærester opp gjennom tenårene. På gymnaset hadde han et lengre forhold som var *flott og berikende*, men han gjorde det slutt fordi han ble rastløs og ville utforske mer. Egentlig var han ikke så opptatt av det med jenter, det hørte liksom bare med. Å gjøre ting sammen med kamerater, dra på teltturer og sånne ting var egentlig viktigere. Helt til han møtte Linda!

Det var på russetur til Hellas. Det skulle være vorspiel på hotellrommet til noen ukjente jenter fra Oslo. I det samme Morten kom inn i rommet så han henne der

på sengen og da var det gjort; *for meg var det pang med en gang*. De pratet sammen hele natten og møttes flere ganger resten av ferien. Linda var egentlig ikke så veldig interessert, men da Morten skulle reise hjem utvekslet de allikevel adresser. Så dro han hjem, og så møttes de ikke igjen på ett og et halvt år. Men Morten var fortsatt forelsket og etter halvannet års brevveksling bestemte han seg derfor for å besøke henne. Et halvt år senere var de samboere i hennes leilighet i Oslo. Det er over 15 år siden, i dag er de gift og har to barn sammen.

De ble samboere veldig raskt, de var litt over 20 og hadde bare møttes noen få helger før praktiske forhold gjorde at de flyttet sammen; *vi hadde det kjempetriverlig sammen, dette her funket veldig bra*. Morten ble sterkt knyttet til Linda. Da hun etter to år flyttet til en annen by for å studere, klarte han ikke å konsentrere seg; *jeg klarte ikke å følge med på forelesningene, klarte ikke å gjøre noen ting*. Så da tok han heller to tre års pause fra sine studier for å flytte etter og sammen med henne igjen. Det ble tøft for ham å komme i gang med sine egne studier igjen etter det. To år etter fikk de en sønn og da han var to år giftet de seg.

Morten er glad for å få familie; *hele tiden å bare ha hverandre i veldig mange år, det blir kjedelig*. Selv om det til tider kan være hektisk, syns han hverdagslivet med barn er godt. De gikk på en måte over i en ny dimensjon da de fikk barn og *selv om det er vanvittig slitsomt av og til, så er det vanvittig berikende*. Det har forandret følelsene hans til Linda også; *du elsker kona di på en helt annen måte, for da er hun liksom mor til dine barn og, det gir en usannsynlig, ubeskrivelig god følelse, både for deg selv liksom og for forholdet*. Han syns han er en heldig mann, og han er *overmåte fornøyd med alt*. Han elsker Linda og sier det til henne hver dag; *det går ikke en dag uten at vi sier vi er elsker hverandre*. Han syns veldig godt om henne, hun er både snill, tålmodig og trygg, hun setter ærlighet høyt, støtter ham, gir ham selvtillit og fortsatt *ser jeg jo på a som et lite sex symbol*. Men alt er ikke rosenrødt, særlig etter at de fikk to barn har det vært utfordrende, *så det går noen kuler varmt av og til (...) for vi har temperament begge to og så blir det usaklig og litt fælt*. Men de har lært seg å ta konfliktene der og da og gjøre seg ferdige med det.

De snakker ikke så mye om følelser og forholdet lenger, det gjorde de seg på en måte ferdige med de første par tre årene og behovet har blitt mindre; *jeg tror vi føler oss veldig sikre på hverandre, det er liksom ikke noe sånn særlig behov, hun spør ikke om jeg er forelsket i henne og jeg gjør heller ikke det*. Og selv om hun inviterer til det, orker han ikke å diskutere politikk med henne, det gikk han lei da han var politisk aktiv som ung. Men Morten føler de kommuniserer godt, *til henne kan jeg gå med det meste*, hun er helt klart hans nærmeste fortrolige. De har en veldig fysisk måte å vise at de er glade i hverandre og tar fortsatt masse på hverandre.

Morten har lang utdannelse, men har valgt å jobbe et sted som gjør det mulig å prioritere familien. Linda har vært fullt yrkesaktiv frem til barn nummer to, nå har

hun gått ned til mindre stilling. Morten er glad for at hun er i jobb og har et liv ved siden av familien, *hvis ikke blir det usexy, uspennende, det blir dødt altså*. Selv er han veldig opptatt av å gjøre sine egne ting og prioritere seg selv, dra på jakt og fisketurer med kamerater og gjøre ting uten familien forholdsvis ofte. Linda har ikke så mye hun skulle ha sagt i forhold til dette; *hun måtte bare ha prøvd seg...* Han mener det er en berikelse for forholdet, og mener at å ta vare på seg selv er å ta vare på forholdet. Han syns det er en egen dimensjon å oppleve hvor godt det er å komme tilbake til familien når han har vært borte. Til tross for dette, er han i tvil om han føler frihet i forholdet. Linda er ganske sjalu og setter liten pris på at han for eksempel er ute med kolleger etter jobben. Da ligger hun oppe og venter på ham. Hun er veldig redd for utroskap som hun mener det er mye av rundt om. Selv om det ikke er aktuelt for Morten, føler han seg hemmet av hennes innstilling.

Morten er oppdratt konservativt, det var ikke mye moderne likestilling i hans barndomshjem. Men mellom Morten og Linda er likestilling er en selvfølgelighet. Selv mener han at han er flink til å delta hjemme; *når jeg er like mye hjemme som henne så tør jeg påstå at jeg på mange måter gjør mye mer husarbeid enn henne*. Det er oftere han som maser på henne, fordi han er mer ryddig og opptatt av å ha det rent enn hva hun er. Han kunne overhode ikke tenkt seg å ha en hjemmeværende kone; *husmor er det hesligste jeg vet*. Han er glad Linda er en generasjon etter hans mor og *forlanger og forventer og stiller krav til gubben*. Han vil gjerne ha en sterk kvinne, en han kan bryne seg på og kjempe med. Han kunne godt tenke seg at Linda hadde vært mer slik, hun er litt for føyelig syns Morten. Samtidig mener han at mannen skal være *litt sånn lederskikkelse*, han skal samle familien og bidra med trygg inntekt. Morten har ikke fundert noe over mannsrollen sin, *syns det er helt topp å være mann, jeg*. Han er fornøyd med at han er mye mer åpen og kjærlig tilstedeværende enn han husker faren var.

Morten kan huske at han hadde drømmer om kjærlighet, parforhold, yrkesliv og karriere og i en alder av 34 føler han har oppnådd mange av drømmene sine, både hus, jobb, barn og hund og en topp dame han er stolt av.

Frihet og kjærlighet Erik

Du forsvarer friheten din i et forhold helt til du ikke lenger har et forhold, så kan du stå der med den jævla friheten din, som dermed ikke lenger er en frihet.

Erik vokste opp på gård i en trygg, harmonisk fasadefamilie med søster, far som var bonde og mor som har vært deltidsarbeidende lærer. Moren og faren hadde et trygt, men *kanskje litt uspennende* ekteskap. Erik har hatt et nært forhold til faren, han var

nysgjerrig og deltagende i Eriks fritidsaktiviteter. Det var større avstand til moren, hun var litt 'masete' og selvopptatt; *jeg hadde mer kvalitetstid med faderen enn moderen*. Foreldrene levde *tradisjonelt, men med moderne touch*. Som følge av at de drev gård, var det en klar kjønnsarbeidsdeling mellom moren og faren; hun inne, han ute. Men faren var deltagende og omsorgsfull, og var som oftest den som ledet an i forhold til barna.

Erik husker godt sin første forelskelse tidlig på barneskolen. Hun het Janne og var fullstendig utilnærmelig. Han drømte om at hun skulle snakke med ham og spøke og tulle med ham – noe som aldri skjedde. Det første kjæresteforholdet han hadde varte i tre dager, det var med venninnen til kompisens kjæreste. På ungdomsskolen var han sjenert og litt einstøing, og hadde flere ulykkelige forelskelser. En skikkelig nedtur kom i åttende klasse med Anniken, hans første ordentlige kjæreste. Hun gjorde det slutt etter noen uker. Det var trist, men det sureste var nok at hun debuterte seksuelt like etterpå *det husker jeg var jævlig bittert, at jeg var såå nærme*. For det guttene i hans miljø var mest opptatt av i forhold til jentene var en helt *sykelig trang til å debutere seksuelt*. I tillegg var det var status i bygda å ha ei fin dame. Så *det var nok ikke jakten på den store kjærlighet som var i sentrum*. Men dette forandret seg etter som han ble eldre. På 18 årsdagen ble han sammen med Line, *som var min første store ulykkelige kjærlighet*. De var bare sammen noen måneder før hun gjorde det slutt. Den kjærlighetssorgen satt i lenge; *sikkert fordi hun var den første som virkelig brutalt dumpet meg og som såra meg ordentlig*.

I tyveårene har Erik hatt flere lange forhold. Fra han var 20 til 23 bodde han i nord og ble samboer med ei som var 12 år eldre. Forholdet tok slutt da han ville flytte tilbake til Oslo og hun ikke ville være med; *da valgte jeg på en måte bort kjærligheten*, selv om han ikke forholdt seg bevisst til det da. De hadde det fint sammen, men det gled over etter at han flyttet. Så møtte han Ellen og ble samboer igjen, men etter to og et halvt år med henne fikk han en voldsom uro som gikk på at *nå går jeg glipp av en haug med ting, altså jeg går glipp av en masse damer, masse morsomt med masse damer og i livet mitt og i det hele tatt, dette er for tidlig, å være satt og sånn*. Så gjorde han det slutt med henne. Det er tre år siden nå. I ettertid ser han at *i en sånn fornuftsgreie så ville nok vi ha kunnet klart å få et liv som hadde hatt den samme tryggheten som muttern og fattern har i sitt liv*. I perioden etter Ellen har han stort sett vært singel, bortsett fra et hektisk og intenst forhold til Tine som varte i tre kvart år og en kort sommerforhold i fjor.

Erik er for tiden nokså *comfi* med å være singel, etter at han i en periode har vært mer stresset på det. En stund lette han bevisst etter noen, men har funnet ut at *hvis man leter så finner man på en måte ikke, så det er bare om å gjøre å senke litt skuldrene på det*. Han tenker allikevel ganske mye på hvem den rette er. Men hun begynner å bli nokså uopppnåelig, for straks han møter noen begynner han å sammenligne med de han har vært sammen med tidligere og *så skal på en måte alle de gode tingene være til*

stede, i tillegg skal alle de tingene som den andre kjæresten hadde som var dårlig være bra, så skal det helst overgå det litte gran. Det innsnevrer jo litt hvem man kan være kjæreste med! Og så pluss at vedkommende skal være usedvanlig vakker i tillegg da, og helst ikke ha noe særlig forhistorie liksom.

Det er både ulemper og fordeler med å være singel. Ulempene er at man ikke har noen å tilbringe 'vanlige' kvelder med og å gjøre 'vanlige' ting sammen med. At man må legge seg alene, stå opp og spise frokost alene i helgene, at man kan føle seg ensom, selv om det ikke er noe som er forbeholdt de single; *jeg har også følt meg ensom i forhold, som vel har vært med å trigge det at jeg vil ut av forhold, ut blant de andre liksom, fordi det er så ensomt her. Tosomheten har vært nesten like ille som ensomheten.*

Fordelene med å være singel er at han har en frihet man ikke har i et forhold. Han har frihet til å gjøre hva han vil, han kan reise bort når han vil, komme hjem når han vil, gå på fylla når han vil og *det er bare meg selv ting går ut over.* Han liker den friheten, selv om for eksempel muligheten til å ta med seg jenter hjem og ha sex ikke er like attraktivt nå som da han var 20 år. Han har etter hvert kommet litt i tvil om friheten til å gjøre hva han vil egentlig er så attraktiv; *du forsvarer friheten din i et forhold helt til du ikke lenger har et forhold, så kan du stå der med den jævla friheten din, som dermed ikke lenger er en frihet. For det er jo en frihet å være i et forhold liksom.*

Erik har gjort seg noen erfaringer i forholdene han har hatt som har resultert i refleksjoner om hvordan han har oppført seg og hvorfor forholdene har tatt slutt. Han legger mye av ansvaret på seg selv; *jeg har nok ikke vært veldig snill i alle forhold, jeg har nok heller vært ganske slem.* Han har sammen med alle kjærestene hatt en uro han mener kommer av at han ikke har vært sikker på forholdet. Han har vært nokså utilnærmelig og har hatt vanskelig for nærhet. Han har ikke vært så flink til å vise kjærlighet, har liksom ikke *hatt den drivkraften inni meg til å ville se noen å bli glad, det har ikke betydd så mye for meg, det har vært andre ting som har vært viktigere.* Han har heller ikke vært innstilt på eller så flink til å ta konflikter. Han har *forsøkt å unngå konfrontasjoner ved å prøve å skyld på andre ting og at jeg jobber for mye og sånt, som det jo strengt tatt ofte har vært. Delvis unnskyldninger for å ikke gripe tak i det som kanskje har vært problemet, enten mangel på forelskelse eller mangel på å være villig til å satse så mye som er nødvendig for å få det til liksom, for å få det til å funke, det er en del av de tingene som jeg ikke er så veldig stolt av.*

Han mener at det viktigste for å få et kjærlighetsforhold til å fungere er å klare å engasjere og interessere hverandre; *da tror jeg at da kommer de andre tingene, hvis man klarer å interessere hverandre(...), da tror jeg at sånn med respekt og kjærlighet og sånn går mye lettere enn hvis man ikke klarer både å være interessert i den andre og å interessere den andre.* Erik mener sex er viktig, men synes det til tider er overfokuset. Og *så tror jeg ikke at man får et godt kjærlighetsliv av å ha et godt sexliv. Jeg tror det er omvendt, at man får et godt sexliv av å ha et bra kjærlighetsliv.*

Erik har tidligere vært veldig ambisiøs i forhold til yrkeskarrieren, men er ikke lenger sikker på om det er riktig prioritering; *så fikk jeg liksom knekk på det etter forholdet med min andre samboer, at det finns jo viktigere ting liksom. For det gikk veldig mye på bekostning av forholdet at jeg jobbet hele tiden, og prioriterte det veldig, og så ble det liksom en tomhet på det sånn; hva er det jeg jobber for? I dag er han for den rette mer innstilt på å ofre noe av sine egne interesser; I et forhold hvor jeg ville vært villig til å ofre mer enn forrige gang jeg var i et forhold det kunne jeg nok ha vært, og hvor jeg ville ha forstått forhåpentligvis viktigheten av å ikke stå så jævlig på krava på sanne ting hele tiden. Han kunne godt tenke seg å være hjemme med barn i en periode, det hadde vært superdeilig, det kunne jeg virkelig tenke meg. Han ønsker seg overhode ikke en hjemmeværende kjæreste; hvis jeg skulle hatt en dame flyende på kjøkkenet her som jeg skulle komme hjem til, jeg hadde jo aldri orket det!* Likestilling har tidligere ikke vært noe tema i hans forhold, annet enn at han er blitt beskyldt for å være en rotekopp. Han har ikke tenkt så mye på slike spørsmål heller; *det er ikke et tema i vår generasjon og det er ikke noe jeg har et gjennomtenkt reflektert forhold til. Erik synes det kan være ganske vanskelig å være mann, fordi man skal være maccho i noen situasjoner, og man skal være myk når det trengs (...) man må på en måte være hele spekteret og det kan innimellom være litt vanskelig å vite når man skal være hva.*

Da han var liten regnet Erik etter hvor gamle moren og faren var når de fikk ham, hus og bil og sånn og trodde at der ville han være i år 2000. Det var liksom bare sånn det var, at man hadde familie når man var voksen; *det var bare freaks som ikke hadde det. Men slik har det ikke blitt i hans liv, paradoksalt nok så har jeg på en måte aldri vært lenger unna det enn det jeg er nå. Jeg var kanskje nærmere å ha familie da jeg var ti enn det jeg er nå!*

Når han ser fremover er Erik veldig skeptisk til å "ende opp" i et fornuftsforhold, *det har jeg avstått ved to anledninger nå. Han prøver å stå imot tankegangen blant single som går på at vi er 30 år begge to, vi er ikke i noe forhold, hvorfor kan ikke vi bare bli sammen og ta oss sammen og bli lykkelige resten av livet. Og det er sånn på papiret, man bare regner ut hvordan dette ser ut, så har man sånn lykkelig – to streker under svaret – dette er lykkelig. Han tror det er helt gal inngang på et forhold, inngangen må være følelser og så kan man finne ut at de rasjonelle brikkene også faller på plass.*

Drømmen om den store kjærlighet Tom

Det har alltid vært et ideal hos meg, en stor ønskedrøm, å oppleve etter hvert den store kjærligheten, men man kommer gradvis ned på jorda.

Tom vokste opp i en konservativ kristen familie på bygda med fem brødre, hjemmeverende mor og en kronisk syk og uføretrygdet far. Barndommen var preget av det vanskelige forholdet til faren som behandlet ham dårlig. Forholdet til moren var preget av avstand og sterk lengsel; *ønsket å ha et nært forhold til henne, hun hadde så mange å dele seg på, så jeg følte at det var ikke helt plass hos henne.* Foreldrenes ekteskap var basert på plikt og streng moral og bar preg av gjensidig avhengighet. Foreldrene levde etter et helt tradisjonelt kjønnsrollemønster. Moren var aktivt motstander av likestilling, men hun var allikevel den sterke i familien, den som holdt dem oppe og sammen. Slike ting som følelser og forelskelse var helt utenkelig å snakke om.

Tom ble mobbet som barn, han var en forsiktig og sjenert gutt, *en type som ikke tok plass sånn naturlig.* Han hadde ingen kjærester i barndommen, men var veldig opptatt av jenter og var forelsket *hele tiden.* Dette holdt han veldig for seg selv, fordi han var redd for å bli ertet. Hans forhold til jentene var preget av håpløse lengsler; *de var opphøyde vesener.* Han så på dem som helt uoppnåelige, også fordi det var utenkelig i Toms familie å ha kjæreste når man var mindreårig. Fordi så mye var preget av skam i Toms oppvekst, ønsket han heller ikke å innlemme noen jente i familien.

Etter gymnaset forlot Tom på en ganske opprivende måte familien og flyttet vekk. Han fikk sin første kjæreste som 20 åring. Han ble veldig overrumplet over at noen faktisk kunne fatte interesse for ham, *det så jeg faktisk på som en umulighet,* så han ble litt *sånn tatt av kvinnen.* Han hadde tre kjærester før han møtte hun han nå er gift med, alle disse forholdene var nokså traumatiske, det å involvere seg i kvinner opplevdes som for vanskelig til at han egentlig burde gjøre det. Elvira ble han kjent med da hun flyttet inn i samme kollektiv som ham. I begynnelsen var det mest at de hadde mange like interesser, snakket godt og gjorde ting sammen, *så utviklet det seg som et vennskap og gled over i et parforhold uten at jeg aldri hadde den store forelskelsen, og egentlig aldri har hatt den.* Hun ble gravid og de giftet seg ganske raskt, mye fordi hun ønsket å ta hensyn til hans familie som ikke aksepterte barn utenfor ekteskapet.

Elvira og Tom har hatt et vanskelig samliv. *Det har vært ganske sånn fullt av kriser og storm egentlig, mest i starten og litt sånn gradvis mindre hyppighet etter hvert, men vi har hatt noen store, store kriser.* Hun har slitt med lavt selvbilde og han med sårene fra barndommen. Det grunnleggende problemet har vært Tom's manglende forelskelse som er umulig å skjule og at hun har et lavt selvbilde og tar ting veldig, veldig personlig når hun ser at jeg ikke trives i forholdet. Det har vært mange lange netter med stor fortvilelse og en håpløs følelse av å være helt låst. Tom har hatt det vanskelig med følelser og

åpenhet, og blir dyster og *litt sånn tordensky* når han har det tungt. Men Elvira er veldig kompromissløs på det med å være ærlig og tørre å åpne seg, og hun vil ordne opp i ting der og da. Det har gjort at Tom har måttet gå inn i vanskelige ting som han ellers har løpt fra og at han har måttet se *mine destruktive sider i hvitøyet* og slutte å flykte fra seg selv som han før har gjort. Det har aldri ført noe negativt med seg, selv om det har vært tøft; *vi har jobbet oss gjennom det altså og har blitt gradvis mer åpne og ærlige mot hverandre, det har vært innmari positivt, ja...vi har vokst på det.*

Elvira har vært veldig viktig for Tom, hun representerer stabilitet og trygghet og beskytter ham mot hans egne destruktive sider. Han har tidligere hatt en tendens til å vike unna vanskelige ting og ta ansvar for seg selv, *jeg slår meg alt for fort til ro med å la ting være på hennes premisser, og har alt for lett for å adoptere hennes valg på en del områder.* Samlivet med henne har tvunget ham til å bli tydeligere på seg selv og han har fått tilbakemelding om at han har blitt mye bedre på dette i det siste.

Elvira og Tom har tre barn sammen. Barna har vært veldig viktige; uten noen barn så hadde vi vel ikke vært sammen i dag, for da hadde det vært for lett å gå fra hverandre. Med de kolossale krisene vi egentlig har hatt, så ville nok ikke det ha holdt. Tom har et nært forhold til barna sine, noe som er ekstremt viktig for ham; *det å oppleve at mine barn har et godt og kjærlig forhold til sin far, det synes jeg jo er utrolig fordi det var nesten tvert imot det jeg opplevde sjøl. Så det har vært nesten som et krav hos meg egentlig det, at jeg skal det, jeg skal ikke være, bli en sånn fjern figur som nesten ikke var der, det ville jeg sett på som veldig uutholdelig.* På mange måter er Tom nærmere barna enn moren. Det kan til tider være et problem, fordi hun har følt seg litt på sidelinja og synes det kan være vanskelig å takle at barna noen ganger foretrekker pappaen. Han er utrolig glad i og for barna sine, og synes det har vært fantastisk å oppleve at han har fått tre velfungerende, selvstendige barn, noe han tidligere ikke trodde var mulig på grunn av alle de personlige problemene han har slitt med. Tilværelsen til Tom har de siste årene vært sterkt preget av hverdagslivet med tre barn. Han har vært aktivt deltagende i barneomsorgen, og har tilpasset yrkeslivet for å kunne være mest mulig sammen med barna. Han tok blant annet permisjon og var hjemme et år da den første var liten. Tom er ikke veldig opptatt av jobben, mye fordi han ikke er helt fornøyd med yrkesvalget sitt. Han har ikke så mye tid for seg selv. Både fordi familielivet krever sitt, men også fordi han aldri har vært flink til å benytte seg av frihet; *jeg føler mye mer frihet fra hennes side enn det jeg tar ut.*

Det har vært noen grunnleggende frustrasjoner i Toms liv. Mye har bunnet i hans skuffelse over å befinne seg i et parforhold som ikke startet med stormende forelskelse og heller ikke er basert på lidenskap og fysisk tiltrekning. *Det har alltid vært et ideal hos meg, en stor ønskedrøm, å oppleve etter hvert den store kjærligheten, men man kommer gradvis ned på jorda.* Han trodde også tidligere at forelskelse var en forutsetning for kjærlighet, men har til sin egen forundring erfart at det går an å oppleve

kjærlighet uten forutgående forelskelse. Han tenker på forelskelse som kropp, hormoner og tiltrekning, mens kjærlighet er valg man gjør. Han synes nå at forelskelse er noe utrolig oppskrytt og er i dag heller litt skeptisk til forelskelse som startpunkt for et forhold; *På andre siden av forelskelsen så kan det ofte være tomhet (...), på andre siden av kjærligheten, som er knallhard jobbing ofte, når man skal gjennom det, så er det en opplevelse av å ha vokst, både selv og sammen.*

Lidenskap er viktig for Tom, *det er selve gnisten det*, og han ønsker at kjærligheten skal være en gledeskilde i det daglige ... *møte den andre og finne glede i både det å ta et glass rødvin sammen og det å ha et seksualliv, hele spekteret...* Men det har til tider vært vanskelig å få dette til, fordi det har vært så høyt konfliktnivå mellom dem. Han har i tillegg vanskelig med romantikk. Han har dårlig selvtillit på det å være romantisk, synes ikke han har noe særlig å tilby og har derfor *veldig bremses der*. Han opplever at han elsker Elvira, men *det at elske og forelske er så like ord gjør det vanskelig å si det*. Han føler at *det er et veldig høyt ideal, å elske*, og at det er *et veldig stort ord, ikke et ord en kan slenge rundt seg med*. Derfor sier han det ikke ofte. Det er også vanskelig å bruke det fordi han forbinder det å elske veldig med fysisk tiltrekning, noe han sjelden har opplevd med henne.

Fordi Elvira og Toms samliv har vært veldig følelsesladet, har fornuft blitt viktig. Det er fornuften som *får en til å velge å gå gjennom kriser*. Følelser kan være sterke og primitive og det eneste ønsket under en krise kan være å flykte. Da er fornuften et *helt sånn nødvendig korrektiv*. At de startet ut som venner, har også vært en styrke. Forholdet har hele tiden hatt en grunnmur av vennskap, noe som har vært avgjørende for å komme gjennom de vanskelige periodene.

Tom har vært i stor utvikling de siste tre-fire årene, og synes livet er bedre enn noen gang. Men det turbulente samlivet har vært tøft. Tom har hatt øyeblikk der han har følt seg fanget i sitt eget liv; *jeg føler meg i perioder som i bur, at jeg egentlig er lagd for et helt annet liv enn det her*. Da har han spurt seg selv om det er verdt alt slitet og han har følt på tvilen og på kjærlighetens relativitet; *all den stund at kjærlighet er noe man velger, så ligger jo alltid muligheten der at man kunne ha valgt noe annet, en vet jo aldri hva slags liv man ville ha hatt hvis man hadde gått en helt annen vei, liksom*. Men Tom har en sterk pliktfølelse i forhold til ekteskapet og familien han har stiftet og mener at han man først sagt ja til hverandre, så må man sloss så lenge det er håp. Og han har håp fordi han etter mye kamp og slit for det har opplevd at kjærlighet kan være noe godt, også for ham; *kjærlighet betyr mer enn noen sinne, det gjør det, fordi jeg nettopp har klart å komme dit at jeg har et mye bedre kjærlighetsliv enn jeg har hatt noen gang i livet, så betyr det også mye mer for meg*. Jo og fordi jeg ser at det ligger en kraft og et potensiale i det som jeg selv ikke trodde var der, i hvert fall for mitt vedkommende.

Endringsdyktig kjærlighet Karl Henrik

Det er det som blir liksom målet på kjærligheten, om vi er i stand til å tilpasse den til nye rammebetingelser.

Karl Henrik vokste opp i en kjernefamilie i en bygdeby i utkantnorge. Han var en aktiv, veltilpasset fotballgutt. Foreldrene hadde et godt forhold preget av trygghet og solidaritet. De levde etter et nokså tradisjonelt kjønnsrollemønster, men de utfylte hverandre. Moren var viktigste omsorgsperson, men faren ble mer aktivt deltagende etter at barna begynte på skolen. De hadde et forholdsvis åpent forhold til å snakke om følelser i familien, selv om det ble mer avstand i puberteten. Foreldrene representerer et ideal for Karl Henrik først og fremst på grunn av måten de oppdro han og søsteren hans, de var snille og omsorgsfulle og gav dem en grunnleggende følelse av trygghet.

Karl Henrik husker sin første forelskelse som nokså traumatisk. På en elevkveld i syvende klasse endte han opp i 'klinekroken' med jenta han var forelsket i. De klinte hele kvelden før han fulgte henne på bussen, så snakket de ikke sammen på tre år! Han var forelsket i henne minst ett år etterpå. Han husker godt den håpløse avmaktfølelsen, at *det var helt absurd* siden de var forelsket i hverandre. Men etter hvert ble han jo dyktigere på dette her, og fikk et *innmari godt forhold til jenter*. Karl Henrik var med i et radikalt ungdomsmiljø, der det var veldig ok å være opptatt av følelser og snakke om slike ting. Han var *sikkert mindre macho enn mange, mer opptatt av å holde i handa og sånn*. Han hadde mange jentevenner og var ofte fascinert av jenter, men han var usikker på hva forelsket egentlig var. *Husker at jeg var ofte fascinert, jeg vet ikke hva som er forelskelse, altså jeg tror det meste var fascinasjon, ikke forelskelse*. Han fikk sin første ordentlige kjæreste på videregående og etter det hadde han et par lengre forhold, før han møtte kona si da han var 23 år.

Karl Henrik og Mia ble kjent gjennom organisasjonen de begge var medlemmer av, og ble kjærester etter åtte måneder. Karl Henrik var veldig forelsket i henne, han kan ennå se henne for seg *flagrenes nedover ei sommereng med en sånn blomstrete lys kjole hmhm... ja det var en sterk forelskelse, det er den sterkeste jeg har hatt*. De flyttet sammen etter et år og fikk sitt første barn året deretter. Det at de fikk barn så pass raskt har preget forholdet; *du går jo fra den fasen, fra forelskelse til, altså, fra den akutte forelskelsen til den like akutte hverdagen*. Nå er de gift og har til sammen tre barn.

Et av de sterkeste kjærlighetsminnene Karl Henrik har, er knyttet til det å bli foreldre sammen. Det var da Mia fødte det siste barnet deres og de satt sammen i bassenget og babyen kom, da følte han en intens kjærlighet og samhørighet. De har etter hvert blitt mindre kjærester og mer foreldre; *livet blir så mye preget av at du har unger, den tiden du før brukte på å dyrke forholdet mellom deg og den du er glad i eller kjæ-*

resten din, bruker du nå på å dyrke forholdet mellom deg og henne og ungene og det er ikke noe galt, det er bare sånn det er og det er riktig. For Karl Henrik er den gode hverdagen det viktigste; han ønsker ikke at det som holder dem i gang er tanken på å komme seg bort en helg; *jeg vil ha hverdagen til å fungere, jeg vil ha følelsene til å virke i hverdagen, jeg vil at det er hverdagen som skal gi mening, ikke først og fremst tanken på å komme seg bort.* Men han ser også at hverdagslivet kan være en trussel fordi *hverdagen trivialisierer det store erotiske og følelsesmessige kicket som den første forelskelsen er, og hverdagen gjør at kjærligheten må endre seg og at en må sette pris på andre ting i kjærligheten enn det som du setter pris på det første øyeblikket.* Karl Henrik har opplevd slik endring, at kjærligheten gradvis har endret karakter, den har blitt mer mangefasettert. Den er nok ikke så intens lenger, men den er dypere og har flere dimensjoner enn i begynnelsen. For Karl Henrik er det nettopp kjennetegn på et godt kjærlighetsforhold, at en klarer å tilpasse livet og kjærligheten til de endringene som skjer. *Det er det som blir liksom målet på kjærligheten, om vi er i stand til å tilpasse den til nye rammebetingelser.* Det er et ideal for ham, det han kaller *endringsdyktig kjærlighet.*

Det forutsetter at en klarer å være nær. Karl Henrik syns han og Mia snakker godt sammen, det har de gradvis lært seg. Det er lett å snakke med henne om de tingene som plager ham, og han syns det er godt å kunne dele sine begrensninger og komplekser med henne uten at det føles utrygt. Han tør å kle av seg følelsesmessig sammen med henne. Mia syns han er flinkere enn henne til å artikulere følelsesmessige ting, det kan være et problem særlig i forbindelse med konflikter. De har hatt noen konflikter opp igjennom årene, men ikke noe som har truet forholdet.

Mia er snill og omsorgsfull og så har hun integritet og står for noe, det er viktig for Karl Henrik. Hun har et aktivt yrkesliv og er opptatt av jobben sin på idealistisk vis. Karl Henrik kan ikke se for seg å ha en hjemmeværende kone. De to møttes gjennom felles samfunnsengasjement og fellesskapet i det 'ytre' engasjementet er en vesentlig dimensjon i samlivet deres. Karl Henrik er opptatt av jobben sin. Den er en viktig del av livet og identiteten hans og han bruker mye tid på jobb, så mye tid som er mulig med tre barn.

Han kaller Mia den store kjærligheten, selv om det er på en helt annen måte enn han trodde da han var ung og så for seg den store kjærligheten som en evigvarende forelskelse; *altså trua på at den følelsen kunne bestå, altså at rusen etter fire pils vil holde seg på femte, sjette og syvende på samme måte.* Den troen har han ikke lenger. Men han har ikke tvilt på sitt ønske om å fortsette å være gift med Mia. *Kan liksom ikke huske at jeg har tvilt på at vi er kjærester eller gifte om fem år eller ti år, altså, at jeg har tvilt på mine egne følelser til å ønske det for å si det sånn.*

Etter at vi nå har hørt mennenes fortellinger og har tegnet et bilde av hvem de er og hvordan deres (kjærlighets-)liv fortøner seg, går vi nå over til det vi tidligere betegnet den temasentrerte analysen. I det følgende skal vi reflektere omkring kjærlighet i disse mennenes liv og i et større perspektiv i relasjon til hovedtemaene romantikk, relativitet og individualitet. Vi starter med romantikken.

Del – Romantikkens ambivalens

Kjærligheten har mange lag. Kjærlighet kan være hverdagslig koordinering av et samliv, det kan være spennende øyeblikk av utvikling og forandring, det kan være kriser og vanskeligheter, monotone faser av selvfølgelighet eller varme stunder av nærhet. Vi kan ikke sette oss fore å studere alle kjærlighetens uttrykk i en oppgave som denne. Vi må ta tak i noen av dens former og undersøke disse mer inngående. I denne delen av oppgaven skal oppmerksomheten rettes mot romantikken.

Romantikk er en viktig dimensjon ved kjærlighetslivet. Jeg ser på romantikk som et av kjærlighetens "steder". Det er et sted der kjærlighet kan skje. For kjærlighet er ikke bare følelse, det er også handling. Eller; kjærlighet er en følelse som (også) uttrykkes gjennom handling. En slik kjærlighetshandling er romantikk. Romantikk kan dermed sies å være en av måtene man gjør kjærlighet på; å være romantisk er utøving av kjærlighet. Således betrakter jeg i dette kapitlet kjærlighet *via* romantikk og ser på hvordan romantikk utformes og uttrykkes, noe som er fruktbart sosiologisk fordi vi da tar veien om en mer handlingspreget side ved kjærlighet. Romantikk kan på denne måten ses som et (mer eller mindre konkret) indirekte uttrykk for en følelse – kjærlighet - og derfor en mulig vei inn til forståelsen av kjærlighet. I tråd med perspektivet i denne oppgaven, legger vi til grunn at hvordan man gjør romantikk og opplever hva som er romantisk er preget av en tidsspesifikk forståelse og tenkemåte (mentalitet). Hvordan romantikk utformes i det moderne er dette kapitlets tema.

Man kan sette merkelappen "romantisk" på flere sider ved livet, men først og fremst forbindes romantikk med kjærlighet. I forhold til kjærlighetslivet er romantikk et begrep med sterke konnotasjoner og det er slående hvordan disse konnotasjonene opptrer i form av svært visuelle assosiasjoner. Romantikk er på denne måten en fortelling som i stor grad fortelles gjennom bilder. Fortellingen om romantikk kan nærmest leses som en billedbok; vi kan bla fra side til side og finne flere ulike tablåer som de fleste med en vestlig, moderne kulturell bakgrunn vil kunne enes om betegner en romantisk situasjon. Dette forteller om en forbløffende felles forestillingsver-

den i forhold til hva romantikk er. En forestillingsverden som har utviklet seg gjennom år med felles kulturell innflytelse fra sterke påvirkningskilder som for eksempel film, musikk, litteratur, reklame og media. De romantiske bildene er nærmest nedfelt i oss som vårt "indre Hollywood" som Monica Rudberg så treffende kaller det (Rudberg 1997:18). Uansett hva vi personlig synes om romantikk forholder vi oss på et eller annet nivå til disse stereotype bildene av romantikk.

Romantikk blir på denne måten å betrakte som felles kulturelle fortellinger (formet visuelt som bilder av romantikk og nedfelt i bevisstheten som forestillinger om hva som er romantisk) som omgir menneskers konkrete individuelle (kjærlighets-)liv og som dermed preger hvordan de opplever og lever ut romantikk. Derfor er det interessant å undersøke hvordan mennene i dette materialet forholder seg til romantikk og det romantiske. Det jeg vil studere er deres forestillinger om romantikk i samspill med deres romantiske handlinger (praksis). På den måten ønsker jeg å undersøke hvordan mentalitet (det vil si deres forestillinger om romantikk) influerer deres handle- og væremåte i relasjon til romantikk. Vi skal se at forestillinger og praksis står i et nokså tvetydig forhold til hverandre.

Kapitlet er organisert slik at vi først tilkjenner en måte å forstå romantikk i det moderne med utgangspunkt i Eva Illouz' tankegang (Illouz 1997). Så setter vi oss fore å beskrive hvordan mennene i materialet forholder seg til romantikk og til romantisk. Deretter vil vi diskutere hva dette i videre forstand kan fortelle om hvordan mennesker i dag utformer romantikk for å få det til å passe inn i en fortelling om parforhold. Vi stiller spørsmål om vi kan snakke om det vi kaller "de moderne romantikere" og i så fall hva det innebærer. Analysen bærer preg av en fokus på den ambivalens vi fant at mennene uttrykte i forhold til romantikk.

Romantikk som rituale

Den amerikanske sosiologen Eva Illouz har gjort en spennende studie av kjærlighet og romantikk i det amerikanske samfunn²¹. Boken "Consuming the Romantic Utopia. Love and the Cultural Contradictions of Capitalism" (Illouz 1997) bygger på en omfattende intervjuundersøkelse, samt lesing av ulike kulturelle uttrykk som reklame og magasiner. Studien setter seg fore å undersøke hvordan romantisk kjærlighet og romantiske uttrykk relaterer seg til kultur, økonomi og den sosiale organiseringen av det sen-kapitalistiske samfunn. Den gir en utfyllende historisk forklaring på fremveksten av det Illouz forstår som en spesifikk moderne form for romantikk, som hun kobler til fremveksten av det velstående kapitalistiske samfunn. Vi skal ikke gå langt inn i Illouz økonomiske forklaringsmodell, men konsentrere oss om hennes forståel-

²¹ Det amerikanske og norske samfunn er ikke alltid direkte sammenlignbart. Illouz sterke fokus på konsumsamfunnets kolonisering av romantikken må kanskje dempes noe ned når vi skal forstå det norske. Jeg velger allikevel å bruke hennes studie som innfallsvinkel til å analysere hvordan forhold mennene i materialet har til romantikk i sine liv fordi jeg finner mange av Illouz poenger klargjørende for mine observasjoner.

se av romantikk som noe mer enn bare en følelse. Hennes analyse av den spesielle sosiale praksis romantikk er fruktbar i vår sammenheng fordi den åpner opp for å se romantikkens underliggende lag, få øye på romantikkens "...tacit meanings and symbols [which] organize our romantic experience..." (ibid:5)

Illouz` utgangspunkt er at romantikk er en vesentlig dimensjon ved kjærlighetslivet i det moderne. Hun sier et sted om romantikken: "...in contemporary culture the experience of romance affords a secular access to the experience of the sacred, and without this experience or some analogue of it daily life become oppressive in its continuity, regularity and necessity." (ibid:285) Hun betrakter altså romantikk som et viktig *rituale* som i kraft av å være et brudd med hverdagslivets rytme og trivialitet gir adgang til det som da blir en erfaring av noe *hellig* i et kjærlighetsforhold. La oss se nærmere på hvordan hun analyserer denne hellige dimensjonen.

Illouz skiller mellom romantikk i forelskelsesfasen, det hun kaller "datingromantikk" og romantikk i senere faser av et lengre forhold (ibid, kap 8). Men samtidig som hun skiller disse to formene for romantikk, viser hun også hvordan de er nøye sammenvevd – den ene vegeterer så og si på den andre. For å forstå dette, må vi først se på hvordan hun beskriver datingromantikken karakter.

Datingromantikk hører hjemme i forholdets første forelskede fase. Illouz mener at forelskelse og datingromantikk ikke kan forstås så forenklet som man (tradisjonelt) har gjort; som en irrasjonell, intens og spontan fase hinsides fornuft og rasjonalitet. Hun slår fast at datingens formål og innerste vesen har et islett av noe rasjonelt i det den handler om å teste ut om personen man dater vil være et "passende parti". Hun viser at det er noe spesifikt ved den innledende romantiske fasen (datingen) som er verdt å merke seg; den er preget av tre sammenflettede kulturelle og følelsesmessige erfaringer; 1) av (den felles) søken etter seksuell erfaring og nytelse for nytelsens egen skyld, 2) av hvordan båndet mellom de to partene formes gjennom rituelt forbruk for fornøyselsens skyld og 3) av å være et samvær som søker å teste matchen mellom ens egne preferanser og behov og den andres, den andres "nytteverdi" så og si. Dette siste skjer enten rasjonelt og selvbevisst eller halvveis bevisst gjennom å forsøke å dele fritidsaktiviteter, kulturell smak og måte å snakke sammen på²².

Det spesielle ved denne formen av (post)moderne dating, er personenes evne til å veksle mellom de forskjellige modus. Datingen er preget av en overlapping mellom glede og nytte, rasjonalitet og irrasjonalitet, given og profitt, tilfeldighet og sosial skjebne, disse flyter over i hverandre og blandes. Illouz bemerker at "(...) dating is a typically postmodern form of romantic interaction" (ibid:289). Og mener med det at dating er en ganske avansert "virksomhet".

²² Hun betegner de tre "modusene" 1)"the sexual form", 2)"the ritual-consumerist form" og 3) "the rational-economic form" (ibid:289)

Mens dating altså er preget av denne flyten mellom selvbevisst rasjonell søken etter en passende Andre og hedonistisk søken etter nytelse og fornøyelse, er det langvarige forholdet strukturert etter en veksling mellom hverdagslivets rutinepregede rytme og periodiske avbrekk fra denne i form av romantiske møter / øyeblikk. Illouz beskriver romantikk i det lange forhold som at romantiske opplevelser tar form av *ritualer av tilbaketrekning* fra hverdagslivets rytme (tilbaketrekning i form av å lukke verden ute, gjerne bokstavelig ved å reise bort sammen, være alene i hjemmet, gå to på restaurant og lignende). Ved overgangen fra den flytende forelskede fase til det mer faste og profane hverdagsliv starter en rytmisk veksling mellom hverdag og "hellige" romantiske møter. Det er bruddet med det vante som skaper romantikkens mening.

Essensielt er at de romantiske stundene i det langvarige forholdet i stor utstrekning vil basere seg på å gjenskape stemningen og følelser fra begynnerfasen i forholdet. Stundene av tilbaketrekking fungerer da som *rituell fornying* av de romantiske bånd, de felles romantiske opplevelser blir en viktig måte et par skaper det Illouz kaller "bonding narratives of shared memory". Felles romantiske fortellinger gir paret opplevelser og minner å dele som styrker og gjenskaper det relasjonelle båndet. Så i motsetning til de som vil si at monotoniteten i hverdagslivet truer et langvarig forhold, mener Illouz at hverdagen tvert imot er "den symbolske polen" de romantiske øyeblikk trekker mening fra, og at hverdagen derfor er viktig for romantikken. Hverdagen blir forutsetning for de romantiske opplevelsene fordi den eksisterer som en motsetning til romantikken. De romantiske øyeblikkene er spesielle nettopp fordi de er kortvarige og ikke kan opprettholdes i det daglige livet.

Denne analysen trekker opp et skille mellom romantikk i begynnerfasen (datingromantikk) og romantikk i det videre forholdet. Men interessant er at det romantiske scriptet som danner normen for begge, er hentet fra den intense, forelskede begynnerfasen. Romantikk i det lange forholdet skal helst ligne på de romantiske uttrykkene i dating-fasen. Dette er et paradoks Illouz påpeker. Hun forklarer at denne forestillingen om å forene intens romantisk nytelse med hverdagskjærlighet oppstod på begynnelsen av 1900-tallet, den samme perioden hvor koblingen mellom romantikk og konsum som hun er så opptatt av, startet²³.

Paradoxically, at the same time that the distinction between intense, but ephemeral romantic experiences and long-term effortful relationships was being sharpened, the terms of this distinction were becoming less intelligible, because the new ideal of marriage and love prescribed that fleeting and intense pleasures should and could be mixed with domestic models of love based on compatibility and rational self-control (ibid:77)

²³ "In the early years of this century courtship and marriage, romance and love became increasingly tied to new markets for leisure and personal commodities" (ibid:77)

Som vi skal se i den videre analysen av hvordan mennene forholder seg til romantikk, vil vi forstå at de har et nokså ambivalent forhold til denne siden av kjærlighetslivet. Kanskje kan vi finne at noe av denne ambivalensen har sin kjerne i denne sammenblandingen av to romantiske modellene; "The blurring of the boundary between "romance" and "long-lasting love", or rather the attempt to merge them into a single model, has rendered problematic the ability to choose between two incongruent cultural and emotional repertoires", sier Illouz (ibid:77).

La oss med denne bakgrunnen se nærmere på hvordan mennene i mitt materiale snakker om og forholder seg til romantikk i sine liv.

MENNENES FORHOLD TIL ROMANTIKK

I løpet av samtaleene om kjærlighet kom vi inn på temaet romantikk på flere måter. Jeg spurte direkte om hva de tenkte når de hørte ordet romantisk og om de så på seg selv som en romantisk person, både når de var yngre og i dag. Indirekte handlet flere av temaene i intervjuene også om romantikk. Jeg spurte for eksempel hvordan de likte å vise og få kjærlighet og jeg ba dem fortelle en historie som hadde med en opplevelse av kjærlighet å gjøre. De kom også selv ofte inn på temaer som på en eller annen måte (slik jeg ser det) hadde med romantikk å gjøre.

Det mest slående ved hvordan mennene forholder seg til romantikk er som tidligere nevnt deres *ambivalens* i forhold til denne dimensjonen ved kjærlighetslivet. Ambivalens handler om dobbelthet i følelser og ønsker slik at noe samtidig tiltrekker og frastøter. Betrakter vi så romantikk med et blick for ambivalens finner vi at den er til stede langs flere dimensjoner. Mennene er ambivalente på den måten at de *både* snakker om romantikk som noe dumt, klisjéaktig og forteller om det som noe fint de gjerne tar del i. Dette kan forstås som å ha med autentisitet, eller det jeg kaller **autentisk romantikk**²⁴, å gjøre. De kan også sies å være ambivalente i forhold til egne evner til å "prestere romantikk" - **den vanskelige romantikken** plager som vi skal se flere av mennene. Vi kan også spore en ambivalens i hvordan det er å være mann og samtidig ta del i det romantiske. Når vi undersøker det stiller vi spørsmålet om det går an å snakke om en egen **mannlig romantikk**. Ambivalensen jeg sporer i forhold til romantikk *kan* forstås som et distinkt mannlig "problem" men jeg vil diskutere om det mer interessant kan sies å være uttrykk for en spesifikk moderne måte å forholde seg til romantikk på. Ambivalensen er her å finne i at det jeg i neste del kaller **de moderne romantikere**, har en tydelig **angst for klisjéer** og kollektive stereotyper. Mens de samtidig ønsker å ta del i **den attraktive fortellingen** om romantikk fordi det er et bilde på det gode (kjærlighets-)liv. Vi skal først se hvordan vi kan si at det mennene søker er autentisk romantikk.

²⁴ Ordene er uthevet fordi de indikerer temaene i den videre analysen.

Autentisk romantikk

Ambivalensen jeg synes å spore i forhold til romantikk uttrykkes blant annet gjennom måten mennene konkret snakker om romantikk. De er på den ene siden tydelig negative og til dels avvisende til romantikk. På spørsmål om hva de tenker når de hører ordet romantisk svarer de i nokså negative ordelag. Det blir for eksempel omtalt som noe "klisjéaktig" og som "svadasnakk og bla, bla, bla" (**Morten**), eller som en "litt sånn klissete greie (...) det er jo sånn derre floskelgreie" (**Erik**). Anders har også et anstrengt forhold til romantikk. Han synes det er vanskelig å få til fordi han ikke er spesielt "romantisk anlagt" som han sier. **Karl Henrik** synes ikke romantikk betyr mye for ham: "Det er ikke noe begrep som jeg har noe sterkt forhold til, det er et begrep som jeg opplever som klisjéaktig (...) jeg synes ikke det er noe bra begrep."

Men i løpet av intervjuene kommer det på en annen side (og også i andre sammenhenger enn der temaet romantikk blir eksplisitt spurt om) frem at alle på et eller annet vis har et nært forhold til romantikk og at de synes det kan være noe fint som de gjerne tar del i. De kan si det eksplisitt; "Romantisk er kult!" (**Stig**), "Samtidig er det jo veldig fint å være romantisk" (**Morten**). Eller så kommer det frem mer implisitt når de forteller historier som helt åpenbart er fortellinger som har med romantikk å gjøre. For eksempel Kristian og Fridas magiske sommer på balkongen, Mortens første møte med Linda ett og et halvt år etter ferien i Hellas, Anders' forførende gourmetmiddag med Nina, Tom's gamle drøm om den store kjærligheten, Stig og Junes magiske øyeblikk i pubkjelleren en sen vinternatt, Karl Henriks glede over å bli omfavnet av kona en vanlig hverdag, og da Erik endelig fant roen på sommerferie med Ellen²⁵.

Spørsmålet blir; hvordan kan mennene mislike og like romantisk på en gang? Det de (implisitt) gjør er å skille mellom på den ene siden romantikk som *stemning*, da snakker de ofte om solnedgang, stearinlys og andre former for iscenesettelse av romantikk som de gir uttrykk for at de synes kan være anstrengt og "klissete"- og på den andre siden romantikk som *følelse* i betydningen en indre opplevelse som ikke nødvendigvis oppstår som følge av en stemning, men som er en ektefølt følelse de har i situasjoner med godhet for kjæresten sin. Vi kan la **Karl Henrik** beskrive dette "Romantikk er viktig i den forstand, altså i et kjærlighetsforhold, i betydningen av å føle et svært sterkt følelsesmessig fellesskap i enkelte situasjoner. Romantikk er, altså for meg, romantikk i den positive betydningen av ordet er øyeblikk av intens tosomhet".

For å forstå denne måten mennene synes å skille mellom romantikk de liker og ikke liker er *autentisitet* et viktig stikkord. For at det skal være ok med romantikk må den helst være *spontan*, det vil si ikke planlagt eller forventet, og den må være *ektefølt*, det vil si noe som kommer innenfra – med andre ord, det må oppleves som noe

²⁵ Noen av disse eksemplene er berørt i fortellingene om de syv mennene i del 4, resten er fra andre partier i intervjuene som ikke er direkte gjentatt.

autentisk. Det kan synes som ingen av mennene *egentlig* lar seg rive med av typisk opplagte romantiske situasjoner (selv om de kan late som, noe jeg kommer tilbake til i delen "Erik – en kynisk-romantisk mann"). I motsetning til den spontane og ekteføyte romantikken gir de uttrykk for at de misliker krampaktige forsøk på romantikk som de syns blir ødelagt av å være oppkonstruerte (det vi kaller iscenesatt romantikk). Slik sier **Anders** det; *"Det som ofte blir litt galt er når man planlegger romantikk så mye, legger opp til at nå skal det bli romantisk, for da spennes forventningene så høyt at da blir det så mye stress ute og går at det har lett for å skjære seg."*

Til tross for at de på denne måten tilsynelatende tar avstand fra (iscenesatt) romantikk, beskriver de altså mange situasjoner som romantiske opplevelser. Det har de alle hatt og det har vært fint. Forskjellen ligger i opplevelsen av *ekthet* (autentisitet), en ekthet som oppstår når romantikken er en følelse som kommer innenfra og ikke en forventet reaksjon på en skapt situasjon; *"Romantikken er ikke noe som må drives for hardt frem, tror jeg."* (**Anders**) Med andre ord; autentisk romantikk er fint, iscenesatt romantikk er ikke så mye å hige etter. Ektefølt følelse er bra, liksomfølelse er ikke bra.

Et eksempel på "bra" romantikk

De gangene det klaffer mellom ytre setting og indre følelse kan romantikk være noe veldig fint. Da kan romantikk være et "sted" å utøve kjærlighet og det kan være et fint sted. **Kristian** er en av de som uttrykker at han kan like romantikk, slik beskriver han billedlig hva romantisk er for ham; *"Da tenker jeg at jeg har gitt faen i det jeg skulle gjøre så bare, ja så ligger jeg i sengen med kjæresten min eller bare gir faen i alt annet og bare er til stede akkurat der med henne, med hennes situasjon, med henne, der vi lar oss fascinere over et eller annet sammen liksom. Det er romantisk, la oss si fokuserer på julestjernen eller et eller annet som vi fokuserer på liksom, som vi begge lar oss gripe av da og deler det liksom sammen. Det syns jeg er en sånn romantisk opplevelse, litt sånn vi kjører i en toseters bil og det er oss, altså den følelsen, det er romantisk."* Romantisk for Kristian er når han kan være til stede akkurat der med henne, når de begge lar seg fascinere og gripe av noe som de fokuserer på og deler sammen. Dette er en beskrivelse av stemning skapt av noe ytre, men avhengig av en spesiell indre følelse, den romantiske følelsen; *"det er romantisk"*. Grunnen til at det er fint er at følelsen er ektefølt – og autentisk.

Stemning og setting

La oss se litt nærmere på dette med stemning og setting som tydelig er en sentral del av romantikken. For til tross for avvisningen av "ytre" romantikk er det pussig hvordan mange av mennene allikevel kommer inn på stemning og det å skape en

setting når det er snakk om romantikk²⁶. Slik beskriver for eksempel **Tom** hva romantisk er: *"Å legge vekt på stemning på en måte. Det handler mye om omstendigheter, at en legger vekt på detaljer og omstendigheter. En ramme der man har tenkt på omstendighetene, det er mat, dekke et bord..."*. Gjennom måten mennene i løpet av intervjuene forteller om og beskriver romantiske situasjoner, virker det som de er flinke til å iscenesette romantikk og skape stemning. De vet godt hva som hører til for å skape en slik situasjon. De har tydelig forståelse for at de ytre omstendigheten er en viktig del av romantikk og har klare forestillinger om hvordan man "gjør romantikk".

Dette kan ha sammenheng med det jeg nevnte i innledningen til dette kapitlet, at de bærer på noen felles kulturelle koder i form av visuelle bilder av stereotype romantiske tablåer som former og påvirker hvordan de gjør romantikk i sine egne liv. Og om disse kulturelle fortellingene ikke nødvendigvis dikterer hvordan en faktisk ender opp å iscenesette romantikken (for en viktig ingrediens i "bra" romantikk er kreativitet og fantasi) vil man uansett trekke på og forholde seg til disse stereotypene når man iscenesetter romantikk. Stereotypene setter så og si malen, som man enten følger, eller bryter med. Dette kommer vi tilbake til.

Et annet eksempel

Måten **Morten** snakker om romantikk kan illustrere både ambivalensen i forhold til romantikk og innsikten i det å iscenesette romantikk. Det er påfallende hvordan han både tar avstand fra romantikk og samtidig forteller levende om hvordan han og kona gjør romantiske ting. Han er den av mennene som uttrykker sterkest avstand til stereotyp romantikk. Han synes det er dumt og noe som bare hører hjemme i den første, forelskede fasen, det "...blir liksom helt sånn ofte urealistisk, ofte helt sånn håpløst synes jeg nå. Liksom, man går og sier ting som man... svadasnakk og blablabla, det er det negative, eller i hvert fall det er... Ja, ja, de fleste, alle, er vel gjennom en sånn periode, hvor man er sånn håpløst romantisk."

Men i motsetning til fremstillingen av denne urealistiske og håpløse formen for romantikk (fra begynnerfasen, jmf Illouz), snakker han i positive og billedlige ordelag om den slags romantikk han og Linda utøver i dag; *"Vi er veldig flinke til å ha romantiske øyeblikk hjemme, vi tenner masse levende lys når barna har lagt seg av og til, setter oss i spisestua, slukker lyset, tenner på masse lys, tenner på peisen, drikker en flaske rødvin midt i uka, spiser god mat når ungene har lagt seg. Det kan vel være, karakteriseres som ganske romantisk, helt klart. Når vi forteller om det til andre så; jøss! Så romantiske dere er! Så vi er kanskje litt romantiske..."*. Han forteller at de er "flinke" til å skape en stemning som er romantisk. Men han sier i denne sammenheng ikke noe om hvordan

²⁶ Eva Illouz bemerker også denne vektleggingen av stemning og setting og sier at det har kommet til i sammenheng med velstandsøkningen: "As it [romance] came to be increasingly associated with signs of affluence, the meaning of "romantic" changed, referring more and more to an *atmosphere* and a type of *setting* conducive to certain feelings" (Illouz 1997:77)

dette føles inni, om han føler romantiske følelser i betydningen kjærlighet og nærhet til kona. Det er noe ytre over disse romantiske handlingene, og også over måten han forteller om dem (for eksempel sett i forhold til Kristian's måte å snakke på). Det kan nesten virke som om Morten og Linda gjør de romantiske handlingene litt for at andre skal se dem og nettopp si, "jöss, så romantiske dere er" – en anerkjennelse som dermed både utad og for dem selv blir et bilde på at de faktisk *er* romantiske når de gjør romantikk på denne klassiske måten.

Dette eksemplet med Morten illustrere også Illouz' beskrivelse av forskjellen på datingromantikk og romantikk i senere faser av et forhold. Morten og Linda er for lengst over dating-fasen og deres form for romantikk er preget av det Illouz betegnet som "ritualer av tilbaketrekning" fra hverdagslivet der de forsøker å skape øyeblikk preget av romantikk.

Den vanskelige romantikken

Kan det hende at ambivalens i forhold til romantikk har noe å gjøre med at det ikke alltid er så lett å få til denne dimensjonen av kjærlighetslivet? Ut i fra den beskrivelsen vi er i ferd med å gi av romantikk ser vi at dette er en krevende form for kjærlighetsutøvelse. Anders og Tom har begge et nokså anstrengt forhold til romantikk, om enn av ulike grunner.

Det er ikke alltid god mat, vin og stearinlys garanterer en fin romantisk stemning (selv om "oppskriften" er fulgt). **Anders** har opplevd det motsatte flere ganger og han er kanskje ærligere enn Morten når han forteller at en middag som helst skal være en romantisk opplevelse, kan være alt annet enn det når de romantiske følelsene ikke er der; *"Jeg føler at det kan være romantisk å gå ut og spise middag, det kan også være ikke romantisk å gå ut og spise middag hvis det skjærer seg for eksempel. (...) det å gå ut å spise er jo bare den ytre rammen rundt det liksom, men det er jo egentlig på det indre..., at det er det som liksom gjør det verdifullt liksom."* Han liker bedre den spontane romantikken; *"Det kan oppstå romantikk også når det ikke var ment at det skulle oppstå romantikk, i mer sånne ja, i mer hverdagslige situasjoner, romantikken er ikke noe som må drives for hardt frem, tror jeg."*

Hva er det som gjør romantikk så problematisk? For Anders har det blitt vanskelig, ja det har nærmest låst seg helt for ham fordi han og Nina har hatt veldig forskjellige forventninger til og forestillinger om romantikk. Nina hadde veldig klare og faste idéer om hva romantikk er og hvordan de to skulle ha det når de hadde det romantisk: *"Hu hadde masse formeninger om hvordan det skulle være på en måte"*. Hun har hatt et langt forhold før hvor disse forestillingene har blitt formet, mens for Anders er dette det første ordentlige forholdet og han har ikke hatt anledning til å utvikle "sin" romantikk; *"Det er ikke noe som har fått utvikle seg hos meg på en... jeg har ikke fått utvikle min måte å liksom å utøve romantikk på"*. Han syns heller ikke han er

spesielt romantisk anlagt, men han vil gjerne lære; *"Det er lett å se at det å sitte og spise middag for eksempel er romantisk, kan være romantisk, men hvordan kommer jeg dit? Og hva gjør jeg for å... det er noe jeg på en måte må liksom lære, jeg vet ikke alt om det før jeg... Altså jeg visste ikke så mye om det på forhånd før jeg ble sammen med hu..."*

Mellom Anders og Nina er det spriket mellom hennes forventninger og hans manglende evner som skaper problemene og som gjør at Anders syns romantikk er vanskelig. Det er noe nesten rørende i hans ønske om å få utvikle en egen romantikk og trist å se hvordan dette har blitt nesten umulig som følge av Nina's fastlåste forestillinger. *"Så jeg følte kanskje at jeg ble kastet ut i en virkelighet litt sånn brått på en måte"*.

For **Tom** er romantikk vanskelig fordi han ikke syns han får det til, han mangler selvtillit på om han har noe å bidra med; *"Jeg har veldig bremser der selv da, for at jeg har ikke helt, har lite selvtillit på det å være romantisk. Altså, en romantisk person skal gjerne ha tro på at den har noe å tilby både av seg selv og det man gjør. Man lager... klarer å skape en atmosfære eller sånn der, så i og med at jeg har lite av det, så er det litt jobbigt akkurat det. Selvtillit og tro på at en har noe å tilby som romantiker er altså viktig for at Tom skal få til romantikk, uten det blir romantikk "jobbigt", som han sier.*

Mannlig romantikk

Det kan være interessant å spørre om ambivalens i forhold til romantikk kan ha noe med kjønn og mannlighet å gjøre. Tradisjonelt sett er ikke romantikk det mest maskuline feltet i verden, det er liksom ikke gjennom å være romantiske menn har fått bekreftet sin mannlighet sterkest. Når vi ser hvordan ordbøkene definerer dette er det kanskje ikke rart at de kan ha problemer med å inkludere betegnelsen romantisk i fortellingen om seg selv. Romantisk er å være "virkelighetsfjern, svermerisk, eventyrlig", en romantiker er et "følelsesbetont menneske, en virkelighetsfjern person" og romantikk er en "... innstilling som særlig legger vekt på det fantasifulle og følelsesmessige (motsatt; realisme)" (Norske synonymmer).

Vi kan se på en side ved Morten og Lindas forhold for å belyse dette. Morten forteller at Linda savner den romantiske personen han var i begynnelsen av forholdet. Da skrev han lange brev og overøste henne med blomster, ros og gaver, noe han ikke gjør lenger fordi han syns det er "tull og svada". Det kan virke som han syns den ungdommelige svermeriske og følelsesbetonte romantikken han kunne tillate seg å leve ut som nyforelsket, er helt uforenelig med mannligheten hos den voksne, ansvarlige mannen han er i dag. Det var forelskelsen som den gangen åpnet for et handlingsrom og en væremåte som når han ikke er ung og forelsket lenger dermed er lukket for ham. Men Linda savner den svermeriske, romantiske mannen. *"Hun skulle gjerne sett at jeg var like romantisk i dag som jeg var i begynnelsen av forholdet."* For henne er ikke den siden av ham uforenelig med den mannen han er som voksen, slik det er for Morten selv.

Forteller dette noe om at en manns mulighet til å utøve romantikk, i hvert fall av typen "svermerisk", "følelsesbetont" romantikk kan være begrenset? At den er tillatt i den forelskede fase og kanskje en stund videre, men når hverdag og alvor gradvis kommer bør man tone ned denne siden av kjærlighetslivet? Man *kan* ta del i iscenesatt romantikk og benytte seg av det som virkemiddel for å oppnå bestemte stemninger, men man bør ikke omfavne dette som noe man *er*, kun noe man *gjør* (for å glede henne for eksempel). Få av mennene innrømmer at de *er* romantiske, men de forteller at de *gjør* romantiske ting. Sier dette i sin tur noe om at forventningene til hvordan mannen kan og bør oppføre seg er preget av tradisjonelle forestillinger om mannlighet? Sett i forhold til før, opplever nok dagens unge menn en mye større grad av frihet til å uttrykke og leve ut følelsene sine, også de romantiske. Men det kan virke som det fortsatt eksisterer kulturelle koder for hvordan menn kan "utøve kjærlighet".

Når det altså kan virke som om mennene forholder seg til klare begrensninger for utøvelsen av romantikk, har de da forestillinger om at kvinners romantikk er annerledes? **Erik** sier fleipete at romantikk er "noe som jenter er opptatt av". **Anders** sier han "tror jenter er mer liksom, romantisk anlagt, jenter er mer opptatt av blomster, kort og følelser, liksom." **Kristian** opererer med et klart skille mellom menn og kvinner når det gjelder romantikk; "Her tror jeg det faktisk er snakk om en sånn slags mannlig romantikk som kan skilles litt fra sånn kvinnelig romantikk tror jeg altså, det tror jeg." Forskjellen ligger i følge Kristian i graden av engasjement. Det er evnen til å la seg rive med følelsesmessig, det å føle at "nå er jeg forelsket med hele meg" som etter hans erfaring er ulik for ham og de kvinnene han har møtt. For ham har det at han ikke har vært forelsket nok flere ganger ført til at han har gått fra jenter²⁷.

I forbindelse med spørsmålet om det finns en spesifikk mannlig romantikk, kan vi se om vi kan finne en egen mannlig måte å forholde seg til romantikk på? I den sammenhengen kan vi se hvordan Erik snakker om dette temaet.

Erik en kynisk romantisk mann

Til tross for at mennene på mange måter tar avstand fra romantikk, er det også noe attraktivt ved det å (klare å) være romantisk. En grunn kan være at de har erfart at kvinner setter pris på romantikk. Flere har lært seg hvordan romantikk funker og vet å benytte seg av det for å skape en stemning de gjerne vil ha. Erik har et bevisst forhold til dette, og vet å bruke romantikken. Han har i utgangspunktet et nokså ironisk forhold til romantikk: "Altså det er jo sånn derre floskelgreie, sånn derre; vandre på stranda i... ved Stillehavet, rusle bortover der sånn og se solnedgangen og sånn. Det er jo romantisk

²⁷ Men så resonnerer han videre og kommer til at nettopp det på en måte er romantisk; "... innimellom så har det skortet, eller liksom har det strandet litt på at jeg har tenkt at nei, jeg er ikke forelsket nok. Men det er jo også egentlig ganske romantisk, for det har betydd at jeg har hatt et ideal om forelskelse som har vært mye større enn jeg har klart å få til i forhold til den og den og den."

fordi det er vakkert å se på. Men jeg føler at det er mer en greie som, det gir ikke meg sånn spesielt mye tror jeg. Men jeg ser at det har en effekt på jenter ha, ha! og jeg har innfunnet meg med at romantisk er sikkert bra! Det er et virkemiddel.” Romantisk er et virkemiddel som har effekt på jenter har single Erik erfart, og han vet å benytte seg av denne erfaringen på riktig måte for å oppnå det han vil, det er viktig å følge scriptet; “Hvis målet er å få kline med en dame liksom, så vet jo jeg også at når månen står over og man er på en strand og sånn, at det er en del du ikke skal si og en del ting du kan si...” Men om dette kan kalles romantikk er han ikke helt sikker på; “...men om det er da en romantisk greie eller om det er begjær hvor jeg bruker romantikk som et virkemiddel, det er jeg litt usikker på.” Han konkluderer med at han nok ikke kan kalles noen romantiker, men har et annet begrep for seg selv; “Så jeg tror nok ikke at jeg er veldig romantisk, men jeg tror nok at jeg kan ta i bruk romantiske virkemidler hvis det er et eller annet jeg kan oppnå, sånn kynisk-romantisk.”

Er dette en spesifikk maskulin holdning? Å være kynisk-romantisk? Å være så selvbevisst at man bruker romantikk som virkemiddel og som forførelse - er det noe som er forbeholdt menn? Er det slik man tradisjonelt har tenkt, at dette er noe menn har kunnet til alle tider som kvinner villig har latt seg “lure” med på (jmf. myten om Don Juan)? Eller tar Erik bladet fra munnen og gir oss et veldig ærlig vitnemål om hvordan moderne mennesker, både kvinner og menn, forholder seg til romantikk i vår kultur? Det jeg spør om er vel: Har det egentlig med kjønn å gjøre? Jeg har ingen kvinnelige informanter å sammenligne med, men jeg tror denne nokså nøkterne, selvbevisste (kyniske?) holdningen i forhold til romantikk ikke nødvendigvis er kjønnsspesifikk i betydningen typisk for menn. Det kan like gjerne være snakk om noe generasjonsspesifikt. Kan det være slik at både unge menn og kvinner forholder seg kritisk til stereotyp romantikk. Kan vi snakke om en “ny” type romantikere, det jeg vil kalle de moderne romantikere? Som har avslørt klisjéene rundt det romantiske og som derfor må kjempe mot å bli en del av de stereotype bildene av romantikk? Dette skal vi diskutere inngående i neste del.

DE MODERNE ROMANTIKERE

Romantikk og romantiske opplevelser ble en gang opplevd som ekte uttrykk for kjærlighet. Det kan vi for eksempel gå til den klassiske litteraturen for å se. Det var i større grad en oppriktig måte å utøve og vise følelser og kjærlighet for hverandre – de to elskende trodde på dette, de opplevde det som noe ekte og autentisk. Dette har gradvis forandret seg og jeg vil i det følgende diskutere hvordan det er blitt en umulighet i det jeg vil kalle den post-moderne, ironiske selvrefleksive kultur å tro på, og leve ut, romantikk på en slik naiv måte.

Angsten for klisjéene

Utgangspunktet er en påstand om at romantikk har forandret *mening*. Eller kanskje vi kan si det så sterkt som at romantikk har *mistet* sin mening og blitt tømt for innhold. Slik Eva Illouz hevder at romantikk i det moderne konsumsamfunnet har blitt en *tom form*;

Because of the ubiquitous²⁸ use of romance to sell commodities, romance in real life has become an empty form, acutely conscious of itself as a code and cliché. We have become deeply aware that, in the privacy of our words and acts of love, we rehearse cultural scenarios that we did not write. (Illouz 1997:293).

Hva er det egentlig som har skjedd? Romantikk har blitt en selvbevisst klisjé, mener Illouz. En klisjé er noe som har blitt banalt og forslitt fordi det er "brukt opp" og tømt for sin opprinnelige betydning; "Klisjéer forstås som noe som mangler autentisitet og dybde, og som står i motsetning til den ekte kunst, til det personlige og autentiske uttrykk" (Frønes 2001:74). Det som før var en billedsterk metafor for kjærlighets-handlinger, det romantiske, er i dag en matt avskygning og en dårlig klisjé. Hvordan skjedde denne "tømmingen" av mening og innhold i romantikken? Eva Illouz mener det har skjedd som følge av kommersialiseringen av romantikkens felt på den måten at romantikkens bilder og symboler er tatt i bruk i reklame, film og media i så stor grad at de på veien har stjålet romantikken fra oss. Da markedet og markedsføringen oppdaget hvilken kraft det lå i å spille på menneskers romantiske preferanser, ble det benyttet for hva det er verdt for å selge varer. Illouz betegner det som har skjedd en tingliggjøring av romantikk²⁹ og belegger sine poenger ut gjennom "Consuming the Romantic Utopia".

Hun intervjuet en rekke mennesker, både kvinner og menn, og spurte blant annet hva de forbinder med romantikk og ba de fortelle om sitt mest minneverdige romantiske øyeblikk. Svært mange fortalte om opplevelser som lignet påtagelig de klassiske mediebildene av romantikk, som man kan se i stor grad er koblet opp mot *forbruk* - av fornøyer (for eksempel middag på restaurant, reiser), av luksusvarer (for eksempel å gi eksklusive gaver) og av kulturelle produkter (for eksempel gå i teater, på museum)³⁰. Det har altså oppstått en kobling mellom romantikk og konsum som har blitt så sterk at når mennesker blir bedt om å fortelle om sine mest minneverdige romantiske øyeblikk, er det fortellinger om opplevelser fylt av luksus og konsum de forteller. Sagt med andre ord; romantikk koster i dag penger! Og dermed kan romantikk kjøpes. Og hva skjer med den da? Den har i dette bildet blitt en

²⁸ Ubiquitous: allestedsnærværende

²⁹ Det hun kaller "the commodification of romance" (Illouz 1997:151)

³⁰ "The most conspicuous commodities in respondent's accounts, were restaurant meals and, especially, travel experiences" (Illouz 1997:151)

vare på lik linje med andre. Resultatet er at romantikk har mistet sin berettigelse som godt nok i seg selv, og fått en berettigelse som symbol for å selge varer.

Det er muligens dette man sender når man føler at romantikk er en klisjé og når man er så intenst på jakt etter noe autentisk bak klisjéene. Vi har sett for mange glossy magasiner med den lykkelige kvinnen som får en dyr gave av den vakre mannen, for mange romantiske reklamer har gjort oss selvbevisste til tusen når vi selv er forelsket, riktignok kan vi kanskje kjenne det svulmer litt i hjertet når vi hører de mykeste kjærlighetsviskene akkompagnere kinoreklamen, men vi har hørt for mange av dem og tar oss fort inn igjen og føyer det bort. For det gjelder å distingvere seg fra den banale og klisjéfylte romantikken. Dette skal vi komme nærmere inn på om litt, først skal vi se på et pussig variant av romantikk pluss konsum fra mitt materiale – å kjøpe blomster.

Å si det med blomster

I materialet kan vi finne eksempler på koblingen mellom konsumkulturen og romantikk ulike steder. Flere av mennene forteller som Illouz` informanter om middag på restaurant, det å reise bort eller å gi fine gaver når de snakker om romantikk. Men som eksempel vil vi trekke frem et av de mest klassiske bilder på romantikk og en romantisk handling, nemlig "å gi blomster til henne".

Hva er det egentlig med disse blomstene? Når jeg leste gjennom intervjuene oppdaget jeg til min forundring at *alle* mennene i en eller annen sammenheng nevnte blomster. Til tross for at jeg ikke brakte det på banen eller i det hele tatt hadde tenkt på å spørre om det - på ulikt vis forholder de seg alle sammen til dette fenomenet med å gi blomster til kjæresten sin. En elsker for eksempel å gjøre det (Stig), en synes det er noe tull (Morten), en annen har dårlig samvittighet fordi han har gjort det for lite (Erik), mens en annen synes det er et stress fordi det er forventet (Anders).

Hvorfor er blomster et tema? En grunn kan være at blomster i denne sammenhengen er symboler og at de derfor kan brukes for å si noe spesielt eller oppnå en spesiell effekt. "Symboler kan brukes strategisk, roser kan brukes for å skape en romantisk fortelling" sier Ivar Frønes (Frønes 2001:101). Symbolet blomster er i en slik sammenheng metaforisk et bilde på en større fortelling. Så når *han* gir *henne* roser gjør han noe mer enn handlingen å gi henne roser. Han forteller samtidig en større fortelling, en kjent fortelling om romantikk og om kjærlighet. Det får han hjelp til av den symbolske meningen som ligger nedlagt i roser og i blomster generelt. En mening blomster har blitt tillagt fordi bildet – helt konkret – av mann som gir kvinne blomster er et velkjent og mye brukt bilde på romantikk i for eksempel markedsføring. Et slikt bilde er liksom selve innbegrepet på en handling fylt av omtanke, kjærlighet - og romantikk.

Men, kan vi innvende, hvis roser på denne måten er bærer av romantisk symbolikk, da er ikke det å gi blomster en tom form som Eva Illouz sier - men en aktiv virksom symbolsk handling – en romantisk handling. Det kunne kanskje vært slik, men ser vi på hvordan mennene forholder seg, er de ambivalente til det å gi blomster. Ambivalente i den forstand at de er selvbevisst klar over at de blir figurer i et klisjéfyllt bilde når de gjør det. Det har nok også sammenheng med den generelle ambivalensen de har til romantikk. Fordi å gi blomster er en handling som symboliserer romantikk så (over)tydelig blir det en klisjé.

Men så er det (heldigvis?) noen som gir blanke i klisjeene, det gjør i hvert fall han som er forelsket: *“Herregud så glade dem blir for blomster”*, sier Stig, og sender June en bukett minst en gang i uka! Forelskelsen unnskylder kanskje klisjéene?

Ironi som redning

La oss gå tilbake til den påståtte angst for klisjeene. Ambivalensen vi har sett mennene i mitt materiale tilkjenner gir i forhold til romantikk kan forstås som et uttrykk for en moderne måte å forholde seg til disse dimensjonene i livet på. Påstanden er altså at det vi (med noen litt klisjéaktige ord) kan kalle de post-moderne kultiverte mennesker fra (ironi)generasjonen er redd for klisjéer. De avskyr det som er tilgjort, syns stereotyp “klassisk” romantikk er pinlig og vil for all del ikke ta del i den slags. Kan vi finne noe uttrykk i samtiden for at dette kan stemme? Nærliggende da er å gjøre en digresjon og se nærmere på en stor begivenhet som helt åpenbart stod i de romantiske klisjéenes tegn i Norge våren 2002.

Å følge sin egen stjerne – en romantisk fortelling fra virkeligheten

Da giftet prinsesse Märtha Louise seg med Ari Behn. Bryllupet var i seg selv en eneste stor romantisk happening. Men det er ikke selve bryllupet vi vil la illustrere vår påstand, det er først og fremst reaksjonene til rammen og stemningen som ble skapt rundt bryllupet som blir interessant i denne sammenhengen. Märtha og Ari er et av Norges mest offentlige par og giftermålet mellom dem ble som for kronprinsparet en stor mediebegivenhet. Men til forskjell fra bryllupet mellom Haakon og Mette Marit, som ble beskrevet som verdig og vakkert, ble dette bryllupet av mange betegnet som svulstig og pompøst. Hva kom det av? Først og fremst kom det av brudeparets omgang med språket. Ordene de brukte for å beskrive sin kjærlighet og sin nå felles virkelighetsforståelse vakte oppsiktsvekkende mye oppsikt: “Vi liker å sitte og lytte til stjernene sammen”, “Hva jeg tror på? Jeg tror på kjærligheten”, “Vi møttes i drømmene våre da vi var små. La oss få fortsette med å møtes i drømmene våre. Det gjør tiden vi nå får sammen, dobbelt så lang”, “Aldri har jeg møtt et menneske som har mer hjertekraft enn deg”, “Vi vil bo et sted i skjæringspunktet mellom natur og kultur, et sted der vi kan se gresset gro og høre fuglene synge”, “Vi må føl-

ge vår egen stjerne” er eksempler på hvordan de to i ulike sammenhenger omtalte livet, hverandre og kjærligheten. Det er kanskje ikke så underlig at to svært forelskede mennesker føler det slik. Det som vakte oppsikt var at de brukte et slikt språk med stor bravur, i fullt alvor og i all offentlighet. At dette var spesielt viste reaksjonene som kom frem gjennom de mange halvveis ironiske, men også seriøse kommentarene som dukket opp i avisene i dagene rundt bryllupet. Kjetil S. Østli var Aftenposten Aftens ”unge urbane” kommentator og beskrev det slik i sin syrligharselerende kommentar:

Det finnes ingen lov mot å uttale seg med gammeldags, romantisk patos. Det vitner heller om mot. Men det er forbasket fascinerende å høre Generasjon-X som det kalles, snakke som om ironien aldri nådde Norge. (...) Hvordan er det mulig, hvordan kan to mennesker fra hovedstaden snakke som om de var romanfigurer i Goethes ”Unge Werthers lidelser” (svært gammel bok)? Uten å redde setningen ved å slenge på et ”liksom” på slutten? (...) De har hoppet bukk over samtiden. Blir dette trendsettende, kan vi virkelig snakke om paret som drepte ironien. (Kjetil S. Østli, Aftenposten Aften 23. mai 2002)

Stein Aabø i Dagbladet kommenterte Ari Behns tale til Märtha slik:

Ari sa det som mange romantisk anlagte menn har drømt om å si, men ikke våget. Vi har måttet låne fra lyrikken, eller popsviskene, når vi har hatt behov for å uttrykke våre stormende følelser, godt beskyttet av den åpenbare overdrivelse. (...) Ari fremførte sin kjærlighetserklæring uten beskyttelse bak ironi og overdrivelse, i fullt alvor og i fullt flomlys i en smekkefull Nidarosdom og foran mange millioner fjernsynsseere, som alle vet at kjærlighet også er hardt arbeid. (Stein Aabø, Dagbladet 29. mai 2002).

Simen Tveitereid sammenlignet prinsessebryllupet med Haakon og Mette Marits bryllup og slo fast at de to begivenhetene var forskjellige opplevelser:

Og det er klart at Märthas bristende blick er rørende, men jeg leter likevel etter følelsen fra i fjor, den overrumpende og ekte måten vi alle ble berørt på. Det dype og deilige Alvoret. Følelsen kommer ikke. (Simen Tveitereid, Aftenposten 24. mai 2002)

Det er påfallende når journalistene på denne måten kommenterte auraen rundt de to ”neoromantikerne” (som Sissel Benneche Osvold kalte dem³¹). Det påfallende er at det de først og fremst tar tak i er den totale mangelen på ironi hos Ari og Märtha. Kommentatorenes store undringen er at det kan finnes to unge mennesker (fra den urbane ironigenerasjonen) som ikke bryr seg om at måten de er på eller snakker kan oppfattes som klisjéaktig. Gjennom sine kommentarer uttrykker journalistene den angsten for klisjeene vi i dette kapitlet har ment eksisterer i vår kultur. Ari og Märtha ble med sin omgang med språket bærere av de ultimate klisjéer, forferdelsen ble forsterket ved at de heller ikke brukte ironien som redning – det var det journalistene som gjorde.

³¹ Dagbladet 25. mai 2002

Simen Tveitereid sammenligner i sin kommentar dette bryllupet med kronprinsbryllupet. Han blir en talsmann for et annet av våre poenger - det vakre og tiltrekkende ved det som er autentisk (som han tydeligvis mener kronprinsbryllupet var) når han snakker om den overrumpende (dvs. spontane) og ekte (dvs. autentiske) måten vi ble berørt av den hendelsen. Han mener de to begivenhetene var forskjellige, og forskjellen ligger i en aura av ekthet i motsetning til en aura av klisjéer³². Mette Marit og Haakon klarte i følge denne kommentatoren å manøvrere seg utenom klisjéene, Märtha og Ari stakkar, de gikk på trynet i dem!

Tilbake til spørsmålet

Som er: hvordan distingvere seg fra disse klamme klisjéene? Det ligger jo snublende nær å selv tryne når man sitter der ved middagen og stirrer inn i øynene til sin kjære i skinnet fra stearinlysene. For å unngå å bli fanget av pinlige klisjéaktige situasjoner er ironien en redning. Den kynisk-romantiske Eriks selvrefleksjon er et eksempel: *Det er litt sånn klissete greie vet du, romantisk, og det er mulig for at jeg tilhører ironigenerasjonen, men jeg har jo en hang up til å ødelegge alle de gode stemningene, sånne romantiske stemninger, med å si et eller annet, å kødde, ja, sånn romantisk middag for to og sånn.*

Men til tross for ironiens avvæpnende kraft, er det ikke bare enkelt å manøvrere unna klisjéene. Det krever en sofistisert fintfølelse og avansert kulturell kompetanse og bevissthet å hele tiden vite hvor grensen går; når vipper man over fra autentisk, det vil si akseptabel romantikk og inn i klisjéenes klamme bilde? For ingen ønsker å bli tatt for å like seg der og derfor er det avgjørende å vite hva som er gangbart og hva som må unngås. Eva Illouz sier det slik: "(...) the educated post-modern lover treats her romantic beliefs with the sceptical irony of a post-Marxian and post-Freudian consciousness" (Illouz 1997:293).

Vi hevder at de post-moderne ironikerne etter hvert har blitt drevne i kunsten å manøvrere mellom det (de anser som) ekte og det (de anser som det) falske. Etter hvert utvikler de svært følsomme antenner for hva slags romantikk som er greit og hva som må unngås, eller i hvert fall avvæpnes med for eksempel en ironisk kommentar (som Erik gjør). Hånd i hånd i solnedgangen er ikke bra, kioskromaner er helt ut, romantiske komedier fra Hollywood er ikke noe særlig, romantisk popmusikk er slettes ikke stuerent, men kan passere så lenge det er på engelsk og dermed ikke så åpenbart og så videre. Hele tiden med det for øye å unngå klisjéen og søke de autentiske uttrykk for romantikk. Dette er en nokså Bourdieusk forståelse (Bourdieu 1995). Å manøvrere i romantikkens krattskog av uttrykk og klisjeer krever en viss grad av kulturell kapital. Kulturell kapital uttrykkes gjennom hvor familiær man er med en bestemt legitim kultur, det er i sin tur med å posisjonerer mennesker i forhold til et

³² Han kaller følelsene under kronprinsbryllupet "det dype og deilige alvoret" – og hører nok ikke hvordan han selv gjennom det romantisere begivenheten!

system av sosial klassifisering og forskjell. I forhold til romantikk kan vi si at den kulturelle kapital handler om å vite hvordan man kan og ikke kan utøve romantikk uten å blamere seg (det handler kanskje om å ha en viss romantisk habitus hvis vi kan bruke Bourdieus begrep slik.) Å holde seg innenfor den legitime romantiske kultur krever en viss grad av kulturell kapital på kjærlighetens felt.

En viktig del av det å opprettholde egen kulturell kapital, er å distingvere seg fra andre som er utenfor ens eget felt. Mine menn representerer nok en urban, moderne gruppe som i tillegg til å være menn som bør distingvere seg fra "tåpelig jente-romantikk", også driver "distinksjonsarbeid" overfor en "enklere" kultur (i betydningen mindre kulturell kapital) som fortsatt lar seg forføre av dum romantikk (jmf. de som liker dansebandtekster, Titanics popularitet, interesse for kongelig romantikk osv).

Men uansett kulturell kapital, kompetanse og innsats, det lurert alltid en tvil i bakhodet om det en bedriver virkelig er autentisk: "...what the post-modern romantic lover is left with is either the ironic self-suspicion that one imitates Hollywood glamour or the therapeutic suspicion that one does not "work hard enough" to reveal the true essence of love beyond its dull appearances." (Illouz 1997:183). Den tvilende selv-bevisstheten er den post-romantiske tids følgesvenn. Og romantikkens verste fiende ka vi kanskje si! (Vi skal senere se at den refleksive selvbevisstheten kan være problematisk for kjærligheten på flere måter enn bare i forhold til romantikk.)

Det kan sies å være trist det her. Ironien er blitt en tyv av autentisk romantikk og romantikk har såldes blitt hardt arbeid og ikke kjærlighetens overskuddsfenomen. Ironi er sånn sett et nådeløst våpen, den fjerner alle slør og kan avkle virkeligheten i alt sitt grelle bedrag. Det er ikke sikkert romantikken tåler et slikt grelt lys. Den trives kanskje best i dus belysning. Eva Illouz uttrykker også pessimisme og kommer med et hjertesukk over "forflatningen" av romantikk; "Because it [romantic love] espouses³³ an ironic self-consciousness and a "cool" emotional mode, it has flattened the forceful clarity and drama of emotions." (ibid: 184) Vi mister noe på vår hesblende flukt fra klisjéene. Og det som mistes er tilgangen til autentisk romantikk.

Dermed har det blitt en komplisert affære å gjøre romantikk i denne ironiske, selvbevisste tid. Kanskje ikke å undres over at mennene opplever det som anstrengende og vanskelig. Men er virkelig romantikken død?

En attraktiv fortelling tross alt

Det er umulig å påstå at romantikken er død selv om den, slik vi påstår, har blitt vanskelig. Kjærligheten trenger romantikken fordi, som jeg sa helt i begynnelsen, den er et av kjærlighetens steder der kjærlighet utøves i praksis og ikke bare i abst-

³³ espouses: antar

rakt følelse. Romantikk er kjærlighet i handling. Men hvordan komme ut av problemet med ironiens tak på romantikken. Er det mulig å gjenvinne romantikken?

I følge Eva Illouz er det mulig, men i hennes perspektiv egentlig bare for mennesker med middelklassebakgrunn. Hun analyserer romantikk i et klasseperspektiv (med tydelig Bourdieusk inspirasjon) og ser romantikk som en viktig kulturell markør med klassesdistingverende trekk i det kapitalistiske samfunn. Når man skal manøvrere i forhold til romantikk blir det viktig å ha en evne til å kjenne stereotype og de kulturelle klisjéene, for dermed å kunne distingvere seg fra dem. Først når man gjør det kan man delta og iscenesette det som da kan oppleves som autentisk og individuell romantikk. Det kan da oppleves autentisk fordi man er *klar over klisjéene* og dermed kan manøvrere seg vekk fra dem. Dette er en "evne" som i følge Illouz krever en middelklassepreget kulturell kompetanse (habitus); "The standard definition of romance demands a middle-class cultural competence and lifestyle" (ibid:285) Avgjørende er en evne til kreativitet og oppfinnsomhet. Når man finner en individuell måte å uttrykke romantikk på som ikke har blitt gjort før, er det lettere å oppleve det som autentisk, og ikke som en etteraping av klisjeer. Et poeng Illouz har er at iscenesettelse av en slik kreativ, autentisk og individuell romantikk koster penger, noe som ytterligere er med på å gjøre det til noe som er forbeholdt middelklassen. Mennesker i "de lavere klasser" er som Bourdieus pretensiøse mennesker overlatt til å "herme" etter middelklassens kreative og ofte kostbare iscenesettelse av romantikk. Så når middelklasseparet gjør en romantisk reise med ballong over Afrikas stepper, tar det pretensiøse paret turen til pariserhjulet på Tusenfryd.

Romantikk blir i dette perspektivet en krevende virksomhet i våre dager - som mange allikevel ivrig bedriver. Hvorfor det? Fordi, hvis en klarer å styre unna klisjéene, er det å ha (autentisk vel og merke) romantikk i livet svært attraktivt. Vi har for eksempel Morten som vi så eksplisitt forteller en slik historie – og helt tydelig liker å ha det imaget overfor venner ("jöss, så romantiske dere er!"). Så har vi på den andre side Karl Henrik som avviser den måten å gjøre det på, å reise bort alene og dyrke kjærligheten og slike ting, som helst vil ta vare på hverdagen og få kjærligheten til å funke der. Men som, i det han formulerer seg slik, viser at han forholder seg til det kulturelle bildet av paret som reiser bort for å ta vare på forholdet og dyrke kjærligheten, underforstått - ha det romantisk. Mellom disse to finner jeg hos mennene mange uttrykk for at de er klar over at romantisk er noe man *burde* være og at romantikk er en viktig del av et vellykket forhold (for eksempel frustrasjon når de ikke får det til, Anders og Tom).

Kanskje er det fordi dette er viktig måte å markere og symbolisere sin kulturelle posisjon. Å fortelle om romantiske opplevelser blir en av måtene man forteller historien om seg selv og sin livsform. Romantikk er en fortelling det er attraktivt å ta del i fordi den er selve inkarnasjonen på det lykkelige, vellykkede kjærlighetspar; - jo

da, vi har romantiske stunder, vi har rolig middager med vin og stearinlys, vi bruker masse penger og reiser bort på romantiske turer - det vil altså si at vi tar vare på kjærligheten når vi slik nyter hverandre og lever det gode liv sammen og gjør som seg hør og bør for par som oss; lever i en romantisk fortelling.

Er vi strenge, ser vi at dette er en skjør fortelling. Tar vi bladet fra munnen sier vi som Trond Berg Eriksen:

Vi møter aldri selve kjærligheten. Vi møter alltid ordene, tegnene, gestene, de rituelle invitasjonene og de smertefulle avvisningene. Det finnes ikke noe mindre naturlig eller umiddelbart i hele det sosiale univers enn kjærligheten som lidenskap. Den er alltid et kunstprodukt, alltid iscenesatt, regissert og dramatisert av tusen språklige klisjeer." (Berg-Eriksen 1990:14-15)

Kjærligheten er umulig noe autentisk og romantikken som kjærlighetens uttrykk vil alltid være et kunstprodukt, mener Berg Eriksen. Han retter et nådeløst skarpt blikk mot kjærligheten og levner den lite ære. Vi skal i den neste delen rette fokus mot noe som kompliserer kjærligheten ytterligere i det vi går over til å diskutere det relative ved kjærligheten. Vi skal se at idealet om den autentiske kjærlighet utfordres ytterligere.

Del – Den relative kjærligheten

All den stund at kjærlighet er noe man velger, så ligger jo alltid muligheten der at man kunne ha valgt noe annet. En vet jo aldri hva slags liv man ville ha hatt hvis man hadde gått en helt annen vei liksom. (Tom)

Det Tom her sier går til kjernen av temaet i dette kapitlet, det vi har valgt å kalle *den relative kjærlighet*. Uttrykket er ment å beskrive en side ved kjærlighet som kan virke selvfølgelig og uproblematisk, men som vi i det følgende skal vise at innebærer ulike dilemma. Utgangspunktet for resonnementet er at den "gammeldagse" romantiske forestillingen om at det finns en eneste rette (det vi kan kalle absolutt kjærlighet) er død og for lengst erstattet av en moderne bevissthet om at det finns flere mulige rette (relativ kjærlighet). Det er ikke vanskelig å få øye på konkrete uttrykk for at det er slik i dag. At en partner kan være utbytbar er ettertrykkelig vist gjennom for eksempel skilsmissestatistikken, seriemonogami er et kjent begrep og antall kjæresten en ung norske har hatt før hun eventuelt gifter seg kan være to-sifret. "Kjærlighetsjaktten" dreier seg altså ikke lenger om søket etter Den eneste rette, det handler heller om å søke rundt, finne en best mulig partner og gjøre den man finner (eller har) til den rette.

Den relative kjærlighet innebærer utfordringer langs flere dimensjoner for elskende mennesker som vi i det følgende skal se nærmere på. Vi setter først det hele inn i en ramme av sosiologisk modernitetsteori i det vi ser den relative kjærlighet i sammenheng med den modernitetsteoretiske diagnosen om fenomenet relativisering som et resultat av modernitetens fremvekst. Vi diskuterer videre på hvilken måte det relative ved kjærlighet kan være problematisk ved å se det i relasjon til begrepene valg, tvil, fornuft og rasjonalitet og hvordan dette forholder seg til (idealet om) autentisk kjærlighet. Vi diskuterer hvordan den refleksive behandlingen av tilværelsen kan representere en utfordring i forhold til kjærlighet, for eksempel ved å skape et dilemma mellom å velge bevisst og å elske autentisk. Etter å ha satt denne rammen, bringer vi mennene inn på banen. Vi beskriver deres tilværelse i relasjon til disse spørsmålene gjennom å fortelle om deres tidligere forhold, hvorfor det tok slutt, hva de har lært og om relativiteten har noen pris. Vi ser deretter på hvordan de forholder seg til uttrykkene den eneste rette og den store kjærligheten, før vi undersøker hvordan de snakker om fornuft, rasjonalitet og det problematiske fornuftsforholdet. Til slutt stiller vi mennene spørsmålet om det går an å velge å elske noen og hvordan forelskelsen forholder seg til kjærlighet og rasjonalitet. Siste del av denne refleksjonen om den relative kjærlighet er viet en mer teoretisk diskusjon om rasjonaliteten i forhold til kjærlighet der vi skal se hvordan flere teoretikere betrakter denne dimensjonen ved moderniteten i relasjon til kjærlighet. Det er ikke bare mennene i materialet som forholder seg ambivalent til dette.

DET RELATIVE I DET MODERNE

I klassisk sosiologisk modernitetsteori snakker man om relativiseringen³⁴ (av mennesket/kulturen) som en forandring som kjennetegner modernitetens fremvekst. Relativiseringen kobles først og fremst til sekulariseringens effekt som sies å ha forandret menneskets mentalitet og livsverden på grunnleggende vis³⁵. Utgangspunktet er at mennesket i det før-moderne vestlige samfunn levde i en absolutt religiøs livsverden i den forstand at det fantes bare én mulig Gud og én sann religion. Omkring 15-1600-tallet startet en moderniseringsprosess hvor en viktig drivkraft – og effekt – var sekulariseringsprosessen som etter flere århundrers virkning kulminerte i postulatet om Guds død³⁶. Dette er kjernen i det som kan kalles relativiseringen i det moderne. Det fantes ikke lenger bare én religion og én mulig Gud, men flere. Hva

³⁴ Relativisere: gjøre relativ, gjøre avhengig av omstendighetene, av forholdene. Relativisme: filosofisk anskuelse som hevder at all erkjennelse er avhengig av den som erkjenner, det finnes ikke absolutte verdier eller normer.

³⁵ Det følgende er en forenklet fremstilling av en kompleks historisk utvikling der relativisering kun er et av trekkene ved samfunns- og mentalitetsendringene som skjedde som følge av modernitetens fremvekst.

³⁶ Det er Nietzsche som blir tillagt denne uttalelsen som står som symbolsk uttrykk for kulminasjonen av den langvarige sekulariseringsprosessen i Vesten. "Guds død har den fundamentale universalhistoriske betydning at den legger grunnlaget for en relativ, postkonvensjonell moral" (Schlutter 1982:45-46, sitert i Nilsen 1994:150)

bevirket det? Det gjorde blant annet at mennesker må (lære seg å) leve med at det ikke finns noen absolutte sannheter og at de må bli i stand til å håndtere relativitet; "Når "Gud er død" (Nietzsche), tvinges vi til å erkjenne det relative i våre verdier, at våre dypeste overbevisninger og verdier til syvende og sist er subjektive valg, hevdet Max [Weber]" (Nilsen 1998:48).

Evnen til å forholde seg til og takle det relative betraktes på denne måten som en distinkt moderne "egenskap". Hva innebærer det? Å håndtere relativitet innebærer blant annet å håndterer *valg* og *tvil*³⁷. Når du vet at det finnes mange andre guder (for mennene i mitt materiale: kvinner) enn din "der ute", kan det oppstå tvil. Du kan lett bli i tvil om din gud (kvinne) er den (eneste) rette. Når du også oppdager og vet at mange av de andre gudene (kvinnene) kan være vel så bra som den du har, er du i en av det moderne menneskets kjerneerfaring – i *valget*. Du må rett og slett velge, bestemme deg for, at din gud (kvinne) ikke nødvendigvis er den beste av alle mulige, men den beste for deg (her og nå).

Relativitetens dilemma

At man selv velger fritt hvem man vil leve sammen med er en selvfølge i vårt vestlige samfunn. Det er en så fundamental del av vår forståelse av kjærlighet at det er nedfelt som en menneskerett, tvangsekteskap er også forbudt ved lov³⁸. Det er ikke uten grunn at debatten om tvangsekteskap og arrangerte ekteskap til tider har rast heftig her til lands. Disse måtene å inngå ekteskap provoserer grunnleggende våre vestlige forestillinger om kjærlighet som noe som skal være basert på egne følelser, frihet og selvstendige valg; valg gjort uten innblanding av andres meninger eller strategiske avveininger. Retten til fri kjærlighet rører ved noe innerst i "kjærlighetens sjel" i den vestlige kultur og anses av mange som et av adelsmerkene ved vårt samfunn.

Denne frihet til å velge kjærlighet anses som et fremskritt i det moderne. Men den har også en bakside, noe Bech & Bech-Geernsheim er opptatt av. De påpeker at den høyt aktede friheten, denne selvfølgelige retten til å velge kjærlighet kan være et tveegget sverd. Valget bakside er dets tvingende karakter. *Retten* til å velge kjærlighet er også en *plikt*;

If you are free to choose your own partner and build up a world together outside the dictates of family, kinship or clan, this may look like freedom but actually demands a great deal of effort (Beck & Beck-Gernsheim 1995:83).

³⁷ "Moderniteten er en post-tradisjonell orden – men ikke en orden, hvor traditioner og vaners sikkerhet er blevet erstattet af den rationelle videns visshed. *Tvivlen er et gennemgående træk ved den moderne kritiske fornuft*. Den træder ind i såvel hverdagslivet som den filosofiske bevidsthed og udgør en generell eksistensiell dimensjon af den nutidige sociale verden" (Giddens 1996:11, min utheving)

³⁸ "Ekteskap må bare inngås etter fritt og fullt samtykke av de vordende ektefeller" - FN's Menneskerettighetserklæring, paragraf 16.2. Tvangsekteskap defineres som et lovbrudd i Norge og straffes med inntil 3 års fengsel.

Det er ikke bare en frihet å ha valgfrihet, det er krevende å velge. Å velge forutsetter gjennomtenking og en kontinuerlig refleksjon over livet og valgene en har tatt og tar. Det kan gi næring til tvil. Problemets kjerne er at å ha tatt et valg ikke frigjør fra tvil. Valgets følgesvenn er tvilen. Da kan fundamentale spørsmål til eget liv dukke opp; "Hva slags liv kunne jeg levd hvis hun var mer sånn? Hvis vi var mer slik sammen? Hvis hun fikk meg til å våge sånn. Hvis hun var med på det og det. Kanskje jeg skulle prøve? Bytte partner – og dermed forandre livet mitt." Eller som Tom sa det i sitatet fra begynnelsen, som var svar på spørsmål om han opplever tvil i sitt kjærlighetsforhold: *En vet jo aldri hva slags liv man ville ha hatt hvis man hadde gått en helt annen vei liksom.* Slik tenker man kanskje, til tross for at man tilsynelatende har tatt et valg og for eksempel giftet seg. For i den relative kjærlighetens tid er ikke ekteskapsinngåelse noen garanti for fremtiden. Man kan ikke velge en gang for alle. Man må velge gang på gang, kontinuerlig gjennom livet;

Love under modern conditions is not an event that takes place once but is a state to be fought for anew every day, not just in good and bad times, but all the time against the insecurities and upsets modern society forces on it (ibid:99).

En moderne elskende slipper derfor ikke unna det vi i det videre vil kalle *relativitetens dilemma*. Dilemmaets kjerne er at selv om man tilsynelatende har tatt et valg, er "fornøyd" med det og heller ikke forfølger muligheten til å bytte partner - *vet man at det er mulig!* I den vissheten ligger en tvingende kraft til kontinuerlig gjennom livet tenke gjennom og vurdere egne kjærlighetsvalg. *Muligheten* til å velge blir på den måten et *krav* om i det minste å reflektere over det mulige valget; "A marriage which is predetermined is accepted as long as it is not intolerable, but a freely chosen one has to be defended as the "best" solution against all possibilities" (ibid:95). Kjærligheten og kjærlighetsvalgene blir i dette perspektivet et av de pågående *refleksive prosjekter* et moderne individ må bedrive. Anthony Giddens er opptatt av dette (Giddens 1994, 1996).

Kjærlighetens refleksivitet

Vi skal se at dette som vi kaller relativitetens dilemma er til stede i Giddens refleksjoner om intimiteten i det moderne. Han påpeker gjennom sin modernitetsdiagnose hvordan en konsekvens av forandringene i det moderne er en frisetting av selvet og identiteten. I motsetning til det tradisjonelle samfunn der identitet i større grad var fastlagt på forhånd gjennom overleverte tradisjoner og stabile sosiale posisjoner, må mennesket i det post-tradisjonelle sen-moderne samfunn kontinuerlig forme og omforme sin identitet. Det å forme en selvidentitet er et *refleksivt prosjekt*; "Selvet betraktes som et refleksivt prosjekt, som individet er ansvarlig for. Vi er ikke, hvad vi er, men hvad vi gør os selv til" (Giddens 1996:94). Identitet formes gjennom en

stadig pågående refleksiv behandling av livet. Den kontinuerlige formingen av identitet skjer gjennom utformingen av en personlig biografisk fortelling og foregår i en situasjon med mangfoldige valgmuligheter;

I modernitetens post-tradisjonelle orden og på baggrund af nye former for formidlet erfaring bliver selvidentiteten en refleksivt organiseret streben. Selvets refleksive prosjekt, som består i at opretholde sammenhengende, men konstant reviderede biografiske fortællinger, finder sted i en kontekst av mangfoldige valgmuligheder, der filtreres gennem abstrakte systemer (ibid:14).

En viktig arena for den refleksive utformingen av identitet er de intime relasjoner. Intimiteten har i følge Giddens sin egen form for refleksivitet. Denne refleksivitet følger av særtrekkene ved *det rene forhold*, som er Giddens betegnelse på det moderne kjærlighetsforhold. Det rene forhold

... henviser til en situasjon hvor to personer indgår i et sosialt forhold for dets egen skyld, for hva de pågældende hver især kan få ut av en varig forbindelse med hinanden, og som kun fortsætter for så vidt som begge parter anser det for at tilfredsstille dem tilstrekkelig til at bli i det (Giddens 1994:63).

I det rene forholds tid eksisterer ikke lenger tvingende ytre omstendigheter som begrunnelse for en kjærlighetsrelasjon, et slikt forhold oppstår og fortsetter å eksistere kun i kraft av seg selv, så lenge hver av partene finner det tjenlig. Derfor krever det rene forhold en kontinuerlig gjennomtenkning (et refleksivt selvforhør) om hvorvidt forholdet til enhver tid lever opp til de forventninger og krav den enkelte har og hvorvidt dette forholdet "passer inn" i den biografien personen ønsker å skape. Et moderne kjærlighetsforhold er i dette bildet et kontinuerlig refleksivt valg;

Det rene forhold er refleksivt organiseret på en åpen måte og på et kontinuerlig grunnlag (...) i hvilket spørsmålet "Er alt i orden?" er ledemotiv. Jo mer et forhold udelukkende er avhengig av seg selv, desto mere sentralt vil et sådant refleksivt spørsmål være (...). Selvforhøret er en iboende del av det rene forhold og er tydeligvis nært forbundet med selvets refleksive prosjekt (Giddens 1996:112).

Når "plikten" til en kontinuerlig refleksjon om kjærlighetsforholdet kobles til en annen "oppgave" for mennesket i den moderne kultur – å forme en egen individuell livsstil – begynner det hele å bli krevende! Å velge partner betyr i dette bildet også samtidig å velge (forme) en livsstil. Kjærlighetsvalg som nødvendig del av livsstilsvalgene tvinger en til å reflektere over om kjæresten, samboeren, kona kan inkluderes og bli en del av helheten i det livet en ønsker å føre. Hvem man velger, blir avgjørende for hvilket liv (livsstil) man får anledning til å leve. I følge Giddens er det moderne mennesket *tvunget* til å forholde seg til slike livsstilsvalg: "Under høy-modernitetens betingelser følger vi ikke alene bestemte livsstiler, men er i væsentlig forstand også tvunget til det – vi har ikke annet valg end at velge" (ibid:100).

En slik betraktningen om partnervalg som livsstilsvalg kan virke overfladisk. Valg av partner er selvsagt ikke det samme som å gjøre livsstilsvalg à la bilmerke eller interiørstil. Men begrepet livsstil brukes her i flukt med Giddens; "En livsstil kan defineres som et mer eller mindre integreret sæt af praksiser, der følges af individet, ikke alene fordi sådanne praksiser opfylder nyttemæssige behov, men også fordi de giver en materiel form til en særlig fortelling om selvidentiteten" (ibid). Det stikker altså dypere enn interørstil, det har med *identitet* å gjøre. Hvilken type samliv og med hvem vi lever det inngår i dette bildet som en vesentlig del av det refleksive prosjekt å forme sin identitet. Valg på kjærlighetens arena blir derfor viktige - de går til det innerste i vår væren idet det berører vår identitetsutforming.

Autentisitetens paradoks

"Kravet" om å ha en refleksiv innstilling til tilværelsen, det at selvidentitet (og i tillegg livsstil) helst bør utformes gjennom en refleksiv og bevisst behandling av livet og de valgene en tar – kan sies å stå i et problematisk spenningsforhold til noe vesentlig ved kjærlighet. Spørsmålet er; kan kjærlighet egentlig velges? Vårt utgangspunkt er at autentisitet er en essensiell dimensjon i den moderne fortellingen om kjærlighet. Hvordan forene normen om et refleksivt valgt liv med idealet om autentisk kjærlighet?

Vi går tilbake til utgangspunktet; at det å velge hvem man skal leve sammen med er selvfølgelig i vår kultur. Det gjør at valget blir en sentral dimensjon ved den moderne kjærlighet. Men, som vi senere skal se hos mennene i materialet, står valget i et tvetydig forhold til kjærlighet. Det er som det går en slags grense for valgets virkeområde i modernitetens forestilling om (den frie) kjærlighet. Normen synes å være at selv om man fritt kan velge hvem man vil leve sammen med, kan man ikke velge selve følelsen å elske. Tanken på at man skulle kunne *velge å elske noen* virker å være svært problematisk. Hvorfor det? Hvorfor benekter alle mine informanter at det er mulig? Fordi, tror vi, en slik tanke er vanskelig å forene med forestillingen (og ønsket) om å leve autentisk. Autentisk kjærlighet kan ikke være noe valgt. Autentisk kjærlighet *rammer* deg bare. Marit Haldar har beskrevet hva som ligger i den sterke forestillingen om den autentiske kjærlighet i sitt essay "Kjærlighetens sosiologi";

Kjærligheten er en ekte autonom kraft, som ikke lar seg styre hverken av individets eller samfunnets vilje. Det å gi kjærligheten en ytre forklaring, utenfor kjærligheten selv, eller å lære seg kjærlighet, eller ville kjærlighet, eller være påvirket av en bestemt kulturell kjærlighetsforståelse, strider med vår oppfattelse av hva kjærlighet er. Kjærligheten kan ikke læres, villes, bestemmes eller påvirkes. Kjærligheten er autentisk, og det autentiske er det som ikke er lært og ikke planlagt. De autentiske er det ekte, naturlige, det umiddelbare, det som kommer av seg selv (Haldar 1998:156).

Det valgte er ikke å forstå som like ekte på samme måte som det som er utenfor din vilje, som skjer med deg. Kjærlighet og følelsen å elske ligger på den måten utenfor

det frie valgets rekkevidde. Slik ser vi at den friheten på kjærlighetens område vi hyller så sterkt på et vis er begrenset. Begrenset av en norm som sier at det ikke går an å velge å elske noen, å elske er noe som bare skjer. Paradokset er åpenbart; fri kjærlighet skal være basert på valg - men den kan ikke velges.³⁹

Men hvorfor er det slik? Hvorfor er det så problematisk å blande valg (i betydningen å velge å elske) og kjærlighet? Hva er det ved tanken om at man skulle kunne velge å elske noen som er så uforenelig med forestillingen om autentisk kjærlighet? Her er *rasjonalitet og fornuft* viktige stikkord i det videre resonnementet. Når man gjør valg bringes på et eller annet vis rasjonalitet og fornuft inn i bildet. Men dette er problematisk fordi begrepene rasjonalitet og fornuft ikke passer inn i fortellingen om autentisk kjærlighet. La oss videre diskutere fornuften og rasjonalitetens problematiske forhold til kjærligheten.

Fornuft og rasjonalitet

Kjærlighet kommer i følge vår (vestlige) forståelse innenfra, den kan og må ikke begrunnes i noe utenfor hjertet (jmf. autenticitetsidealet). Fornuftsekteskap har da også svært lav status i vår kultur⁴⁰, det forekommer ytterst sjelden at man hører to mennesker si de gifter seg fordi det var det mest fornuftige å gjøre. Selv om det kan være slik at man har gjort sine høyest fornuftige avveininger før man går inn i et parforhold, er det nærmest tabu å si noe slikt høyt. Man skal helst ikke bringe inn fornuftige overveielser som tema når man velger partner. Bare kjærlighet skal være begrunnelsen for et samliv. Et ekteskap/samliv kan til nød *også* være fornuftig – men det kan ikke *bare* være det. Og er det noe fornuftig ved det, bør man helst "holde tett" om dette. Avgjørende for den moderne forestillingen om fri og autentisk kjærlighet er således at begrunnelsen for et kjærlighetsforhold ene og alene må være kjærlighet. Mens ekteskap i tidligere tider tjente flere overindividuelle forhold som å sikre stabilitet gjennom forening av familier, slekter og gårder, og individuell lykke var underordnet mål for et ekteskap, anerkjenner kjærligheten i dag kun én autoritet: hjertets stemme. Så i motsetning til før, da fornuftige overveielser kunne være svært viktige når en parallianse skulle inngås, står fornuft og rasjonalitet i dag i et klart motsetningsforhold til kjærlighet.

Hvorfor er fornuften bannlyst fra kjærlighetens felt i dag? Er det fordi fornuft og fornuftige overveielser er nært beslektet med rasjonalitet, og rasjonalitet er en refleksjonsform som ikke hører hjemme i kjærlighetens rike?; "Rational planning is as great a sin against romantic love as selfishness, since calculation requires a weighing and measuring of advantages of a relationship that is felt to be unique, absolute and

³⁹ Vi kommer til å reflektere videre omkring autenticitet som ideal senere i del 7.

⁴⁰ Forekommer det, er det i form av arrangerte ekteskap eller tvangsekteskap – og da i miljøer som er påvirket av ikke-vestlige normer.

beyond such pragmatic considerations" (Lindholm 1998:24). Det er åpenbart en grunnleggende motsigelse, et spenningsforhold, mellom det rasjonelle og kjærlighet i vår kultur. Det paradoksale er at forventningen (og kravet) om å tenke og handle rasjonelt er sterkt på alle områder i det moderne livet – bortsett fra på kjærlighetens område, der er forventningen motsatt – en skal avvise rasjonaliteten, den må helst ikke besudle kjærligheten. Hva er det med rasjonaliteten som gjør den så uforenelig med kjærlighet?

Dette spørsmålet skal vi komme grundig inn på litt senere i en diskusjon der vi bringer inn Max Webers tenkning omkring rasjonalitetens inntrengen i det moderne menneskets liv. Vi skal se at også han hadde et ambivalent forhold til kjærlighet og rasjonalitet. Men før vi gjør det, skal vi undersøke hvordan mennene snakker og reflekterer omkring disse spørsmålene vi nå har berørt. Et hovedspørsmål vil være hvordan de forholder seg til og håndterer dilemmaene knyttet til det relative ved kjærligheten. Hvordan håndterer de at kjærlighet på et eller annet nivå har med valg å gjøre, og hvordan forholder de seg til rasjonalitet og fornuft som en del av kjærligheten? Er det mulig å forene bevissthet om at kjærlighet har med valg å gjøre med forestillingen om autentisk kjærlighet?

Å LEVE I DEN RELATIVE KJÆRLIGHETENS TID

Det kan være en utfordring å forsøke å "operasjonalisere"⁴¹ disse spørsmålene. Det er selvsagt ikke mulig å "måle" for eksempel *grad av* opplevd relativitet i kjærlighet, eller *hvor* vanskelig det er å ta valg på kjærlighetens felt. Det er det heller ikke meningen å gjøre i en kvalitativ undersøkelse. Målet har vært å finne en måte å reflektere omkring disse spørsmålene med utgangspunkt i materialet. Mennene kommer til orde med sine refleksjoner og tanker om sine kjærlighetsliv - som jeg lar belyse spørsmålene jeg har stilt. På den måten åpnes det opp for en refleksjon over dette med utgangspunkt i mennenes liv. Gjennom dette kan vi kanskje skissere en mulig forståelse av hvordan noen av disse dimensjonene ved moderniteten influerer på deres (kjærlighets)liv.

Rent konkret skal vi se på hvordan mennene forholder seg til tidligere forhold, hvorfor det tok slutt og hva de har lært. Så skal vi undersøke hvordan de forholder seg til de klassiske uttrykkene Den eneste rette og Den store kjærlighet før vi hører hvordan de snakker om fornuft og kjærlighet og fornuftsforholdet. Mot slutten av denne empiriske delen berører vi spørsmålet om det går an å velge å elske noen og om det finns en grense for rasjonalitetens virkeområde.

⁴¹ Som i kvantitativ terminologi betyr å gjøre en teoretisk refleksjon forskbar.

Tidligere forhold

Alle mennene har, i overført betydning, opplevd relativiteten på kroppen i og med at de har hatt flere (lange eller korte, seriøse eller useriøse, lykkelige eller ulykkelige) forhold opp gjennom ungdommen og tidlig voksentid. De har hatt andre kjærester før som de har valgt – men så valgt bort. Av ulike grunner har disse forholdene tatt slutt og mennene har gått videre til der de er i dag. Når denne vekslingen, eller utprøvingen (det kalles gjerne seriemonogami) er en så vanlig erfaring, kan det være interessant å se på hvordan mennene snakker om og forstår de tidligere forholdene i lys av sitt nåværende liv.

Hvorfor det tok slutt

Hva er årsakene til at forholdene har tatt slutt? Det varierer selvsagt mye, vi hører om kjærester eller mulige forhold som har blitt valgt bort fordi det var *noe som manglet* - følelsene var ikke riktige, han var ikke forelsket nok eller var ikke villig nok til å satse. **Kristian** sier for eksempel om alle forholdene før Frida: *"Jeg har trukket meg ut fordi jeg ikke har følt at jeg har vært forelsket nok, det har vært begrunnelsen hver gang, at liksom nei, dette er ikke sterkt nok og viktig nok og sånn."* **Erik** ser hvordan flere av hans forhold har gått i oppløsning tilsynelatende som følge av at han har hatt feil fokus (på jobb), men dette har egentlig vært en unnskyldning for *"...enten mangel på forelskelse eller mangel på å være villig til å satse så mye som er nødvendig for å få det til liksom."* **Anders** fikk ikke startet et forhold i det hele tatt, fordi han ikke hadde de rette følelsene: *"Jeg hadde kanskje litt vanskelig for å bli ordentlig forelsket, på en måte. Jeg kunne bli betatt, men så så jeg for meg hvordan det ville bli å være sammen med de, så stoppet det opp liksom."*

Noen forteller at de har valgt bort et forhold fordi de har følt en *uro*, i form av et sug etter å prøve ut og finne ut om det er noe mer "der ute". **Erik** forteller om et tidligere forhold: *"Så bodde vi sammen i to og et halvt år og så fikk jeg litt sånn der voldsom uro etter hvert på at - nå går jeg glipp av en haug med ting, altså jeg går glipp av en masse damer, altså sånn masse morsomt med masse damer, og i livet mitt og i det hele tatt - dette er for tidlig å være satt og sånn. Så jeg insisterte rett og slett på at det skulle bli slutt."* **Morten** ble også på lignende vis plaget av en uro og satset derfor ikke på det første ungdomsforholdet: *"Jeg følte plutselig en viss trang til frihet altså og liksom, så satte jeg hun på båten."*

Denne utprøvingen av flere forhold, følelsen av at noe mangler og uroen de kan føle kan kanskje betraktes som et uttrykk for relativitetens tilstedeværelse på kjærlighetens arena. De har alle hatt flere forhold som de har avsluttet. Vi kan kanskje si at slik utprøving og veksling er blitt en norm, nærmest et krav - om at man *må* ha flere erfaringer og prøve flere forhold. For å finne ut om det er noe mer der ute (noe man jo vet at det er). For å roe den bekymrede følelsen av; går jeg går glipp av

noe nå? Som jeg burde sjekke ut før jeg slår meg til ro? For å kunne være sikker. Litt mer sikker i hvert fall. På om jeg velger rett når jeg endelig velger. For da har jeg jo prøvd flere – og har jeg ikke da et bedre sammenligningsgrunnlag? For å velge riktig? For i det hele tatt være i stand til å velge!

Dette er det vi tidligere betegnet som relativitetens dilemma. Vi ser hvordan *muligheten til å velge mellom og prøve flere*, blir til et *krav om å måtte utforske denne muligheten*. (Så gjør de det, i et tappert, men sannsynligvis nokså fåfengt forsøk på å skaffe et beslutningsgrunnlag for det viktige partnervalget – fåfengt fordi et slikt valg umulig kan avhjelpest med en eliminasjonsmetode. Det er umulig å teste ut alle andre mulige forhold eller prøve alle andre mulige liv. Det ender med at de til slutt må ta et valg – og dermed (i hvert fall midlertidig) utdefinere de andre mulighetene.)

Hva de har lært

Det er varierende hvor mange og lange forhold mennene har hatt tidligere, men alle har en eller annen erfaring med å være følelsesmessig involvert i andre jenter/kvinner enn den de lever med i dag. Disse erfaringene har preget dem på ulikt vis, men måten de snakker om dem i ettertid gir inntrykk av at de i dag kan bruke dem som en slags "erfaringsbank" for nåværende forhold. Det **Stig** sier om sin erfaring kan være illustrerende for dette: *"Jeg har et annet forhold nå, blitt mer moden. Det har noe med en bedre forståelse av hvordan man skal ha et forhold liksom. Vi gjorde så innmari mye feil, eller jeg gjorde så innmari mye feil i det forholdet, det tror jeg faktisk, tror jeg skal ta på meg mesteparten av skylden (...) Men jeg lærte, i ettertid har jeg lært veldig mye av hvordan man ikke skal gjøre ting rett og slett."*

Tidligere forhold har på denne måten fungert som læring og prøving. Dette kan kanskje sies å være en fordel ved seriemonogamiet. Gjennom å leve i flere ulike forhold opp gjennom ungdomsårene og ung-voksen tiden tilegner man seg innsikt og forståelse i kjærlighetsforholds ulike dynamikk og man kan lære noe om hva det å leve sammen med et annet menneske innebærer. Marit Haldar snakker om barndommen som en slik fase av prøving og læring i kjærlighetens dramaturgi og form (Haldar 1995:158). Vi kan kanskje si at denne læringsperioden er nokså mye forlenget for unge mennesker i dag. Det rimer med forståelsen av livsfaseforskyvingen som har foregått i og med utviklingen av den lange ung-voksen fasen som utsetter starten på det man før mente var det "voksne, ansvarlige" livet (Frønes 2000). Ser man positivt på utviklingen mot en lengre kjærlighetens prøveperiode, kan dette kanskje komme til å være med å forebygge partnerbrudd i fremtiden. Det er stor forskjell på å etablere et familieforhold når man er flere og tyve og har gjort seg ulike erfaringer i andre forhold, enn å gifte seg og få barn med den første man er alvorlig involvert i. "...de nye lange ungdomsperiodene bør kunne fungere som en trening i partnerskap..." (Frønes 1998:140)

Relativitetens pris

Men relativiteten er ikke uproblematisk. At det er en pris å betale for vekslings mellom partnere har **Erik** erfart. Han har hatt flere lange forhold og opplever at det blir vanskeligere og vanskeligere å gå inn i et forhold ettersom han blir eldre. Hvert brudd er en belastning, og terskelen for i det hele tatt å satse har etterhvert blitt høy for ham; *"Men så blir det vanskeligere og vanskeligere ettersom man blir eldre. Fordi at når man er sånn som meg som har to forhold bak meg, eller to tre fire, så blir man så jævlig kresen og det er nok ikke veldig bra og man gidder ikke å... Jeg ser ikke for meg at jeg gidder å satse så veldig for å se om det går, da satser man veldig lite i et eventuelt forhold. Det er jo et pes ikke sant, hvis man skal avslutte det. Har mistet litt av det der... man er ikke lenger så naiv og tror at yes! dette skal selvfølgelig holde. Så har man på en måte fordelt såpass mange platesamlinger og sånn etter hvert! Man vet at det er pes... det går sikkert 40-50 cd er på hvert forhold!!"*

Stig har kvaler i forhold til det relative i sin tankegang. Han er veldig forelsket i June for tiden, men allikevel har han en bevissthet, en tanke i bakhodet om at det kan finnes andre for ham der ute. Dette er ubehagelig, han er bekymret for om det er kynisk å tenke på at kjæresten kan erstattes: *"Jeg vet ikke om jeg er kynisk nå, men (...) jeg vet jo det at hvis det skulle bli slutt mellom June og meg så vet jeg at det finns andre jenter der ute, rett og slett. Det er nok noen som passer bedre sammen enn andre selvfølgelig, det vil det jo alltid være. Men jeg tror det finns flere som passer sammen veldig bra."*

Slik ser vi at relativiteten kan representere et ubehag, en følelse av at noe har sneket seg inn på kjærlighetens arena som kanskje ikke burde være der.

Å klare å ta et valg til slutt – en liten digresjon

Mennene har altså alle sammen prøvd flere forhold. Noen av dem kommer sikker til å prøve flere i fremtiden også. Men nå lever de med en kvinne (bortsett fra Erik som er singel). De har tatt et valg. Hvordan var det? **Kristian** forteller hvordan det var for ham da han bestemte seg for å fri: *"Og da tenkte jeg at her er det liksom viktig å gi et klarsignal om at jeg er hypp på henne fordi at nå har det vært så jævlig mye frem og tilbake her, så mye stress og på forskjellige steder og sånn så lenge at liksom jeg tenkte at - nå må jeg bare slå til og si ifra at jeg går for dette hundre og femti prosent. Det var litt sånn som å kjøpe bolig altså, det var litt sånn; må liksom være på hugget innimellom, må nødt til å være på hugget for å få noen ting. Så det var et sånt øyeblikk der liksom, jeg var i stand til å ta henne ned i fjæra der og si det at- vil du gifte deg med meg? Og det ville hun."*

Når man til slutt tar et kjærlighetsvalg - skjer det innenfor en situasjon der man forholder seg til de "store" begrepene Den eneste rette og Den store kjærligheten kan man undre seg? Spørsmålet i det videre er hvordan disse unge mennene forholder seg til disse forestillingene?

Den eneste rette og Den store kjærligheten

Uttrykkene "Den eneste rette" og "Den store kjærligheten" stammer fra en tid da *skjebne* (i form av tro på det forutbestemte) var en mer sentral dimensjon i kjærlighetsverden. Uttrykkene signaliserer en tro på noe absolutt og endelig i forhold til den man elsker. Og forteller også om en tid da tanken om det frie individets egne rolle i å finne kjærlighet var mindre. For det er i denne forestillingen ikke du som velger kjærlighet, men tvert imot kjærligheten som velger deg⁴². Til tross for at dette kan betraktes som historisk arvegods, finns disse begrepene fortsatt rundt oss. De blir fortsatt brukt og de er uttrykk for noe. Jeg synes derfor det var interessant å undersøke hvordan mennene forholdt seg til dem.

Alle mennene ble spurt hva slags forhold de hadde til begrepene Den eneste rette og Den store kjærligheten. Svarene viser at de ikke bærer på noen klare forestillinger om at disse begrepene har noen særlig relevans for dem i deres liv. De har tvert imot et bevisst forhold til at hvilken kvinne de lever sammen med ikke er skjebnebestemt og at den store kjærligheten ikke trenger å være et engangstilfelle. Sett i forhold til de romantiske konnotasjonene disse uttrykkene har, virker menneskets tankegang nokså pragmatiske og realistiske: **Stig** tror ikke det å oppleve den store kjærligheten trenger være noe engangstilfelle; *"Jeg tror det finns mange store kjærligheter, jeg. Det lærer man jo etter hvert som forhold går i oppløsning og går over liksom."* **Anders** tror også det kan finnes flere mulige kjærligheter i et liv: *"Jeg tror jo at hvis det ikke hadde blitt oss så hadde jeg jo funnet en annen en eller annen gang, og da hadde det blitt den store kjærligheten."* **Erik** tror det er urealistisk: *"Jeg drømmer ikke om den store kjærligheten... for jeg tror det ville være å sette seg litt sånn urealistiske mål liksom."* **Tom** er den eneste av mennene som uttrykker at han har drømt om og trodd på den store kjærligheten, men det var før; *"Jeg har alltid hatt en sånn drøm, om Den store kjærligheten, det har jeg kanskje ennå, selv om den har blitt sånn... etter hvert – jeg tror ikke det er mulig, det er jo det jeg har erfart gjennom hele livet egentlig (...) Man kommer gradvis ned på jorda. (...) Det er ingen som tror på det lenger, at vi er sammen fordi skjebnen ville det."*

At mennene avviser begrepene Den store kjærlighet og Den eneste rette som relevante i deres liv, er for så vidt ikke overraskende siden disse to uttrykkene har sin opprinnelse i en tid da det å ha flere ulike partnere (på den moderne, aksepterte måten vi kjenner til i dag) ikke var vanlig. Uttrykkene stammer fra tiden før den relative kjærligheten (som her betraktes som et moderne fenomen), og det er nok en av grunnene til at de ikke kjennes relevante for noen av mennene.

Vi kan si at forestillingene om kjærlighet i "den relative kjærlighets tid" er at kjærlighet ikke er et knapt gode i den forstand at det bare finns et mulig kjærlighets-

⁴² Kanskje vi kan se på oppkomsten av disse begrepene som en form for etter-rasjonalisering – når en allikevel hadde så liten mulighet til selv å velge kjærlighet, hvorfor ikke da gjøre denne manglende valgfriheten til en dyd, til skjebne og noe vakkert og fint? Uten at jeg har historisk belegg for å påstå noe slikt!

objekt og at den derfor bare kan skje ordentlig en gang i livet. En grunn til denne tankegangen er kanskje at det ville vært et alt for håpløst sjansespill for mange - hvis det bare finns en mulig kjærlighet for meg der ute, tenk hvor liten sjansen er for at jeg skal finne den ene personen? Det ville være overlatt til skjebnen å bestemme, og vi tror ikke lenger at det er skjebnen som " beveger verden" i vår tid. I den relative kjærlighets tid finnes det tvert imot "mange store kjærligheter der ute", som Stig sier. Kjærlighet er i denne forståelsen noe alle kan forvente å oppleve. Det er ikke dermed noe selvfølge at det vil skje, men sjansen er i hvert fall større enn om man bare hadde hatt en sjanse. Vi ser at skjebnen har blitt forvist som kjærlighetens bevirker⁴³. Muligheten og viljen har tatt skjebnens plass. I dette bildet har alle mulighet til å oppleve kjærlighet - hvis de vil. Vi kan si at kjærligheten har (i prinsippet) blitt *demokratisert* i vår moderne kultur. Den er ikke et knapt gode, den er et demokratisk gode som (igjen i prinsippet) er tilgjengelig for alle. Demokratisk kjærlighet betyr at kjærlighet til alle er mulig! Det høres fint ut. Men vi skal senere se at det kanskje ikke er så enkelt.

Den eneste rette seg Selv – en liten digresjon

Egentlig, det som er kult er at jeg kan liksom være sånn som jeg er med henne (...) det er kjempe morsomt, ja - kan være meg selv og tøyse og tulle og være helt sånn dust liksom og det er kult. **Stig** syns altså det er kult at han kan være seg selv sammen med den nye kjæresten sin, slik var det ikke med den forrige. Nettopp det at han kan være seg selv gjør dette forholdet så spesielt for Stig, det gjør at han har stor tro på fremtiden sammen med June.

Kanskje forteller dette noe om at man fortsatt er på leting - ikke etter den eneste rette Andre – men etter en Andre som gjør det mulig å være *den rette seg Selv*? I stedet for å stille spørsmål ved hvem er hun jeg har funnet, er hun den rette? - stiller man indirekte spørsmålene; hvordan er det å være meg sammen med henne? Hvem blir jeg da, liker jeg den personen jeg blir, kan jeg elske den jeg er når jeg er sammen med henne? Og etter som man forandrer seg gjennom livet, vil det også forandre seg hvem som er "den rette for meg nå". Dette kan kanskje være med å forklare at det er ganske vanlig å veksle mellom partnere, særlig i unge år. Man leter ikke etter en annen – men etter seg selv via den en blir sammen med en annen. Slik Giddens snakker om når han sier at de intime relasjoner er en viktig arena for identitetsutforming. Dette kan kanskje indikere en vridning mot en slags individualisering av kjærligheten, noe vi ska diskutere utførlig i neste del.

⁴³ Det nærmeste vi kanskje kommer en tro på skjebnen er (troen på) tilfeldigheten – mange kan oppleve det som en utrolig tilfeldighet at de møtte sin partner (og noen vil derfor kalle dette for skjebne).

Om fornuft og rasjonalitet

Når, som vi hevder, skjebne er forvist som kjærlighetens bevirker – hvordan skjer da kjærlighet? Vi nevnte mulighet og vilje som viktig. Når det er mulighet til stede, i form av en potensiell partner, må noe skje for at dette skal bli, og vedbli å være, et kjærlighetsforhold. Da kommer vilje inn, og da vilje i form av valg. Hvis vi videre mener at det å være i stand til å ta et valg innebærer en viss grad av rasjonalitet, ser vi at mennene (bevisst eller ubevisst) må forholde seg til at kjærlighet og rasjonalitet på et eller annet vis har med hverandre å gjøre. Påstanden er at i den relative kjærlighet er rasjonaliteten og fornuften til stede. La oss se nærmere på om dette kan stemme og hvordan dette i så fall forholder seg. Vi skal se på hvordan mennene får fornuft og rasjonalitet til å passe inn i fortellingen om kjærlighet. Hvordan snakker de om dette? Har de noen bevissthet om at rasjonalitet og kjærlighet kan ha noe med hverandre å gjøre? Er de ambivalente til det, eller er det greit og uproblematisk at kjærlighet også kan bestå av fornuftige avveininger? Er det problematisk for dem å forholde seg til det pragmatiske ved kjærligheten? Hvordan er sammenhengen mellom det rasjonelle og det irrasjonelle i kjærlighet?

Alle mennene fikk spørsmålet "Kan kjærlighet være rasjonell og fornuftig?" Dette var åpenbart ikke begreper de er vant til å sette i sammenheng med kjærlighet, flere av dem gav uttrykk for at dette var vanskelig å svare på og noe de ikke hadde tenkt over før. Konfrontert med en slik problemstilling ble de tvunget til å snakke om kjærlighet på en uvant måte. Svarene de kom med, viser allikevel at dette var noe det var mulig å si noe om for dem. Kanskje var det ikke en så ukjent tankegang allikevel?

Kristian svarte på spørsmålet med å distingvere mellom det rasjonelle og det irrasjonelle, noe han skiller klart mellom. Han har en tankegang som går på at disse opererer på forskjellig nivå. Han snakker om hva han føler *grunnleggende sett* og identifiserer det som å ha med irrasjonalitet å gjøre, for han kan ikke begripe hvorfor han elsker. Det forklarer han med at kjærlighet grunnleggende sett er irrasjonell. På et annet (høyere?) nivå finnes rasjonaliteten – som opererer i form av grensesetting, valg og kontroll – og som gjør ham i stand til å bestemme seg: "Altså, det som er rasjonelt er at man setter grenser for seg selv og kontrollerer seg selv og bestemmer og tar valg i forhold til hvem man vil vise sin kjærlighet overfor, det er rasjonelle handlinger. Men grunnen til at man gidder å gjøre det er fordi kjærlighet grunnleggende er irrasjonelt, det er at man grunnleggende sett har kommet over et menneske som man ikke begriper hvorfor man er så glad i. Så grunnleggende sett er det irrasjonelt, tror jeg altså." I kjærlighet finnes det i følge Kristian både innslag av rasjonalitet og irrasjonalitet – men de står ikke i konflikt til hverandre fordi de opererer på forskjellig nivå.

Tom gjør en lignende avgrensning som Kristian. Det kan være rasjonelt å leve sammen, men det som kjærlighet springer ut av er ikke rasjonelt: "Det å leve sammen i

kjærlighet det er rasjonelt og fornuftig å gjøre, men det springer jo ikke ut av noe rasjonelt eller fornuftig hos oss, tror jeg, i sånn rasjonell forstand i hvert fall." Men på et annet nivå, for å klare å leve sammen trenger vi rasjonalitet og fornuft mener han; "Fornuften er jo et helt sånn nødvendig korrektiv eller så ville det jo ikke eksistert varige parforhold mener jeg, det ville jo ikke det, en ville jo flydd fra hverandre ved første krise."

Slik svarer **Stig** når jeg spør om kjærligheten kan være rasjonell og fornuftig: *"Det høres jo utrolig kjedelig ut da, men jeg tror man kan være rasjonell og fornuftig i et kjærlighetsforhold, det tror jeg, og det er vi vel kanskje litt. Det er vel sånn som jeg sier at, i forhold til det at hvis det skulle bli slutt med June, så vet jeg at det vil gå seg til liksom, fordi man kommer over det. Det er sånn rasjonell oppfatning. Selv om man er veldig forelsket og syns at alt er bra liksom, så vet man liksom det bakerst i hodet sitt så det er jo en sånn blanding av det rasjonelle i noe som egentlig er helt irrasjonelt i forhold til at man er forelsket, for da mister man jo helt begreper. Men så vet jeg jo et sted helt langt bak at det vil ordne seg uansett hva som skjer, så ja, jeg tror det."* "Det er jo en blanding av det rasjonelle i noe som egentlig er helt irrasjonelt", sier han. Det rasjonelle ligger i at han vet det vil "gå seg til" selv om det ble slutt mellom han og kjæresten. Bakerst i hodet vet han at han ville taklet det, selv nå når han er forelsket, vet han det. Han sier det høyt – men er allikevel ikke helt komfortabel med det. Han mener at det høres "kjedelig" ut – å blande det rasjonelle inn i kjærligheten. Han er altså ambivalent, men ambivalensen ligger ikke i å innrømme for seg selv at rasjonaliteten er der, den ligger i det å si det høyt – fordi det høres kjedelig ut. Noe som står i motsetning til sånn det er når man er forelsket, for forelskelse er irrasjonelt "da mister man helt begreper". Det er ikke kjedelig – det er bra, spennende og gøy, og en attraktivt fortelling å fortelle. Rasjonelt er kjedelig.

Hvis vi til slutt ser på hvordan **Karl Henrik** svarer på spørsmålet om rasjonalitet og fornuft kan være en del av et kjærlighetsliv; *"Det er jo det, ja det er jo det, altså, eller for å si det sånn da, rasjonalitet kan i hvert fall være en del av et forhold, eller en premiss for et forhold. Det er fornuftig å elske den du er gift med, det er rasjonelt fornuftig, men det kan jo ikke holde på et forhold, du kan jo ikke, altså jeg mener, du kan jo ikke bestemme deg, eller du kan jo det... men altså - da er det ikke lenger et kjærlighetsforhold"* - ser vi at han gjør en klar distinksjon mellom kjærighet og rasjonalitet. Han setter likhetstegn mellom rasjonalitet og det å bestemme seg for å elske noen – det er ikke bra. Han sier det så sterkt at må man det, da er det ikke lenger et kjærlighetsforhold!

Jeg synes å spore en viss grad av ambivalens og dobbelthet i måten mennene forholder seg til og snakker om rasjonalitet og fornuft i sammenheng med kjærighet. De har tanker om at i bunn og grunn, grunnleggende sett, i utgangspunktet kan og må ikke et kjærighetsforhold verken starte med, eller ha noe med fornuft og rasjonalitet å gjøre. Men allikevel, på et annet nivå, på en annen måte er de bevisst klar over at disse dimensjonene er en del av (og må være del av) et kjærighetsforhold.

Rasjonaliteten er iblandet noe som *egentlig* er helt irrasjonelt. For kjærligheten i seg selv er irrasjonell. Rasjonaliteten og fornuften trengs som et korrektiv til det irrasjonelle. Men samtidig kan ikke det rasjonelle holde på et forhold. Det må være noe mer der. Slik snakker de i doble utsagn. Ambivalensen ligger i at på den ene siden anerkjenner de at rasjonaliteten og fornuften er til stede, mens på en annen side er dette egentlig uforenelig med deres forestillinger om kjærlighet.

Mest uforenelig med forestillingene om hva et kjærlighetsforhold skal være, skal vi nå se at fornuftsforholdet er.

Fornuftsforholdet – huff og gru!

Et rent fornuftsforhold, i betydningen at det er basert mer på fornuftige avveininger enn vakker, ren kjærlighet vil ingen helst (innrømme å) ha. Det oppleves som en anakronisme, som noe som tilhører historien og en tid da ekteskap handlet om alt annet enn kjærlighet og mennesker måtte gifte seg av fornuftige årsaker som økonomi, forpliktelser eller tvang. Vi skal se hvordan **Erik** snakker om dette. Han er den som mest direkte uttrykker sin redsel for å ende opp i et fornuftsforhold, så vi lar han representere denne holdningen.

Foreldrene til Erik lever i det han forstår som et ekteskap basert på fornuft. De har et trygt og forutsigbart forhold som har vart i mange år; *“De elsker jo hverandre og har sikkert vært veldig forelsket, mens det ligger også en fornuftsmessig greie i det i forholdet dem imellom, og den misunner jeg dem ikke.”* Erik ser med stor skepsis og *“har litt sånn nerver for å ende opp i”* et slikt fornuftsforhold. Med det mener han et forhold som er mest basert på fornuftige avveininger i stedet for følelser – noe som i Eriks forståelse står i klar motsetning til hverandre. Han har skrekkvisjonen klart for seg og vil for all del unngå en slik situasjon. *“- Kan kjærlighet være rasjonell og fornuftig. Er det noen motsetning?”* fikk han spørsmål om: *“Ja, det er to forskjellige ting, vet du. Det er et stramt skille mellom de. Og det jeg har litt sånn nerve for, det er å ende opp i et sånn der fornuftsforhold. Det har jeg avslått ved to anledninger nå. At det er sånn; - det er bare tull at vi ikke er sammen for at vi passer jo så veldig godt sammen, vi er 30 år begge to, vi er ikke i noe forhold, hvorfor kan ikke vi bare bli sammen og ta oss sammen og bli lykkelige resten av livet. Og det er sånn på papiret, man bare regner ut hvordan dette ser ut, så har man sånn lykkelig, to streker under svaret – dette er lykkelig! Men jeg har blitt skremt av det og jeg har en mistanke om at single jenter på 30 år tenker sånn, det kan godt hende at single gutter på 35 tenker sånn i enda større grad, men ikke plag meg med det (...) Det er sånn type rasjonell... Jeg har ikke noe tro på det, det må være noen følelser der. Jeg tror det er helt sånn gal inngang liksom, tror at inngangen må være følelser og så kan man finne ut at de rasjonelle brikkene også faller på plass. Men hvis inngangen er rasjonell så tror jeg ikke man, tror det kan være vanskelig å få de følelsesmessige brikkene til å falle på plass, for man vil hele tiden ha i bakhodet at dette er jo rasjonelt liksom.”*

Det er et stramt skille, intet mindre, mellom rasjonalitet og fornuft og kjærlighet for Erik. Rasjonalitet og fornuft er "helt sånn gal inngang" på et forhold, inngangen må være følelser, sier han. Og snakker som om disse er to gjensidig utelukkende størrelser. Der det er fornuft, er det ikke følelser. Han sier han blir skremt av tendensen han ser rundt seg til at single mennesker i 30-årsalderen tilsynelatende plutselig får det hele til å gå så fint opp og finner hverandre. Det vil han ha seg fra bedt. Hvordan han drømmer om at det skal være derimot, hører vi om litt senere da han snakker om hva kjærlighet bør representere i livet. Her "avslører" han kanskje sine egentlige ideelle forestillinger om kjærlighet – men som den skeptiske og nokså selvironiske person han er, forstår han også at det er nettopp hva de er, ideelle drømmer: *"Nei, det hadde vært veldig flott å møte en, det er sånn man gjør innimellom, hvis man møter en jente man blir veldig fascinert av, en person man blir veldig fascinert av så man får en hang up på vedkommende sånn at alt annet blir uinteressant, at man får en forelskelse hvor alt annet blir helt latterlig, altså sånn - hvordan kan jeg i det hele tatt ha tenkt tanken på å være sammen med noen andre enn denne kvinnen liksom. Hvis man får den og får den til å vare livet ut så hadde det vært flott. Det er kanskje det man tilstreber, det er kanskje derfor man ikke lykkes også..."*

Vi aner en konflikt hos Erik. Han vil ikke ha et fornuftsforhold for alt i verden. Men han skjønner samtidig at den ideelle drømmen om den evigvarende forelskelsen er håpløs. Den har i hvert fall ikke skaffet ham en partner til nå.

What seems to be the problem? Et foreløpig svar

Hvorfor vil Erik for alt i verden ikke ende opp i et fornuftsforhold – hvorfor snakker han som om det skulle være en skjebne verre enn døden? Mer generelt; hvorfor er det så problematisk når ord som fornuft og rasjonalitet nevnes i sammenheng med ordet kjærlighet? Hva er det som skurrer slik med dette? For å få en pekepinne mot en forståelse av dette skal vi i dette foreløpige svaret beskrive to ulike kjærlighetsidealer som kan sies å omgi oss i kulturen og som er nedfelt i hver og en i vårt "indre Hollywood" som vi tidligere kalte det.

Det er to nokså motstridende kjærlighetsidealer, skildret i idealtypiske termer har vi på den ene siden fortellingen om *den lidenskapelige kjærlighet*; den sterke, intense og (derfor såkalt ekte) kjærlighet som så ofte blir portrettert i film og litteratur. Denne fortellingen om kjærlighet fascinerer og fortryller. Det er fortellinger om kjærlighet med ingredienser som skjebnesvangre valg, motstand, kamp og sterk lidenskap. Den har elementer av skjebne og islett av irrasjonalitet. Man *velger* ikke en slik type kjærlighet, det er noe som rammer en – og en rammes gjerne sterkt og for all tid. Denne kjærligheten har lite med fornuft å gjøre. Og mange drømmer (kanskje nettopp derfor) om å oppleve slik kjærlighet. Den virker forlokkende, sterk og ekte. Denne "type" kjærlighet har et vell av kilder å hente sine kulturelle bilder fra; fra

overleverte arkehistorier som Tristan og Isolde, Romeo og Julie, fra den klassiske ridderlitteratur, fra romantiske Hollywoodfilmer, fra popsanger og kjærlighetsfortellinger i media, fra samtidig poesi og litteratur.

På den andre siden, ofte satt opp mot denne spennende og sterke fortellingen om kjærlighet, har vi fortellingen om den (derfor?) noe blekere kjærligheten – vi kaller det *den besindige kjærlighet*. Det er en kjærlighet som forstås som mer langsom og gradvis, som har et annet forløp enn den lidenskapelige. Som ikke oppleves som om den rammer – men som heller "vokser frem over tid". Som kan mangle de dramaturgiske spenningshøydene, men som allikevel kan være sterk, inderlig og nær. Den er ikke så hodeløs, så irrasjonell eller skjebnesvanger som den lidenskapelige kjærlighet skal være. Dette er en kjærlighet som har mer med fornuft og rolige avveininger å gjøre – og som derfor ikke har like "godt rykte" som den lidenskapelige kjærlighet. Denne kjærlighet henter nok ikke sine bilder fra verken verdenslitteraturen eller Hollywood. De finner vi nok mer i samlivsspaltene, i den problematiserende samtidslitteraturen, i mer sosialrealistisk film eller kanskje fra inntrykkene av "vanlige menneskers vanlige liv".

Disse to fortellingene om kjærlighet - den lidenskapelige og den besindige - lever side om side i vår vestlige kultur - og inne i våre vestlige hjerter. Men de står i konflikt til hverandre. De representerer på en måte to ulike kjærlighetsideal. Den lidenskapelige forstås som basert på følelser, derfor går den for å være mer autentisk og således mer attraktiv hvis vi skal følge vår påstand om at autentisk kjærlighet er ettertraktet. Den besindige kjærlighet forstås som å ha mer med fornuft å gjøre, kanskje en viss grad av rasjonalitet – og er dermed mindre autentisk.

Som kjærlighetsideal har den første fortellingen forrang og er den som er mest attraktiv. Hvorfor? En grunn til det kan være dens likhet med forelskelsen. Man kan kanskje rett og slett forstå denne fortellingen som forelskelse projisert som drøm over i kjærligheten. En drøm om at sånn som forelskelse kan føles, sånn bør også ekte kjærlighet kjennes. Noe som gjør den enda mer uopnåelig. Som Karl Henrik lakonisk bemerket om det å tro at forelskelsen vil vare: "...slik jeg forstod det i 7. og 8. klasse dreide det seg om den evigvarende forelskelsen, altså, trua på at den følelsen kunne bestå. Alt-så trua på at rusen etter fire pils ville holde seg på femte, sjette og syvende på samme måte – den trua har jeg ikke lenger." Selv om den er idealisert, er det en attraktiv fortelling. Den lidenskapelige kjærlighet, den sterke, hensynsløst medrivende kjærlighet som trosser alle hindre og som ikke skyr noen midler for å virkeliggjøre seg selv – det bruser litt i våre hjerter når vi hører om den. Den virker så intens, så ekte! Den er til å tro på, den må jo være sann – for den kjennes så sterk (og ser så sterk ut hos andre). Den besindige, fornuftige kjærligheten, den vanlige hverdagskjærligheten – det susser liksom ikke like sterkt av den.

Forestillingen om at det er et skille mellom fortellingen om den lidenskaplige kjærlighet og fortellingen om den besindige kjærlighet er levende – det kan vi for eksempel se i måten Erik forholder seg til de to variantene som gjensidig utelukkende. Vi kan kanskje anta at han opplever dem som gjensidig utelukkende fordi den ene representerer kjærlighet med et åpenbart innslag av rasjonalitet og den andre som fri for dette. Og i hans hode er rasjonalitet og kjærlighet motsetninger.

Men denne beskrivelsen av motsetningen i de to kjærlighetsidealene gir ikke noe fullgodt svar på hvorfor rasjonaliteten står i et så ambivalent forhold til kjærlighet. For å svare på det, må vi gå lenger inn i kompleksiteten. Det skal vi gjøre ved å se på det jeg betrakter som en slags *strategi*⁴⁴ mennene bruker for å "beskytte" kjærligheten fra rasjonaliteten. Jeg synes å ha fått syn på to slike; for det første hvor langt *inn* det rasjonelle og fornuftige sies å ha virkning (i delen "Går det an å velge å elske noen?") og dernest *når* disse dimensjonene "får lov" å komme på banen (i delen "Å komme ned på jorden").

Går det an å velge å elske noen?

Det litt rare spørsmålet vi stiller her er; hvor langt "inn" går fornuftsgjøringen eller rasjonaliseringen av kjærligheten? Gjennom måten mennene svarer og snakker om rasjonalitet og fornuft i sammenheng med kjærlighet kan vi se at de *har* en bevissthet i forhold til denne dimensjonen ved kjærlighet. Men det virker som det finnes en klar grense for hvor rasjonaliteten og den fornuftige overveielser kan tillates å være virksom. Den grensen går ved spørsmålet om det er mulig å *velge å elske noen*. Når de blir konfrontert med et spørsmål som så direkte insinuerer at kjærlighet har med valg og rasjonalitet å gjøre, blir svarene benektende.

Kristian mener bestemt at det ikke går an å velge å elske noen. Han har heller erfart det motsatte og sier om det; *"Jeg tror jeg mye oftere har støtt på den følelsen av å ikke kunne velge å elske noen, altså at jeg har måttet velge bort fordi jeg ikke elsket de, så nei, man kan ikke velge å elske noen."* **Karl Henrik** mener at hvis det må en bestemmelse til, så kan det ikke være kjærlighet: *"Du kan jo ikke bestemme deg eller, du kan jo det... men altså, da er det ikke lenger et kjærlighetsforhold!"* **Stig** svarer slik på spørsmålet om det går an å vege å elske noen: *"Eh, nei, jeg tror ikke det, man kan forsøke kanskje, men jeg tror ikke det."* **Morten** svarer bestemt og spontant: *"Nei, nei, nei, det kan ikke gå an!"*

Dette er sterke og entydige svar som viser at de avviser at det er mulig å velge å elske noen. Vi skal videre se nærmere på én av mennenes tankegang i forhold til dette. Den skiller seg ut fordi ambivalens omkring valg og kjærlighet har vært så tilstedeværende i hans liv. Hans fortelling gir et komplekst bilde av dilemmaene omkring dette. Går det an å velge å elske noen for **Tom**?

⁴⁴ Med strategi mener jeg her ikke en bevisst, reflektert måte å handle, tenke eller forholde seg på – dette er forskerens fortolkning av hva mennene indirekte og uintendert gjør når de snakker om kjærlighet på denne måten.

"Kanskje ikke å velge å elske, men det går an å velge å gjøre de tingene som må til for at man skal komme ut igjen på andre siden, sånn sett kan du si at det går an å velge å elske. Men altså, du kan ikke velge selve følelsen, den... det gjør man jo ikke, men man kan velge å prøve å sloss, prøve å gå gjennom krisa sammen, det kan du velge." Toms tankegang er interessant. Han benekter som de andre at det skulle gå an å velge å elske noen. Men han gjør en grensedrøgning mellom følelser (som man ikke har kontroll over) og (viljes-)handlinger (som man kan ha kontroll over). Det går altså ikke an å velge å ha eller få en følelse, den bare "er" (eller ikke "er"). Det som derimot går an, er å velge å leve sammen til tross for manglende følelser; "man kan velge å prøve å sloss".

Tom's kjærlighetshistorie (se side 62) dreier seg på mange måter mye om dette. Han har måttet kjempe hardt for forholdet sitt fordi noen av de (for ham) grunnleggende følelsene (først og fremst forelskelsen) manglet i utgangspunktet. Men så har han til sin egen forundring (forundring fordi han var overbevist om at forelskelse var en forutsetning for kjærlighet) opplevd at ved "å gå gjennom krisa sammen" har det vokst frem kjærlighet; *"det kan også hende at man kommer ut igjen og er mer glad i hverandre enn noen gang. Da har man på en måte valgt å elske."* Han åpner altså opp for at en viljeshandling – å velge å gå gjennom krisa sammen – kan avstedkomme at det vokser frem kjærlighet. Dette er en forståelse av kjærlighet som ligner mer på en ikke-vestlig (og historisk) kjærlighetsforståelse og som ikke er helt i tråd med det befestede vestlige kjærlighetsidealet (om kjærlighet som noe som rammer oss). Dermed følger ikke hans kjærlighetsfortelling det (strengt) scriptet for hvordan et kjærlighetsforhold "bør" starte og være. Er det noe av årsaken til at han har plagdes?

Tom og Elvira startet ut som venner, fikk barn sammen og giftet seg uten at Tom opplevde forelskelsens brus. Savnet etter forelskelsen har ligget og ulmet som et vondt sår og skapt mye problemer for forholdet. Tom har hatt vansker med å forsone seg med å gå glipp av dette. Men gjennom å etablere et samliv, gjennom mye strev og hardt "relasjonsarbeid" har kjærlighet gradvis vokst frem mellom dem. Det er den manglende forelskelsen i begynnelsen, som i dette perspektivet representerer det mest "alvorlige" bruddet med (den lidenskapelige) kjærlighetsfortellingens manuskript, som har plaget Tom mest. Det at de lever sammen *til tross for* manglende forelskelse er noe han har måttet forsone seg med gjennom en kamp med seg selv. Kraften i denne kampen har vært veldig sterk, og det forteller kanskje noe om hvor sterkt de ideelle forestillingene om den lidenskapelige kjærlighet er i ham.

Lever man som Tom i brudd med de ideelle forestillingene, tvinger det frem en refleksjon. Det som har skjedd, er at denne refleksjonen har forandret Tom's syn på forelskelsens saliggjørende sødme. Det som før var et svært høyt ideal, en drøm for ham – er i dag en reflektert forståelse av forskjellen på å sverme og å elske: *"Forelskelse det er kropp og hormoner og tiltrekning, mens kjærlighet det er valg som man gjør (...) og knallhard jobbing. Litt sånn ... på andre siden av forelskelsen så kan det ofte være*

tomhet, det kan være det, behøver ikke være det, men det kan være det. På andre siden av kjærligheten, som er knallhard jobbing ofte, når man skal gjennom det, så er det en opplevelse av å ha vokst, både selv og sammen. Det er forskjellige ting.”

Kjærlighet det er valg og knallhard jobbing har Tom erkjent, og bryter når han sier det enda sterkere med det lidenskapelige idealet. Han har gradvis forsonet seg med at det kan gå an å oppleve kjærlighet uten at det starter med en forelskelse – det er på mange måter underet i hans liv: *Jeg trodde tidligere at det ene var en forutsetning for det andre, men jeg gjør ikke det lenger nå. Jeg har erfart at det går an å oppleve kjærlighet uten en forutgående forelskelse, det har forundret meg egentlig det altså. Det er egentlig helt forskjellig, det er egentlig helt forskjellig... den tidligere drømmeren og romantikeren Tom har blitt en kjærlighetens realist og har etter alt dette kommet frem til at: forelskelse er noe utrolig oppskrytt!*

Enda en digresjon – forskjellen på forestilt og erfart kjærlighet

Her skal vi gjøre en liten digresjon til. Det er åpenbart forskjell på forestillinger om kjærlighet og erfaring med kjærlighet. Vi kan kanskje se det slik at man starter ut med noen idealiserte forestillinger, som gradvis forandres etter som erfaringer kommer til. “Unge personer som blir forelsket for første gang er rent faktisk erfaringsløse, men de har med seg fortellinger som både i forløp og koreografi forteller dem hvordan forelskelsen skal realiseres” (Frønes 2001:89) Disse ideelle fortellingene om hvordan for eksempel forelskelsen forløper kan være sterke og reelt virksomme, men kan stå overfor dramatiske utfordringer når de skal brynes mot erfaringene i et virkelig (kjærlighets) liv.

Dette berører et av kjernepoengene i denne oppgaven. Vi møter “den virkelige” kjærligheten med en mentalitet som er formet av den samtidige kulturens kjærlighetsidealer (som, slik jeg i innledningen påpekte, er kulturelt konstruert, formet av historie, det tilgjengelige språk og de til enhver tid rådende idealer). Denne mentaliteten er i oss og “svever” på en måte rundt kjærligheten. Men hva skjer når kjærligheten skal prøves og det virkelige livet kanskje ikke er forenlige med idealene og forestillingene? Livet er sjelden en avspeiling av ideelle bilder, idealer er gjerne idealtypiske i Webers betydning – beskrivelser av typiske trekk som det egentlig ikke vil finnes noen reellt eksempel på i virkeligheten. Men disse bildene er der like fullt. Selv om vi ikke opplever dem i våre egne liv, enn si ønsker å ha dem, er de der rundt oss og har en eller annen innvirkning på hvordan vi lever og forstår livet vi lever.

Slik Toms historie er en illustrasjon av. Hans kjærlighetshistorie er veldig påvirket av hvordan den har vært i forhold til noen idealer eller forestillinger han hadde om kjærlighet før han egentlig hadde opplevd så mye på kjærlighetens felt. Slik ser vi at mentalitet, idealer eller forestillinger om du vil, er reelt virksomt i menneskenes konkrete liv. Men vi kan også se at disse ikke nødvendigvis er determinerende. Slik

Tom viste at han har forandret sin tidligere (ideelle) innstilling til hva og hvordan kjærlighet skal være. Og slik vi kan se at flere av de andre også har et "kreativt" forhold til å tilpasse sine konkrete liv og erfaringer til de ideelle forestillingene om kjærlighet.

Å komme ned på jorden

Tilbake til sporet. Tom har funnet ut at forelskelsen er oppskrytt, hva med de andre? Vi skal videre se nærmere på forelskelsens forhold til kjærlighet og på det vi i historien over om Tom brakte på banen; *kjærlighetsfortellingens manuskript*. Da fokuserer vi på forløpet av et kjærlighetsforhold. Vi kan betrakte fortellingen om forløpet av et kjærlighetsforhold som en *nøkkelfortelling* slik Ivar Frønes definerer det:

Nøkkelfortellinger kan forstås som beskrivelser av forløp som utsier noe essensielt om den kultur de er en del av, og de påvirker aktørenes fortolkninger og handlinger. Nøkkelfortellingene opptrer ofte i mytisk form, og kan derfor influere på forskjelligartede handlingsforløp uten at aktørene er seg dette bevisst. Vi kan tenke oss at nøkkelfortellingene ofte befinner seg på et ikke-reflektert plan, som influerer oss ved at de (nesten) alltid er til stede (Frønes 2001:108-109).

Å lete etter nøkkelfortellinger er en god analytisk innfallsvinkel for å forstå noe underliggende essensielt ved kulturen, mener altså Frønes. Hvis vi ser nærmere på nøkkelfortellingen om kjærlighet finner vi at den har hengende ved seg et *kulturelt definert manuskript* og en sentral *rotmetafor* (ibid:109). Rotmetaforen i kjærlighetsfortellingen er uten tvil forelskelsen – den gir essensen av hva opplevelsen skal handle om. Manuskriptet foreskriver hendelsesforløpet der forelskelsen er startpunktet.

Vi kan se at hendelsesforløpet i nøkkelfortellingen om kjærlighet har en forholdsvis låst dramaturgi, og representerer således en *dominerende fortelling*. En dominerende fortelling gir i følge Frønes "relativt detaljerte bilder av viktige forløp" (ibid:110). Den dominerende fortellingen om et kjærlighetsforhold følger et nokså strengt script – et detaljert bilde av forløpet. Forløpet er en *utvikling* der den første fasen er forelskelsens fase. Den skal starte ut som en eksplosjon, være begjærlig, irrasjonell og sanseløs. Men denne "forelskelsens vanvittige fase" er tidsbegrenset. Sanseløsheten avtar og gradvis "kommer man ned på jorden" igjen. Da kan fornuft og mer rasjonelle overveielser få lov å slippe til, når man skal ta videre valg. Dette er en romantisk fortelling om forelskelsen som en nærmest hodeløs (men til gjengjeld kroppsfylt!) tilstand der rasjonelle, kjølige overveielser ikke bør forekomme.

Finner jeg gjenklang av denne dominerende fortellingen og dette kulturelt scriptet hos mennene i materialet? Kan vi med Frønes si at de er influert av den mytiske nøkkelfortellingen om kjærlighetens forløp med forelskelsen som inngang? Absolutt! Den befinner seg ikke engang på et ikke-reflektert plan. Mennene har tvert imot en klar bevissthet om dette. At forelskelse er og bør være inngangsporten til

kjærlighet og at rasjonalitet og fornuftige overveielse ikke hører hjemme i begynnelsen av et forhold, men at det er noe som først bør komme etter hvert finner jeg som en nærmest unison forståelse hos mennene. La oss se nærmere på hvordan de snakker om forholdet mellom forelskelse og kjærlighet.

"Forelskelsen er viktig for kjærligheten", sier Stig. Hva mener han med det? "Man blir jo helt sinnssyk i hodet sitt når man er forelsket, og det gjør jo at man ikke ser helt klart (...) Hva den har å si? Nei, den er viktig liksom, den skaper jo kjærligheten da, kanskje, mer det kanskje, at man blir forelsket og så går det kanskje over til å elske kanskje, og til at man opplever en kjærlighet liksom, mellom to mennesker." Det mener han skjer gjennom en prosess; "Man blir forelsket, og så blir det kjærlighet. For jeg ser på kjærlighet som et litt sånn større begrep, tror jeg, asså, noe som på en måte er mye større. Asså, hvis man er forelsket i fem cm så er kjærligheten en meter, for å tegne et bilde av det." Morten har også en forestilling om at alt starter med en forelskelse, det bør det i hvert fall gjøre; "Det begynner jo med forelskelse da, all kjærlighet gjør det, bør i hvert fall gjøre. For meg har det alltid gjort det. Men kjærlighet er jo noe som egentlig, sånn sett da, er mere varig enn forelskelse. Så for meg så går det over til kjærlighet. (...) Kjærlighet er noe du opparbeider deg over lang, lang tid." Erik synes også det er stor forskjell på forelskelse og kjærlighet: "Forelskelse er mer intenst, det er sterkere enn kjærlighet, kortere og sterkere. For det er liksom dop det, det er som speed, man behøver ikke å sove og sånn, alt annet blir veldig uviktig. Mens kjærlighet er mer sånn, da prøver man å leve et liv ved siden av også." Karl Henrik sier at; "Forelskelsen er først og fremst forspillet til kjærligheten. Og dette forspillet kan ikke vare ved, han har opplevd at hverdagen kommer inn og forandrer forelskelsen: Hverdagen trivialisere det store erotiske og følelsesmessige kicket som den første forelskelsen er. Hverdagen gjør at kjærligheten må endre seg og at en må sette pris på andre ting i kjærligheten enn det som du setter pris på det første øyeblikket."

Vi forstår gjennom hvordan de snakker om forelskelse og kjærlighet at de bærer på en forestilling om at forelskelsen er kjærlighetens forspill, som Karl Henrik sier. Det virker som det at et kjærlighetsforhold skal starte ut med forelskelse er tilstede nærmest som et (normativt) krav (*"bør i hvert fall det"* - Morten). De som ikke alltid har opplevd det slik, ser vi undrer seg over om det er greit. Slik det for eksempel var for Tom. Men også Kristian, som har opplevd starten på sitt nåværende forhold som en "ulmebrann, ikke en eksplosiv brann", reflekterer over dette som noe annerledes og rart i forhold til tidligere erfaringer.

Når de beskriver forelskelse slik de gjør, som et erotisk og følelsesmessig kick, som noe som gjør en helt sinnssyk i hodet, som kort og intenst, som dop – forteller de samtidig noe om *hva slags* tilstand de mener forelskelse er til forskjell fra kjærlighet. Forelskelse er som en unntakstilstand – noe helt utenom det vanlige, et "sted" hvor rasjonelle overveielser eller fornuft ikke har noen plass. Forholdet mellom forelskelse og kjærlighet forstår de som en prosess. Kjærlighet er det som kan følge av

forelskelsen. Den vokser frem gradvis over tid, etter at forelskelsens rus har avtatt. Da finner man tilbake til seg selv og blir i stand til å tenke og resonnerer. Vi ser at de på denne måten plasserer valget – og rasjonaliteten – et sted bortenfor forelskelsens tilstand der den ikke kan bli besudlet av disse.

Vi kan se hvordan **Morten** tenker omkring akkurat dette. Han skiller mellom det som bare skjer og det som kommer senere i form av et gjennomtenkt valg. Rasjonalitet i betydningen et gjennomtenkt valg hører ikke hjemme i forelskelsen. Men rasjonaliteten "har lov" å begynne å virke ettersom tiden går og forholdet skal formaliseres: *"For meg så er det en ting som skjer uten at du tenker over det"*, sier han om det å elske. Denne "tingen" skjer i følge ham i den første fasen - i forelskelsen. *"Velge å elske? Ja... på en måte så tenker du ikke på noe valg når du blir forelsket, når du møter noen ...bare som om det skjer et eller annet, med sommerfuglene i magen og stormforelskelsen. Men da velger du vel egentlig bare å... Nei, du velger ikke å bli forelsket, du bare blir forelsket. Men så kan du jo på en måte si at du i den grad du da bestemmer deg for å fri, eller gifte deg, eller bli samboer eller i det hele tatt, få barn sammen, så er det noe du velger. Å elske - det skjer på en måte, ikke sant, for meg så er det en ting som skjer uten at du tenker over det, det bare skjer liksom."*

Hvis vi ser disse to delkapitlene samlet - hva gjør mennene egentlig når de på denne måten setter grenser for *hvor* (Å velge å elske) og *når* (Å komme ned på jorden) rasjonalitet og fornuft kan entre kjærlighetsscenen? Det kan synes som de skjærer selve kjærligheten (og forelskelsen) fra rasjonaliteten på to måter; ved å avgrense både hvor langt "inn" den er virksom (ved å mene at det ikke går an å velge å elske noen) og når den har lov å starte å virke (etter forelskelsens rus). Kanskje kan vi si at det disse mennene forsøker er noe av det samme som vi nå skal se Weber forsøker - å holde kjærligheten unna rasjonalitetens kolde skjeletthender?

EN FLUKTMULIGHET FRA RASJONALITETENS JERNBUR?

Det er Weber som først og fremst formulerer tenkningen omkring rasjonaliseringen i det moderne samfunn, det er en av grunnpilarene i hans modernitetsteori. Kanskje kan vi forsøke en forståelse av det motsetningsfylte forholdet mellom kjærlighet og rasjonalitet ved hjelp av hans tankegang⁴⁵.

I sin analyse av den vestlige verdens utvikling mener Weber å vise at modernitetens fremvekst har medført en oppsplitting av verden i ulike *verdisfærer* med forskjellige normer, verdier og indre logikker. Med *verdisfærer* mener han for eksempel økonomi, politikk, rettsvesen, byråkrati og erotikk. De ulike *verdisfærene* er i utgangspunktet en beskrivelse av et overindividuell nivå. *Verdisfærene* er ikke bilder

⁴⁵ Denne fremstillingen av Webers tenkning er i hovedsak inspirert av Rune Å. Nilsens avhandling "Multidimensjonalitet og ambivalens. Max Weber og det moderne" (Nilsen 1994), samt hans essay "Mellom Apollon og Dionysos. Max Weber og det moderne menneskets strevsomme habitus" (Nilsen 1998)

av individuelle indre motivasjoner, men av normative, verdimeslige overbygninger som omgir individet når det handler. Til verdifærene hører ulike *handlingstypologier* som beskriver individnivået; den *formålsrasjonelle* handlingstypologi og den *verdirasjonelle* handlingstypologi. Idealtypisk beskrevet er den formålsrasjonelle handlemåte; "handling som blir iverksatt ut fra beregninger av hva som best og mest effektivt fører til oppnåelse av definerte mål." (Sosiologisk leksikon 1997:251). Den verdirasjonelle handlemåte betraktes som rasjonell fordi den blir utført ut ifra en "bevisst tro på at en bestemt handlemåte har en etisk, estetisk, religiøs egenverdi uavhengig av handlemåtenes virkninger" (ibid:252)⁴⁶. Selv om disse betegnes *handlingstypologier* er rasjonalitetsformene i Webers forståelse ikke bare en måte å handle på. Det betegner hva slags refleksjonsform og mentalitet som ligger bak handlingen (handlingens motivasjon – eller retttere; menneskenes motivasjon)⁴⁷. Rasjonaliseringen betegner i forlengelsen av dette også en samfunnsform, eller et trekk ved det moderne samfunnet, som følger av rasjonalitetens inntrengen i alle samfunnets institusjoner gjennom menneskers (rasjonaliserte) mentalitet.

Webers analyse av den vestlige verdens forandring uttrykker en bekymring for den formålsrasjonelle handlemåte og tenknings "kolonisering av livsverden" (for å bruke en Habermasiansk terminologi). Han ser at flere og flere av den menneskelige tilværelsens områder preges av formålsrasjonalitetens kjølige logikk. Vesentlig i Webers diagnose er at oppsplittingen av verdifærene og fremveksten av den formålsrasjonelle logikk skaper problemer for det moderne mennesket. Årsaken er at verdifærene står i et vanskelig motsetningsforhold til hverandre. Heri kan vi finne mye av kilden til ambivalensen i det moderne livet. "Rasjonaliseringen av verdifærene gjør at motsetningene mellom ulike arenaer for menneskelig handling kommer til bevissthet for menneskene, noe som skaper moralske dilemma, og skarpe verdikonflikter" (Nilsen 1994:160). Det er noen grunnleggende motsetninger mellom å tenke og handle formålsrasjonelt og verdirasjonelt. Det kan være et dypt moralsk dilemma å blande disse to logikkene innenfor samme verdifære. Formålsrasjonell tenkning og begrunnelse er en norm og et positivt ideal i den økonomiske sfære, men overføres dette til for eksempel de intime relasjoner er det moralsk forkastelig. Utfordringen for det moderne mennesket ligger i å håndtere de uforsonlige konflikten mellom verdifærene.

Her kan vi se en kobling til vår undersøkelse. Kanskje kan vi si at rasjonalitet og kjærlighet oppleves som motsetninger fordi de er motsetninger, av den grunn at de hører hjemme i ulike verdifærer à la Webers tenkning? Sfærene er åpenbart pre-

⁴⁶ De moderne rasjonalitetsformene settes opp mot de ikke-rasjonelle, tradisjonelle, affektive handlingstypene som kjenneteget det før-moderne samfunn.

⁴⁷ "Fordi det moderne mennesket er utlevert til en institusjonell orden som er preget av formel rasjonalitet, inderliggjøres – eller *internaliseres* – formålsrasjonelle handlingsorienteringer som dyperegående karaktertrekk ved personligheten – et skall det sliter med å kaste av seg." (Nilsen 1994:187)

get av ulike og til dels motstridende normer, verdier og logikker. Rasjonalitetens sfære (hvis vi kan kalle den det) er preget av nyttemaksimering, selvhevdelse, en kalkulerende innstilling og en kjølig vurderende tenkning – og formålsrasjonalitet som fremherskende form, mens kjærlighetens sfære er (skal helst være!) preget av uselviskhet, spontanitet, omsorg, generøsitet og godhet – med en verdirasjonell handlemåte som fremherskende. Problemet er - hvordan holde de to adskilt. Eller viktigst – hvordan holde kjærlighetens sfære fri for rasjonalitet? Vi kan jo slå fast, med Weber, at flere og flere av livets områder preges av formålsrasjonalitet i vår tid. Svært mye av et moderne menneskes tilværelse handler om å ta bevisste valg, reflektere og forklare og operere i felt der formålsrasjonalitet er en grunnlogikk. Det kommer man ikke unna i det komplekse moderne samfunn. Det problematiske oppstår når logikken fra de økonomiske, institusjonaliserte, formålsrasjonelle sfærer siver inn og begynner å prege tenkning og handlemåte i for eksempel den intime sfære.

Rasjonalitet før og nå – en digresjon igjen

Følger vi Giddens tankegang om endringene i intimiteten som vi diskuterte tidligere, kan vi hevde at det han egentlig viser er hvordan en viss formålsrasjonalitet *har* sneket seg inn i de intime relasjoner gjennom kravet om en refleksiv behandling av kjærlighetsrelasjonen. En bevisst refleksjon om kjærlighetsrelasjonens berettigelse i forhold til egne ønsker og behov, som Giddens mener kjennetegner det rene forhold, ligner faretruende en formålsrasjonell vurderingsform og tenkemåte.

Hvis vi gjør en sammenligner med tidligere tider, kan vi si at rasjonalitetens forhold til kjærlighet har blitt mer problematisk i våre dager. I den moderne kjærlighet foregår en kontinuerlig refleksiv vurdering av relasjonen. Ikke om dens praktiske økonomiske berettigelse, slik par-allianser var gjenstand for i tidligere tider, men om dens følelsesmessige berettigelse *for meg*. At det var rasjonelle vurderingene tilstede når en par-allianse skulle dannes var nærmest en selvfølge før – men det handlet om en kjølig vurdering av økonomisk nytte og praktisk fornuft (f.eks. vil hun og han danne et godt arbeidsfellesskap, vil familiens verdier forvaltes godt gjennom denne alliansen ol.) De rasjonelle vurderingene berørte ikke de følelsesmessige aspektene, det var i og for seg irrelevante. I dag skal rene rasjonelle vurderinger av for eksempel nytte, økonomi, passelighet være fraværende når et kjærlighetsforhold innledes. Idealet er som tidligere diskutert at kjærlighet er noe autentisk som rammer deg uavhengig av slike ting. Men en moderne kjærlighetsrelasjon er (i følge Giddens) preget av en kontinuerlig refleksiv vurdering (som vi kan forstå som en type rasjonell tenkning). Det som skal vurderes er det følelsesmessige og seksuelle utbyttet hver enkelt har av relasjonen. Dette kan da betraktes som en "råere" rasjonalitet innenfor kjærlighetens sfære enn den type vurderinger som foregikk i tidligere tider. Hvis vi følger Weber i å mene at det er noen uforsonlige konflikter mellom verdifæ-

rene, illustreres det godt gjennom dette. Problemet er at rasjonalitet moralsk sett ikke bør være tilstede i kjærligheten. Men det moderne livet fordrer samtidig en viss grad av rasjonell refleksjon omkring kjærlighetsrelasjonen. Da står det moderne mennesket overfor utfordringen å håndtere en tung ambivalens.

Webers svar på hvordan menneskene klarer å manøvrere gjennom de uforsonlige konfliktene mellom de ulike verdisfærene er at konfliktene er "sløret ned for bevisstheten i hverdagens livsverden, som er preget av tradisjonelle, rutine – og vane-messige, handlinger" (ibid:169). Det er ikke mulig å følge Weber helt i dette, det er tvilsomt om et moderne mennesket er så nedsløvet av vane, rutine og tradisjonelle handlinger. Fordi normen og idealet om å være et refleksivt og bevisst tenkende menneske som aktivt former og omformer sitt liv er så rådende, vil et moderne mennesket et sted i seg ha en bevissthet omkring disse dilemmaene. Ikke nødvendigvis som en uttalt konflikt, men for eksempel i form av en vag ambivalens i det de handler og velger i kjærlighetens felt. En ambivalens det er mulig å få øye på for eksempel når vi studerer hvordan mennene i materialet snakker om kjærlighet i forhold til rasjonalitet. De har en bevissthet om at disse to ikke er forenlige og forsøker en grensdragning mellom dem. Som de kanskje ikke er helt klar over at de gjør, men som blir åpenbar når vi analyserer med blick for dette.

Rasjonalitetens jernbur

Weber var en bekymret mann. Han var bekymret over hva modernitetens fremvekst førte med seg av konsekvenser, og da særlig denne oppsplittingen av verdisfærene og rasjonalitetens inntrengen i alle livssfærer. Den kjente metaforen "rasjonalitetens jernbur" stammer fra hans engstelse for at modernitetens rasjonalitet skulle senke seg over samfunnet og kulturen som et mørkt jernbur umulig slippe ut av. Et bur som ville stenge menneskene inne i en kald, begrenset, desillusjonisert, byråkratisert verden der den formålsrasjonelle form er totalt rådende. Det høres ikke hyggelig ut!

Det syns ikke Weber heller. Nilsen argumenterer for at den tunge pessimisten Weber var som ung, på sine eldre dager åpnet opp for noen mer optimistiske perspektiver (Nilsen 1998)⁴⁸. Weber ønsket ikke å tro at jernburet skulle kunne stenge *hele* mennesket inne i mørket og ville gjerne finne en vei ut i lyset, eller i hvert fall se etter en måte litt lys kunne slippe inn i jernburets mørke. Og det kan synes som han øynet en åpning - en fluktmulighet. Slik formulerer Nilsen Webers håp:

⁴⁸ Rune Nilsens essay "Mellom Apollon og Dionysos. Max Weber og det moderne menneskets problematiske habitus" (Nilsen 1998) er en analyse av Webers tenkning sett i sammenheng med hans private liv og utvikling. Nilsen argumenterer med at Weber opplevde en konflikt mellom Apollon (den protestantiske strenghet, representert ved Webers mor) og Dionysos (den livsbejænde hedonisme, representert ved hans far) som pågikk gjennom hele hans liv og som er tilstede i hans virke – Nilsen mener at Webers opptatthet av modernitetens mange tvetydigheter bunner i denne selvopplevde ambivalens. "Max Weber var et apollinsk menneske som strevet med å komme Dionysos i møte, men uten å lykkes helt. Gammel habitus er vond å vende" (s. 52)

Men det finnes fluktmuligheter fra jernburet på andre områder; solen titter forlokkende inn fra kunsten og erotikkens dionysiske verdener. "Den erotiske relasjonen synes å tilby den høyest tenkelige kulminasjonen av kjærlighetskravet; de elskende føler seg forankret i kjernen av det sant levende, fjernt fra de rasjonelle reglens kalde skjeletthender", skriver den aldrende Weber. (ibid:49)

En pessimistisk Weber blir her optimist på vegne av erotikken (som jeg forstår som en metafor for kjærlighet). Han finner et livsområde der det levende, vakre og dypt meningsfulle kan utspille seg "i kjernen av det sant levende" – i erotikken. Han har et håp om at erotikk *kan* slippe unna rasjonalitetens "kalde skjeletthender" som han så billedlig kaller det. Han betrakter endatil dette området av livet som en direkte motsats til rasjonaliseringens mekanismer, slik omtaler han erotikkens utvikling og plass i det moderne et annet sted:

Når manniskans totala livsinnehåll lösgjorde sig från bondetilvärons organiska kretslöpp och livet mer berikades med intellektuella eller andra som overindividuelle upplevda kulturinnehåll, varigjennom livet avlägsnade sig från den rena natursfären, förde detta också med sig at erotikken fikk en mer utpräglad särstelning. Den lyftes upp till en sfär av medvetet njutande... Den tedde sig likväl och just därigenom som en port till den mest irrationella och samtidigt mest reella livskärnan i motsättning till rationaliseringens mekanismer. (Weber 1986:170-171, sitert i Nilsen 1994:162)

Erotikken har fått en særstilling i det moderne, mener altså Weber (og vet kanskje ikke hvor rett han hadde!). Den har fått karakter av bevisst nytelse, men likevel og nettopp derfor, sier han, ter den seg "som en port til den mest irrasjonelle og samtidig mest reelle livskjernen". Hans tro er at erotikken til tross for at den er noe vi bevisst søker, er et område bortenfor rasjonalitetens rekkevidde – slik slipper nærmest kjærligheten unna Webers strenge modernitetsdiagnose om rasjonalitetens inntrengning på alle livsområder.

Vi kan sense at Weber hadde et ambivalent forhold til sin egen diagnose om rasjonalitetens kolonisering av den moderne verden. Gjennom den empiriske undersøkelsen vi har gjort kunne vi på lignende vis ane at mennene, som lever sine liv midt i denne moderniteten Weber bekymret seg sånn for, kan sies å ha et lignende ambivalent forhold til kjærlighet og rasjonalitet. Forståelsen kan være at denne ambivalensen er å finne hos mennene fordi motsetningene mellom vedisfærene ikke har blitt noe mindre. Koblet opp mot autetisitetensidealet, kan vi kanskje heller finne at de har blitt større.

Avfortryllelsen av verden

Webers bekymring for rasjonaliseringstendensen forsterkes ytterligere av hans bekymring for *meningstapet* som følge av det han betegner *avfortryllelsen av verden* (Entzauberung der Welt). Avfortryllelsen "er en følge af den rationalisering af mennesket og verden, som er foregået op gennem historien. Det er Webers mest fundamentale

tema i analyserne af den historiske udvikling, en udvikling der har ført til, at mennesket har mistet sin mening og selv må velge sine verdier. Som forsker bidrog Weber selv til denne udvikling; som privatperson beklagede han den" (Månson1996:91). Avfortryllelsen skjer gradvis etter som flere og flere av livets mysterier blir rasjonelt undersøkt og gjort til gjenstand for forklaring og bevissthet. Den moderne vitenskapen har gjort verden systematisk kalkulerbar og forutsigbar, noe som sammen med religionenes død medvirker ytterligere til tankens rasjonalisering og verdens avfortryllelse. Rasjonaliseringen medfører derfor i sin ytterste konsekvens et tap av mening for mennesket i det moderne.

Tesen om meningstapet og verdens avfortryllelse er sentral i Webers modernitetsdiagnose. Flere utviklingstrekk går parallelt. Pessimistisk kan vi si at *relativiseringen* medfører at det ikke lenger finnes absolutte verdier å tro på, og det er ikke lenger mening å hente fra religionen. *Rasjonaliseringen* gjør mennesket til en kald kalkulerende aktør uten tanke for mening, kun nytte(maksimering). *Avfortryllelsen* tar fra mennesket muligheten til å søke inn i den magiske, fortryllede verden av det uforklarlige. Tilbake står et menneske ribbet for umiddelbare kilder til mening. Bortsett fra en, virker det som Weber mener (hvis vi følger Nilsen) – kjærligheten (eller erotikken som han benevner det). Den kan fortsatt være en kilde til mening og en måte å finne beskyttelse mot rasjonalitetens kalde skjeletthender.

Men er den det, sett fra vårt ståsted?

Eva Illouz analyserer kjærligheten fra "den andre enden" av moderniteten og er mer pessimistisk enn Weber på kjærlighetens vegne. Den trues fra mange fronter. Slik oppsummerer hun i avslutningen av "Consuming the Romantic Utopia":

The conjunction of these elements – emotional pluralism, consumerist rituals of romance, and the critical self-consciousness cultivated by the therapeutic ethos - generates a crisis characterised by a deep-seated suspicion of love, confusion between its rational and irrational expressions, and difficulty interpreting one's feelings. For the more affluent and educated, moreover, romance has been rationalized in that consumerist "lifestyle choices" has become the basis of their relationships and social identity. This crisis in the meaning of love epitomizes the crisis of meaning that Weber identified as the hallmark of modernity. As we try to control our lives through the rational management of our relationships, experiences that transcends rationalization become more elusive and our longing for them all the more urgent. (Illouz 1997:294)

Hun sier det har skjedd en krise i kjærlighetens mening som hun nettopp ser som innbegrepet på Webers tese om meningstapet i det moderne. Kjærligheten har i følge henne ikke sluppet unna skjeletthendene. Når rasjonaliteten råder på flere og flere områder i livet, blir vår mulighet til å slippe unna gjennom opplevelser som overskrider rasjonaliteten stadig vanskeligere og skjer flyktigere. Hvis vi ser på Illouz' empiriske undersøkelse av romantikkens kår i det moderne kjærlighetsliv, kan det jo virke som hun langt på vei har rett. Der viser hun hvordan romantikk og kjærlighet

som autentisk opplevelse har blitt en komplisert affære, og at erotikken kanskje ikke kan sies å være "forankret i kjernen av det sant levende, fjernt fra rasjonalitetens kalde skjeletthender". Oversetter vi rasjonalitet til å bety kommersialisering, har dens lange armer i Illouz bilde strukket seg langt ut og holder romantikken i sin hule hånd.

Love is the God of privacy

La oss se hvordan en annen analyse av kjærlighet i det moderne betrakter dette. Bech og Bech-Gernsheim kan sies å representere et helt annet ståsted enn både Weber og Illouz. Der Weber mener kjærligheten kan tilby en beskyttelse mot rasjonalitetens jernbur, og Illouz hevder denne kjærlighetens mulighet dessverre er tapt for oss (i hvert fall uhyre vanskelig å nå) – trår Bech og Bech-Geernsheim til med å erklære kjærligheten å være vår tids *sekulariserte religion*; "Love is religion after religion, the ultimate belief after the end of all faith." (Bech & Bech-Gernsheim 1995:12). De mener ikke som Illouz at kjærligheten er tappet for mening, den er derimot fylt med en ny, og enda "tyngre" mening enn før - den er blitt en religion for oss. Men med det er ikke "problemet" løst. For i motsetning til Webers noe naive håp, mener de ikke at kjærlighet kan tilby noen fluktmulighet, til det er kjærligheten blitt for komplisert.

Deres argumentasjon for kjærligheten som vår tids sekulariserte religion er en slags modernitetsdiagnose. Etter Guds avgang og religionens fall stod mennesket igjen med et tomrom, både sjelelig, eksistensielt og kulturelt, som måtte fylles. Om ikke annet fordi mennesket er et meningssøkende vesen. Nærliggende som en kilde til å skape mening var kjærlighet. Den kan tilby beskyttelse fra den eksistensielle ensomhet;

Being loved means being told "you do not have to die" (Gabriel Marcel). This glowing hope seems more delightful and irresistible the more we realize how finite, lonely and fragile our existence is. Illness and death, personal disaster and crises are the moments when the vows prove true or merely lies, and in this respect the secular religion of love can claim like other religions to give life sense and meaning. (ibid:179).

Kjærlighet har blitt opphøyet til religion i vakuumet som oppstod etter sekulariseringen og moderniseringen. Den Andre er blitt redningen fra modernitetens og individualiseringens truende ensomhet. "As traditions become diluted, the attraction of a close relationship grow. Everything that one has lost is sought in the other" (ibid:32). Sentralt i Bech & Bech-Gernsheims analyse av kjærligheten i det moderne er at den på denne måten har blitt *viktigere*; "Love becomes more important than ever" (ibid:45) – den er kilde til opplevelse og lykke, arena for identitetsutforming, den skal tilby tilhørighet og fellesskap, beskyttelse mot ensomhet, være trygghetsbase, fungere som

⁴⁹ Bech & Bech-Gernsheim 1995:12

livsstilsverktøy – altså være en kilde til mening. Men nettopp av den grunn at kjærligheten skal romme så mye – har den også blitt *vanskeligere*; "Love is more difficult than ever" (ibid:52). Problemet er at vi ender opp å idealisere kjærligheten – og Den Andre - i det moderne. Den Andre blir forankring og forsikring, mening og essens "If not God, or priests, or class, or neighbours, then at least there is still You" (ibid:33). Når dette ene andre mennesket skal være en kilde til så utrolig mye i et menneskes liv, er det hele nødt til å bli vanskelig. For i motsetning til religion, der det å idealisere religionens objekt ikke er noe problem – Gud er jo ikke et fysisk menneske i denne verden – kan det vise seg verre for (den stakkars) partneren å leve opp til de idealiserte håp plassert hos ham/henne. Fallhøyden er stor – resultatet står å lese i skilsmissestatistikkene!

Remystifisering av kjærligheten?

For å oppsummere denne diskusjonen av rasjonalitetens problematiske forhold til kjærlighet, tror jeg vi kan slå fast at ambivalensen mellom kjærlighet og rasjonalitet er tilstede. Det er mulig å se at Webers ønske om å "redde" kjærligheten fra rasjonaliteten har sin parallell i dag. Hvis vi betrakter hvordan mennene i materialet forholder seg til dette, kan vi si at de gjennom sine "beskyttelsesstrategier" forsøker å bevare kjærlighetens sfæren ren, lysende og vakker – det vil si helst mest mulig uberørt av rasjonaliteten. Det kan tolkes som ønske om å bevare noe mytisk i en avmystifisert tid. Bech & Bech-Geernsheim mener sågar at kjærlighet er mytifisert til å være en sekularisert religion.

Hvorfor dette ønske om å bevare kjærlighetens mytiske karakter? Kanskje finns det en slags redsel for at verden skal avmystifises helt og totalt, og derfor forsøker man å skjerme kjærligheten mot rasjonalitet og fornuft. Ved å mene at de egentlig er uforenelige størrelser. Det kan være slik at det "praktiske" kjærlighetslivet kan ha noe med fornuft å gjøre, men kjærligheten *i seg selv* er noe magisk som på et eller annet vis er hinsides rasjonalitet og fornuftige avveininger. Forestillingen om at kjærligheten i seg selv er noe autentisk og derfor utenfor vår vilje og kontroll må opprettholdes for alt i verden.

Slik remystifiseres kanskje kjærligheten? Ikke til det den en gang har vært, til noe mytisk i form av gudegitt følelse eller skjebne – men som noe som er mystisk fordi det er utenfor vår viljes kontroll. Kanskje det er noe av det mest mystiske for et opplyst, refleksivt og rasjonelt moderne menneske – at det skulle finns noe som ikke kan underlegges vilje og kontroll!

*

I den neste delen skal vi belyse kjærlighet i det moderne gjennom å fokusere på en sentral dimensjon ved moderniteten; individualiseringen. Diskusjonene omkring individualiseringens innvirkning på den moderne tilværelsen er mange og omfattende, både i sosiologi og andre fag. Oppgavens omfang tillater oss ikke å gå så dypt inn i dette problemområdet, vi kan kun antyde en forståelse som kan være relevant i vår sammenheng. Vi har valgt å gjøre en enkel empirisk undersøkelse av individualisering sett som selvrealisering for å finne ut noe om hvordan dette er tilstede i menneskes liv, før vi diskuterer hvordan det kan være riktig å forstå og fortolke individualiseringens innvirkning på kjærlighetslivet. Denne delen skiller seg fra de foregående ved at den er kortere, inneholder mindre empiri og vektlegger i større grad å diskutere individualiseringen via en teoretisk refleksjon. Den teoretiske refleksjonen baserer seg mest på en bok av Charles Taylor som heter "Autentisitetens etikk" (Taylor 1998), så diskusjonen fungerer derfor også som en utdyping av vår forståelse av autentisitet i denne oppgaven.

Del – Kjærlighet og individualisme

I am what matters: I, and You as my assistant; and if not You then some other You. Denne setningen fra innledningen til "The Normal Chaos of Love" (Bech & Bech-Gernsheim 1995:12) belyser to sentrale sider ved diskusjonen om kjærligheten i det moderne; for det første illustrerer den individualismens credo; "Det er jeg som betyr mest i mitt liv – du er en assistent for mitt prosjekt å forme meg selv", og for det andre relativiseringens logikk; "Så lenge det er en Du der, så er Du prinsipielt utbytbar." Vi skal i denne delen rette søkelyset mot det svært mange modernitetsteoretiske analyser peker på som den mest fundamentale og konsekvensrike endringen som har funnet sted i vår kultur som følge av fremveksten av det moderne samfunn - individualiseringen - og betrakte den i forhold til kjærlighet. Diskusjonen er et forsøk på si noe om på hvilken måte det som kan kalles "individualiseringens dilemma" kan være tilstede. Vi fokuserer på spørsmålet om det er mulig å forene et individualistisk livsløp med et forpliktende kjærlighetsforhold. Vi går til materialet og undersøker dette med utgangspunkt i mennenes forhold til egen yrkeskarriere og partnerens yrkesaktivitet. Dette fører frem mot en diskusjon om hvorvidt en "snever" forståelse av individualisme som selvsentrert selvrealisering er relevant. Vi forsøker å nyansere forståelsen av individualismen ved hjelp av Charles Taylors tankegang om individualismen som en del av det han kaller en autentisitetskultur.

Individualismens tid

Individualiseringen er en av de mest markante endringene som følge av fremveksten av det moderne samfunn. Den betraktes både som en årsak til og konsekvens av moderniseringen og er muligens den faktoren ved moderniteten som har opptatt (og bekymret) både den klassiske sosiologien og moderne samfunnsanalyse mest. Mange sosiologiske analyser tar utgangspunkt i individualiseringen når de skal forsøke å forklare og forstå det moderne samfunn og det moderne mennesket. Grovt sett snakker vi om en overgang fra en kollektivistisk til en individualistisk kultur med alle de implikasjoner for livsførsel og samfunnsform det har hatt og har. I motsetning til i en tradisjonell kollektivistisk preget kultur der fellesskap, tradisjon og definerte sosiale bånd og posisjoner organiserte et menneskes liv og formet dets livsverden, er mennesket i en individualistisk kultur frisatt, selvstendig og selvbevisst. Det er orientert mot en nærmest moralsk forpliktelse å søke sitt (autentiske) selv og oppfylle sine potensialer, og opplever seg selv som aksent livet dreier seg omkring. Virkeliggjøringen av eget liv – det som med et annet ord kan kalles selvrealisering - er et grunnleggende credo for mennesket i det moderne. Man verken kan eller bør la være å engasjere deg i det livslange prosjektet å forme seg selv til å bli seg selv.

Individualiseringen er naturlig nok et tema i mange sosiologiske studier av kjærlighet. Det er nærliggende å spørre hvordan kjærligheten "har det" i individualiseringens tidsalder med dens vekt på frihet, selvstendighet og selvrealisering. Er det mulig å forene et individualistisk livsløp med et forpliktende kjærlighetsliv? Bech & Bech-Gernsheim er i særdeleshet fokusert på dette i "The Normal Chaos of Love" (ibid).

Selvrealiseringens svøpe

De to tyske sosiologene er bekymret for kjærlighetens vilkår i det sen-moderne post-industrielle individualistiske samfunn. De tar utgangspunkt i en analyse av de fundamentale endringsprosessene som har foregått i de vestlige samfunn i løpet av siste halvdel av 1900-tallet. Et viktig stikkord er kvinnefrigjøringen, men fokus er vel så mye på det moderne arbeidsliv. Tidligere var samfunnet og familien organisert rundt mannens realisering; "At the beginning of our modern times individualization remained an exclusive privilege of the men" (ibid:57). Mannen var forsørgeren og han var den som måtte - og burde - gå "ut i verden" og ta utdanning (hvis han hadde anledning), finne jobb, gjøre karriere og agere i det offentlige rom – det vi i dag vil betegne som selvrealisering. Kvinnen var den som tok seg av alt på "hjemmefronten" og forsaket sin egen realisering til fordel for mannens; "On the whole women were not then thought of as anything but supportive assistants – necessary to be sure, but not individuals in their own right" (ibid:57). Med kvinnefrigjøringen og kvinnenes inntreden i utdanning og yrkesliv har dette forandret seg og deres forventninger og

krav til livet er blitt helt andre. De søker også å realisere seg gjennom utdanning og karriere og ønsker å utnytte sine potensialer. Muligheten til å virkeliggjøre en individuell biografi er ikke forbeholdt menn på samme måte som før, det har skjedd en "demokratisering av individualiseringen". Med dette har familiens og samfunnets organisering forandret seg fundamentalt og helt sentralt er at i dag skal familien romme ikke bare en, men to selvrealiseringsprosjekter.

Vi må merke oss at når Bech & Bech-Gernsheim analyserer denne endringsprosessen er det ikke kvinnefrigjøringen alene de peker på som forklaring. Like viktig er å forstå dynamikken i det moderne arbeidslivet. Den ideelle arbeidstaker er i dag en fleksibel, mobil, dynamisk person uten relasjonelle bånd eller forpliktelser som hindrer han eller henne å tilpasse seg arbeidslivets behov. Det vil være et menneske som først og fremst er orientert mot egen selvrealisering, på bekostning av familien. De kaller dette "labour market individualization" og mener at arbeidslivets "inner logic demand that both partners have to put themselves first" (ibid:6).

I sentrum av et moderne livsløp, både for kvinner og menn, står altså realisering av seg selv. Dette har blitt en helt avgjørende drivkraft. Ikke nødvendigvis fordi mennesket er egoistiske og selvsentrerte, men fordi dette er et credo i en tid der svært lite (verken trygghet, tilhørighet eller identitet) overleveres gjennom tradisjoner. Alle står overfor "oppgaven" å skape sitt eget liv. Bech & Bech-Geernsheim ser det slik at livet for et moderne individ har blitt en "do-it-yourself biography" der det å søke, oppdage og utnytte sine egne potensialer ikke bare er "...a new shining star at the zenith of our value system, but a cultural answer to new challenges in life" – det har blitt et sosialt must å være engasjert i sitt individuelle livsprosjekt. Spørsmålet som trenger seg på blir da: "How much room is there left in a do-it-yourself biography with all its pressures and restrictions for a partner with his/her own plans and problems?" (begge sitatene ibid:53). Deres spørsmål er om det er mulig å få et kjærlighetsforhold til å fungere i en situasjon der motsetningene mellom egne ønsker, arbeidsmarkedets krav og forholdets behov vil være så store?

Ekteparet Bech ser store problemer forbundet med å forene to individualistisk orienterte individer i et parforhold og få dette til å bli en fungerende familie. Deres analyse dreier seg omkring spørsmålet om hvordan det går med kjærligheten i denne situasjonen. Individualiseringen og presset fra det moderne arbeidslivet betraktes som en trussel mot kjærlighetens mulighet og fokus er rettet mot konflikter i kjølvannet av den motstridende logikken som ligger iboende i kjærlighet og individualisme. De er nokså pessimistiske på kjærlighetens vegne.⁵⁰

⁵⁰ "The Normal Chaos of Love" er en stort anlagt analyse av mange sider ved kjærlighet i det moderne. Å påstå at dette er den eneste rådende perspektivet i boken vil være å fornærme ekteparet Bech som selv fremhever hvordan boken, blant annet som følge av at den er skrevet i samarbeid mellom de to, inneholder kryssende perspektiver. I denne delen velger jeg allikevel å fremheve det pessimistiske perspektivet.

På bakgrunn av disse perspektivene skal vi nå undersøke det empiriske materialet og se om disse norske mennenes liv på noe vis kan sies å være preget av det vi kalte individualiseringens dilemmaer. Vi går nokså konkret til verks og undersøker dette ved å se på hvordan de forener yrkesliv, familieliv og kjærlighetsliv.

KJÆRLIGHET I INDIVIDUALISMENS TID

“Grad av individualistisk mentalitet” kan åpenbart ikke måles. Men det vi kan se på for å få et inntrykk av individualiseringens betydning, er hvordan typiske dilemmaer som har med å håndtere det individualistiske livsløpet å gjøre kan være til stede i mennenes liv. Tankegangen om individualiseringen fokuserer mye på begrepet *selvrealisering*, og problematiseringen av individualiseringen fokuserer på *konflikten mellom selvrealisering og tilknytning til fellesskap*, for eksempel parforhold. Vi kan ta utgangspunkt i disse to faktorene og for det første se hvordan mennene forholder seg til egen jobb og karriere, hvor viktig er det for dem i forhold til relasjonene de inngår i, og da spesielt kjæreste og barn (for de som har det). Så kan vi for det andre se på hvordan de forholder seg til partnerens yrkeskarriere, er de positive eller betrakter de det som en belastning hvis også hun “gjør karriere”. Disse spørsmålene kan være med å belyse Bech & Bech-Gernshems påstand om vanskene med å forene to parallelle biografier og svare på spørsmålet om dette er til stede som problem i disse mennenes liv. Vi skal med utgangspunkt i dette diskutere hvorvidt og hvordan individualiseringens dilemmaer virker inn på mennenes liv.

Hvis vi lar selvrealisering bety jobb og yrkeskarriere kan vi undersøke hvor opptatt mennene er av selvrealisering ved å se hva de svarer på spørsmål omkring hvor viktig jobben var for dem. Alle har tatt utdanning (halvparten lang og resten mellomlang utdanning). De har altså brukt flere år av sitt ungdomsliv til å forberede en mulig yrkeskarriere. De er i dag alle sammen yrkesaktive. Tradisjonelt ville vi forvente at høyt utdannende menn er nokså orientert mot karriere og yrkesliv. Påfallende blant mine menn er at de gir uttrykk for en nokså neddempet holdning i forhold til dette. Til tross for at de er i en livsfase hvor en skulle tro de var i ferd med å “ta av” yrkesmessig og at dette ville være noe som ble høyt prioritert, har de en nesten unison holdning om at; jo, jobben er viktig den, men det er mye annet som er vel så viktig. De er ganske opptatt av karriere, men de har en holdning om at “essensen” i livet ligger, ikke på jobb, men i relasjonene de inngår i⁵¹. Vi kan se på hvordan tre av mennene snakker om dette med jobb i forhold til resten av livet.

Kristian har et sterkt forhold til jobben sin; *“Ja, den er utrolig viktig, den er veldig sånn identitetsskapende.”* Til tross for dette er han helt bestemt på at kjæresten kommer

⁵¹ For å sette det hele på spissen ba jeg mennene rangere fire livsmål: jobb, kone/kjæreste, barn og venner. Alle bortsett fra én rangerte jobb på siste plass (“avvikeren” plasserte jobb nest sist, han mente venner var mindre viktig). Og alle bortsett fra én hadde kone/kjæreste på første plass (“avvikeren” her hadde barn først, fordi de er i en sårbar alder som han sa)

foran. Han rangerer henne først på listen og sier; *"Hun er helt altså sånn grunnleggende viktig. Hvis hun hadde sagt til meg at hun ville bare fortsette å være sammen med meg hvis du er lærer, så hadde jeg sluttet i jobben."* Han er også sikker på at hvis hun ønsket å flytte tilbake til der hun kommer fra, ville han ha sluttet jobben og reist med henne. **Morten** har valgt en mindre krevende arbeidsplass enn hva som er vanlig i hans yrke, nettopp for å ha mer plass til familien. Han sier det slik; *"Selv om jobben er veldig, veldig viktig for meg, så er det noe med at du skal leve et liv mer enn bare de timene du er på jobben."* **Erik** er den av mennene som har vært mest orientert mot å "gjøre karriere". Han er nå i en bra jobb, men ser tilbake på valgene og prioriteringene han har gjort for å komme dit med et kritisk blikk; *"Jeg var veldig ambisiøs på jobbgreia, for noen år siden, har vært veldig karriereorientert og er vel det fortsatt også. Men så fikk jeg liksom en knekk på det etter forholdet med min andre samboer – at det finns jo viktigere ting liksom. For det gikk veldig mye på bekostning av forholdet, for at jeg jobbet hele tiden og prioriterte det veldig, og så ble det liksom en tomhet på det, sånn; hva er det jeg jobber for, hva er det jeg skal oppnå her i enden og kommer jeg noen gang til å oppnå det?"* Han har forandret innstilling etter disse erfaringene, og vil ikke lenger prioritere slik han har gjort: *"... i et forhold hvor jeg ville vært villig til å ofre mer enn forrige gang jeg var i et forhold, det kunne jeg nok ha vært, hvor jeg ville forstått viktigheten av å ikke stå så jævlig på krava på sånne ting hele tiden."*

Husmor er usexy!

Hvordan forholder mennene seg til partnerens yrkesaktivitet? Jeg satte det hele på spissen og spurte mennene om de kunne tenke seg en hjemmeværende kone. De reagerte på spørsmålet som om det var en spøk. Ideen om å skulle ha en hjemmeværende kone var helt fjern for dem, de så på det som noe nærmest absurd. **Erik** syns tanken rett og slett er komisk; *"Jeg ser ikke for meg at jeg skal ha en hjemmeværende dame her liksom. Som gikk rundt her hele dagen? Hva skulle jeg snakke med henne om liksom? Ha ha! Nei det er helt uaktuelt, det har jeg faktisk aldri tenkt på."* **Morten** har også store motforestillinger; *"Nei, vet du, det hadde jeg ikke hørt altså! Det klarer ikke jeg. Nei, jeg vil ha en kone som har sitt eget liv også altså, hvis ikke blir det usexy, uspennende, det blir dødt altså."* Det er en like fjern tanke for **Kristian**; *"Jeg tror jeg syns det hadde vært veldig rart, for det hadde vært så veldig fjernt for meg, at en kvinne skulle velge å være hjemme. (...) Nei, huff, aldri i livet!"*

Det er faktisk slik at flere svarer at de heller kunne tenke seg å være hjemme selv en periode, særlig hvis de skulle få barn (to av de som har barn, har også vært hjemme i lengre perioder enn den tildelte fedrekvoten). **Stig**; *"Hjemneværende kone? Nei, jeg tror ikke det, er egentlig ikke hypp på det. Jeg kunne egentlig heller tenke meg å være hjemmeværende selv."* **Anders**; *"Altså, hvis vi får barn for eksempel, så har jeg kjempelyst til å være hjemme med det barnet."*

Alle damene er yrkesaktive eller under utdanning og mennene omtaler dem som orientert mot å gjøre karriere. Å ønske seg en hjemmeværende kone er altså helt utenkelig. Tvert i mot setter disse mennene stor pris på at partneren har et aktivt liv. De uttrykker tilfredshet med at hun har ambisjoner og ønsker å gjøre karriere. **Stig** sier om June; *"Hun er karriereorientert, hun er hypp på å stå på og gjøre karriere, det syns jeg er kjempekult!"* De er stolte av kvinnene sine og uttrykker at de gjerne vil leve sammen med en sterk kvinne.

Det virker ikke å være slik at mennene har mye av sin mannlige identitet eller stolthet knyttet opp mot det å være forsørgeren eller den som er aktiv i arbeidslivet. **Erik** syns ikke det hadde gjort noe om partneren tjente mer enn ham; *"Nei, det hadde overhode ikke vært noe problem. Jeg har ingen ære på det liksom, har ingen ære på at fordi jeg er mann så skal jeg være hovedforsørger i forholdet liksom."* **Stigs** kjæreste tjener allerede mer enn ham, og det syns han er ok; *"Altså, hun tjener mer penger enn meg og det er jo, jeg blir jo ikke – stoltheten min blir jo ikke såret da liksom."*

Dette er kanskje ikke så oppsiktsvekkende. Tatt i betraktning at disse mennene er fra en gruppe jeg tidligere betegnet som en avant garde, er det ikke overraskende at mennene har disse holdningene. Flere studier har også vist at å ha en felles likestillingsideologi er vanlig for den yngre generasjonen par i Norge. Disse mennene bekrefter og befester med sine holdninger til egen og partnerens yrkeskarriere det bildet. Men disse mennenes selvfølgelige aksept av å leve i et parforhold med to selvrealiseringsprosjekter forteller allikevel om en fundamental forandring av samfunnet og av dynamikken i parforhold, og antyder at vi må endre vår forståelse av et mannlige individualistisk livsløp. Hvis vi ser på en livshistorisk studie Kirsten Danielsen har gjort⁵² blir det tydelig hvor dyp forandringen er. Hun har studert disse unge mennenes besteforeldregenerasjon og skriver om hvordan den ekteskapelige dynamikk (harmoni) ble skapt og opprettholdt gjennom en grunnfestet komplementaritet. Partnerne hadde klart definerte forskjellige roller, han skulle yte forsørgelse og hun skulle yte omsorg⁵³. Det var nærmest utenkelig, både for ham og henne, å rokke ved dette mønsteret. De hentet begge sin verdighet og fikk bekreftet sin identitet gjennom det gjensidige bytteforholdet.

Slik er det ikke lenger, noe helt fundamentalt har forandret seg. I dag virker det helt fjernt og nærmest underlig at man kunne være fornøyd med å leve slik besteforeldrene gjorde. Ikke bare er det blitt slik at det er en selvfølge at kvinner har et selvstendig yrkesliv, det er også et oppriktig ønske for mennene å leve med en yrkesaktiv kvinne skal vi dømme ut i fra mennene i dette materialet. Og det er full-

⁵² "Ekteskap og velferd. Analyser av en generasjons livsløp basert på livshistorisk materiale", Danielsen 1993.

⁵³ Dette var selvsagt avhengig av økonomisk status. Det var ikke så vanlig med en slik rollefordeling i arbeiderklassen, der kvinnene ofte måtte ut og jobbe. Men idealet var helt klart det komplementære forholdet.

stendig utenkelig å ønske seg tilbake til husmorsamfunnet; aktive, arbeidende kvinner er attraktivt, husmor er usexy og håpløst.

Det er nok allikevel slik at det å forene to individuelle livsløp kan skape problemer og frustrasjoner i hverdagslivet, noe mennene også forteller om i flere sammenhenger. Men det virker ikke å være en så problematisk situasjon som Bech & Bech-Gernsheim mener. Selv om det kan by på utfordringer i hverdagslivet reflekteres det ikke over som et problem av disse mennene, muligens fordi det har blitt en selvfølge med to realiseringsbiografier. De to partnerne er i ferd med å realisere et felles prosjekt. På den måten ser vi at et normalt mannlige livsløp har endret karakter. Det er ikke lenger vanlig for en mann (i den avant garde gruppen vi studerer) å forvente et livsløp med ensidig vekt på egen yrkesmessig realisering. Han må inkludere hennes realisering i sine forventninger og planer, noe det virker som disse mennene har gjort. Ikke bare har de akseptert dette som normalfortellingen om livet, de har omfavnet det og ønsker det oppriktig. Frønes har også det inntrykket; "Fortellingen om ekteskapet har forandret seg ved at kvinner og menn ser det som selvsagt at også kvinner skal være yrkesaktive." (Frønes 1998:138)

Hvis vi følger dette resonnementet, er det ikke i spørsmålet om egen kontra den andres yrkesmessige realisering individualiseringens dilemma er å finne. Hvordan skal vi så forstå individualismens påvirkning i disse mennenes liv? Er den ikke virksom? Er det hele så uproblematisk som denne fremstillingen antyder? Kanskje vi må se etter dens uttrykk andre steder enn i den konkrete organiseringen av livet? Vi skal utvikle vår analyse videre ved hjelp av den canadiske filosofen Charles Taylor. I sin bok "Autentisitetens etikk" er han ute etter å nyansere vår forståelse av individualiseringen (Taylor 1998). Vi skal se nærmere på hans perspektiv og diskutere hvordan det kan ha relevans for vårt resonnement. Diskusjonen utdyper samtidig et sentralt begrep i denne oppgaven – *autentisitet*.

Å VÆRE TRO MOT SEG SELV

Mange kritikere av individualismen sier at det som kjennetegner den nye generasjonen er et ønske om å "ha alt", og at å forme et liv handler om å finne måter å innpasse alle de ønskede ingrediensene i livet. Unge individualistiske mennesker er "grådigere" enn tidligere. Det er bildet av en sterk form for individualisme; en selv og ens egen situasjon står i fokus og det handler om å fylle "livsstilspakka" med alt det ønskelige, de vil ha både jobb og karriere, kone med karriere, barn, fritid, god økonomi. **Kristian** sier i en kommentar: *Jeg tror det er veldig sånn problem for mange folk i min generasjon, at det er sånn ønske om å ha alt, generasjonen som ville ha alt, som en eller annen aftenpostenjournalist skrev i en kommentar om kronprinsen en gang. Kronprinsen er akkurat sånn også, vil ha alt, vil både ha the royal thing, og så vil han ha kaffebarene og så vil han ha den vanlige kona og så vil han ha, vil ha, vil ha, vil ha, det er litt sånn. Det er ikke vanske-*

lig å kritisere individualismen på måter som denne, den får ofte skylden for å være årsaken til mange av samtidens problemer og negative tendenser. Både den klassiske sosiologien og vår tids kulturanalyse har bekymret seg over innvirkningene av individualismen på ulike sider av det moderne samfunn - slik vi så Bech & Bech-Gernsheim gjør i forhold til kjærlighet. Denne kritikken av individualismen som modernitetens negative konsekvens preges ofte av en kulturpessimisme som lett kan bli ensidig negativ. Men det finnes alternative perspektiver, og det er en nyansering av forståelsen av individualismen som er Charles Taylors prosjekt.

Vi lever i følge Taylor i en autentisitetens kultur. Autentisitetens kultur har sine røtter i reformasjonen og senere opplysningstidens vektlegging av det enkelte menneskets ansvar for egen tenkning. Denne ansvarliggjøringen utviklet seg gradvis til også å bety å være i kontakt med egne følelser, som er "en del av den moderne kulturs massive subjektive vending, en ny form for innadvendthet, som gjør at vi begynner å oppfatte oss selv som vesener med indre dyp", som han sier (ibid:40). Å være i kontakt med seg selv og sine følelser har blitt noe mennesket må oppnå for å være et ekte og fullverdig menneske. I kjølvannet av denne utviklingen oppstår tankegangen som er en av kjernene i individualismen – at hver enkelt har en særegen måte å være menneskelig på;

Det er en spesiell måte å være menneske på som er *min* måte. Jeg er kallet til å leve mitt liv på denne måten, ikke som en etterlikning av andres. Dette gir en ny betydning til det å være tro mot meg selv. Dersom jeg ikke er det, mister jeg poenget med mitt liv, det som det vil si å være menneske for meg går tapt (ibid:43).

Dette "originalitetsprinsippet" gjør at å være tro mot seg selv betyr å søke etter og være tro mot sin egen unikhet, og for å finne den må man ha kontakt med seg selv og sin indre natur. Taylor sier at det er på bakgrunn av dette vi må forstå det moderne autentisitetensidealet.

Han forholder sin analyse til den bekymrede og pessimistiske tone han finner hos en rekke samfunnsanalytikere når de diskuterer individualismens innvirkning på mennesket og samfunnet⁵⁴. Gjennomgangstonen hos disse er: "Individualismens nattside er en selvsentrering som forflater og begrenser våre liv, gjør dem fattigere på mening og gjør oss mindre opptatt av andre og av samfunnet" (ibid:18). Vi er satt på spissen en gjeng egoistiske, selvsentrerte hedonistiske narsissister med kun et fokus for øye; oss selv og vår egen selvrealisering. Mot denne, i følge ham forenklede kritikken, holder Taylor en annen forståelse. Han mener vi må lete dypere for å forstå den moderne kultur og den spesifikke menneskelige mentalitet som følger av individualiseringens innvirkning. Vi kan bare gripe dette dersom vi ser bakenfor de trivia-

⁵⁴ Taylor nevner spesielt bøker som Daniel Bells "The Cultural Contradictions of Capitalism", Christopher Lash' "The Culture of Narcissism" og "The Minimal Self" og Allan Blooms "The Closing of the American Mind" (Taylor 1998, kap 2)

liserte og degraderte formene for individualisme man finner i de "ytre" lag av kulturen.

Han tar i bruk det kritiserte begrepet selvrealisering, men han forholder seg til det på en annen måte en kulturpessimistene; Vi kan ikke forstå dette som ensbetydende med hedonisme eller egoisme, men må se at bak det ligger et kraftfullt *moralsk ideal*: "Det moralske idealet bak selvrealiseringen er det å være sann mot seg selv i en spesifikk moderne betydning av dette uttrykket" (ibid:29) (det vil si i den betydningen vi har forklart over). Taylor sier det er nødvendig å forstå *kraften* i det moralske idealet som ligger i begrepet selvrealisering; "Poenget er at det i dag er mange som føler seg *kallet* til å gjøre dette, de føler at de bør gjøre det, at livet er bortkastet og mangelfullt dersom de ikke gjør det" (ibid:31). Å leve autentisk, være sann mot seg selv og søke å realisere denne "sannheten" er et moralsk ideal som det moderne mennesket er dypt og oppriktig dedikert til. På denne måten insisterer Taylor på større respekt for denne livsinstillingen. Individualiseringen er ikke egoisme og vulgær hedonisme, men utslag av et oppriktig menneskelig eksistensielt ønske om å leve rett – forstått i forhold til det moralske idealet å være sann mot seg selv.

Hvordan er dette relevant i forhold til vår diskusjon av individualisme og kjærlighet? Det er relevant i forhold til det som kanskje er Taylors viktigste poeng – individualiseringen (og autentisitetens kulturen) truer ikke nødvendigvis kjærligheten eller forvitrer forpliktende relasjonelle bånd. For hvilke betingelser finnes i menneskelivet for å realisere et ideal av denne typen? Hva må til for å kunne finne og realisere et sant selv? Til det svarer Taylor at dette er umulig annet enn gjennom dialog med andre mennesker. Menneskelivet er fundamentalt av dialogisk karakter, vi blir mennesker og i stand til å forstå oss selv gjennom å kommunisere med andre nære mennesker. Ikke bare i den første fasen av livet, men kontinuerlig gjennom livet. I det moderne kan ikke lenger virkeligheten tas for gitt – man får ikke overlevert en ferdig forståelig virkelighet hvor man bare har å finne sin tildelte plass. Virkeligheten må konstrueres påny i hvert menneskes hode. Men dette er vanskelig, enn si umulig å gjøre alene. En virkelighetsforståelse må utformes i dialog med andre mennesker. Dette starter tidlig i menneskets liv og dialogen med de signifikante andre, som Mead kaller det, er helt avgjørende for å bli menneske (Mead 1962). Men en virkelighetsforståelse er ikke noe statisk, den er i kontinuerlig utvikling gjennom livet. Den må defineres og redefineres etter som livet går og opplevelser, erfaringer og hendelser skal inkluderes i individets livshistorie og selvforståelse. Denne virksomheten fortsetter å være avhengig av en dialog med signifikante andre. Par-relasjonen blir åpenbart et av de viktigste "steder" en kan utforme en felles konstruksjon av virkeligheten.

Så dette prosjektet vi, i følge Taylor, alle er travelt opptatt med - å finne, skape og vedlikeholde et sant selv (eller en identitet om du vil), noe som øyensynlig er et

individualistisk prosjekt - er avhengig av nære relasjonelle bånd. Kjærlighetsforhold "betraktes som de viktigste stedene der selvet kan utforskes og oppdages, og de er blant de viktigste formene for fullbyrdelse av selvet" (Taylor 1998:57) Da blir det å leve nært og intimt med et annet menneske av fundamental betydning; "Dersom noe av det jeg verdsetter høyest bare er tilgjengelig for meg gjennom relasjonen til den jeg elsker, så blir hun en integrert del av min identitet" (ibid:47). Egen identitet avhenger på en avgjørende måte av ens dialogiske relasjoner til andre og den anerkjennelsen man kan få gjennom andre⁵⁵.

Betydningen av begrepet selvrealisering blir i Taylors tenkning utvidet på en måte som er relevant i vår sammenheng. Selvrealisering er i utgangspunktet knyttet opp mot både egen karriere, å ha en partner som har en yrkeskarriere og å være med på et felles prosjekt "å skape et liv sammen". Men samtidig handler alt dette om noe dypere – å forme en selvidentitet, noe som er nært knyttet til de nære relasjonene en inngår i. Disse tingene er nøye sammenvevd, det ene henger sammen med det andre og fungerer ikke adskilt. Hvis vi ser dette i forhold til det empiriske materialet, kan vi kanskje si at mennene vi har stiftet bekjentskap med representerer en (ny?) type menn som ikke har hele sin identitet knyttet til en individuell yrkeskarriere, viktig for dem er for eksempel identitet som en bra mann for sin kone og en god far for sine barn⁵⁶. **Anders** sier det for eksempel slik: *"Karriere er viktig for begge, men det er ennå viktigere at det ikke går ut over forholdet. Altså, en karriere for meg ville være veldig lite verdt hvis jeg visste det gikk ut over forholdet."* Når **Morten** forteller om overgangen fra å ha all tid til seg selv til å bli far og familie, skjønner vi at dette har vært ekstremt viktig for ham og har forandret måten han lever og elsker på: *"Du elsker kona di på en helt annen måte, for da er hun liksom mor til dine barn og, det gir en usannsynlig, ubeskrivelig god følelse, både for deg selv liksom og for forholdet og liksom du, ja det er en rikdom, på alle mulige måter, så det må jeg si, selv om det er vanvittig slitsomt av og til, så er det vanvittig berikende."* **Erik** har som vi har gjengitt tidligere forandret seg slik at han heller vil prioritere et forpliktende forhold fremfor å ofre alt for en karriere og **Kristian** er helt sikker på at han ville sette sin egne behov til side dersom kjæresten hans skulle be ham bytte jobb eller flytte på grunn av henne.

Når vi nå slik har utvidet vår forståelse av individualiseringen fra å bare bety selvrealisering i yrkesmessig betydning til å bety selvrealisering på et mer eksistensielt nivå, kan vi si at individualiseringen i dag er nært knyttet opp mot et identitetsprosjekt. Med bakgrunn i det kan vi bedre forstå hvorfor disse mennene er opp-

⁵⁵ Tom snakker mye om hvordan han søker anerkjennelse gjennom forholdet sitt og sier at drømmen er; *"å ha et forhold der en når som helst tør å si det en har lyst til å si, uten redsel for hvordan det blir tatt imot....den der drømmen om full aksept"*.

⁵⁶ Den hegemoniske maskulinitet er i følge mannsforskeren Robert Connell i ferd med å brytes opp, det finns flere arenaer for en mann å bekrefte seg selv, og ut i fra mitt materiale kan det virke som det stemmer. De er friere i forhold til de tradisjonelle normene om at et manns livsprosjekt var karrieren og gjennom den ble han en verdifull mann (for sin kone). (Connell 1995)

tatt av de intime relasjoner i like stor grad som jobb. De former sin identitet vel så mye gjennom sine relasjoner som gjennom yrke. De intime relasjoner er faktisk helt avgjørende for prosjektet å forme sin identitet. Individualiseringens dilemma sett i forhold til kjærlighet ligger i følge vårt resonnement ikke først og fremst i hverdagslivets organisering (selv om det selvsagt også kan by på problemer), men i en dypere dimensjon – nemlig kjærlighetsrelasjonen som det enkelte individs "identitetsverksted" i betydningen det "sted" hvor gjennom man søker etter, former og vedlikeholder både egen identitet og en felles par-identitet, og i forlengelsen av det en livsstil (livsstil i betydningen vi diskuterte over i del 6). Dermed knytter det an til og illustrerer et av Bech & Bech-Gernsheims viktige poenger som vi har vært inne på tidligere. De sier at en problematisk konsekvens av modernitetens frisetting fra tradisjonelle bånd og tilskrevne identitet, er at så mye skal oppfylles gjennom en relasjon – kjærlighetsrelasjonen. De hevder derfor at kjærlighetsrelasjonene er blitt *viktigere* (fordi den er kilde til identitetsforming, selverkjennelse, et sted å lete etter ens sanne jeg), men derfor også *vanskeligere*, nettopp fordi så mye tillegges denne relasjonen.

*

Den forståelsen av kjærlighetens mentalitet i det moderne vi har forsøkt å utvikle gjennom de foregående kapitlene kan vanskelig oppsummeres i en konkluderende slutt. Vi vil derfor avslutte denne oppgaven med en oppsummering av refleksjonene vi har gjort uten å komme med noe entydig sluttkommentar. Det er også i tråd med oppgavens karakter og intensjon.

Del Avslutning

"Det er bare lykke og glede og fantastisk", svarte Stig på spørsmålet om hva kjærlighet er - og føyde til et litt nølende "liksom". Det har vært noen av kjærlighetens tvetydigheter vi har søkt å belyse gjennom denne oppgaven. Det som er tvetydig er det som kan forstås på flere måter. Slik kjærlighet kan forstås som "lykke, glede og fantastisk" - men også som mye annet – liksom! Har vi så lyktes med dette? I denne avsluttende delen skal vi oppsummere prosjektet og diskutere dets relevans i så måte.

Det vi først forsøkte var å anlegge et sosiologisk perspektiv på kjærlighet. Vi ønsket å utfordre det vi oppfattet som kjærlighetens hemmelighetskremmeri; det at kjærlighet stort sett unndrar seg sosiologisk undersøkelse fordi det råder en oppfatning om at denne delen av tilværelse ikke er mulig å gripe innenfor sosiologiens rammer. Vi har i opposisjon til dette hevdet at det er både mulig og viktig å "forske

på kjærlighet”, et av ønskemålene med dette prosjektet har også vært å bidra til det. Vårt perspektiv har vært å betrakte kjærlighet som en sosial konstruksjon. Da forstår vi kjærlighet ikke bare som noe personlig, universelt og evig likt, men også som noe som er formet og påvirket av kultur, historisk forandring og strukturelle betingelser. Vi har ment at det er en dobbelhet i kjærlighet som nettopp bunner i at den på samme tid er noe personlig og noe samfunnsmessig – det var denne dobbelheten vi var interessert i å undersøke nærmere.

Vi har studert det vi kalte kjærlighetens mentalitet i betydningen forestillinger og refleksjoner om kjærlighet. Vi mente mentalitet ville være et fruktbart begrep å anvende for å kunne undersøke skjæringspunktet mellom det sosiale og det personlige. Vi tok utgangspunkt i at kjærlighetens mentalitet er formet og preget av noen dimensjoner ved moderniteten, som vi kalte det. Disse dimensjonene mente vi representerer særtrekk ved den moderne tid og den moderne mentalitet, og de ble valgt ut med bakgrunn i både klassisk og nyere modernitetsteori. Vi har ut gjennom oppgaven studert hvordan denne kjærlighetens mentalitet arter seg når sett gjennom en prisme dannet av fortellingene til noen unge menn i Norge i dag. Og det vi har undersøkt er hvordan disse dimensjonene kan sies å være relevante for å forstå deres kjærlighetsliv og kjærlighet betraktet mer allment.

Når man søker å si noe om kjærlighetens mentalitet, vil man selvsagt ikke kunne komme frem med et entydig og klar svar, men må i stedet søke å forme en mangetydig og nyansert beskrivelse. Det er fordi kjærlighetens mentalitet ikke er èn avgrenset størrelse, men kan forstås på flere ulike måter. Det har allikevel avtegnet seg et bilde av kjærlighetens mentalitet i det moderne ut gjennom denne oppgaven som vi skal forsøke å sammenfatte. To ord som ofte har dukket opp blir da sentrale – autentisitet og ambivalens.

Vi har lagt vekt på at en helt vesentlig innsikt for å forstå hvordan kjærlighet utformes i det moderne, er å inkludere en forståelse av autentisitet som et kraftfullt moralsk ideal (slik Charles Taylor argumenterer for). Vi hevdet at autentisitet er en essensiell dimensjon i den moderne fortellingen om kjærlighet. Og vi har ment at ambivalens i relasjon til kjærlighet ofte har med de dilemma som oppstår i skjæringspunktet mellom hvordan tilværelsen er - og søken etter det autentiske. Hvordan har vi argumentert for dette?

I delkapitlet om romantikkens ambivalens fant vi gjenklang for å forstå mennenes handlinger og holdninger som å ha med en søken etter autentisk romantikk å gjøre. Vi så hvordan de uttrykte ambivalens i forhold til romantikk gjennom måten de snakket om romantikk både som noe de avviste og noe de omfavnet. Vi mente at forskjellen lå i at romantikken ble opplevd som bra når den var ektefølt og spontan (altså autentisk), og dårlig når den var åpenbart iscenesatt (som når den bare var en stemning eller setting). Vi syntes å ane en angst for klisjéer som vi mente hadde

sammenheng med at mange av romantikkens uttrykksformer er "besudlet" og tømt for mening gjennom for eksempel kommersialiseringen av romantikk som symbol for å selge (the commodification of romance, jmf. Illouz). Gjennom den kulturelle utvanning av romantiske uttrykk har det å få til (autentisk) romantikk blitt en komplisert affære og det krever en avansert kulturell kapital å manøvrere seg gjennom dette klisjéenes minefelt. Vi mente i så måte at ironien er en av "de moderne romantikerne" redninger, eller "strategier" om du vil. Ved hjelp av ironiens avvæpnende kraft kan de distansere seg fra den type romantikk som ikke er bra (den klisjéfylte). Den attraktive romantikken, som de gjerne vil omfavne som en del av sin fortelling om kjærlighet, er den som oppleves autentisk, det er romantikk som gjerne har islett av å være noe kreativt, individuelt eller spennende.

I vår analyse av romantikkens skjebne i det moderne har vi lagt vekt på det tvetydige i at romantikk på samme tid er noe attraktivt og noe problematisk. Dette spenningsforholdet oppstår som følge av konflikten mellom en mentalitet preget av forestillinger om bra romantikk som noe autentisk - og det problematiske i å utforme og oppleve romantikken som nettopp det, autentisk.

Da vi diskuterte relativiteten i relasjon til kjærlighet i del 6, viste vi hvordan det også i den sammenhengen kan være fruktbart å bringe inn autenticitet som forståelse når man skal forsøke å beskrive de dilemma som kan oppstå for moderne elskende i den relative kjærlighetens tid. Dilemmaets kjerne ligger i motsetningen mellom idealet om livet som refleksivt bearbeidet og valgt, og idealet om kjærlighet som noe autentisk. Vi argumenterte for at det er et sterkt ideal, ja nærmest et krav for et moderne menneske å forholde seg til tilværelsen med en refleksiv og bevisst innstilling. Dette stikker så dypt at det har med utformingen av identitet som vi (med Giddens) hevdet at i neste omgang har med å forme en livsstil (i en omfattende betydning av begrepet) å gjøre. Samtidig hevdet vi at det i forhold til kjærlighet råder et ganske motsigende ideal – kjærlighet skal være noe autentisk i betydningen noe som rammer deg og som er utenfor valgets rekkevidde. Paradoksalt er det at i den frie kjærlighets tid, der det å selv velge hvem man vil leve sammen med er en absolutt rettighet, og hvor det relative i kjærligheten gjør at en person kan velge (og velge bort) kjærlighet flere ganger gjennom livet - er det ytterst problematisk å inkludere en tanke om at kjærlighet har noe med valg å gjøre.

Gjennom den empiriske undersøkelsen fant vi gjenklang for at mennene lever sine (kjærlighets-)liv i skjæringspunktet mellom disse motstridende idealene. De lever i det vi kalte den relative kjærlighetens tid som innebærer at de på et eller annet nivå må forholde seg til at kjærlighet ikke er noe absolutt, men relativ i den forstand at å leve sammen med et annet menneske innebærer et kontinuerlig valg basert på en refleksiv bearbeiding av livet. Vi mente at vissheten om muligheten til å kunne ta et (annet) valg innebar et krav om i det minste å reflektere over det mulige valget (det

vi kalte relativitetens dilemma). Vi så hvordan de forsøker å skjerme *selve* kjærligheten fra å bli "besudlet" av rasjonaliteten gjennom å avgrense rasjonalitetens virkeområde i forhold til kjærlighet. Denne tanken om at selve kjærligheten må beskyttes forstår vi å ha med autentisitetens ideal å gjøre. En slik tenkning har sitt grunnlag i at kjærligheten forstås som noe ekte i seg selv, som må beskyttes og bevares fri for innvirkning fra noe som kan true (opplevelsen av) dens ekthet.

Vi har ment at en årsak til at rasjonalitet står i et slik spenningsforhold til kjærlighet er at de representerer to ulike verdisfærer à la Webers betydning av ordet. Det vil si at den grunnleggende logikken i rasjonalitet ikke er forenlig med kjærlighetens logikk, noe vi hevdet også Weber var opptatt av i sitt forsøk på å finne en vei ut av rasjonalitetens jernbur og begrense dens inntrengen på alle livets områder. Vi argumenterte ved hjelp av noen moderne analytikere for at dette prosjektet er problematisk (om ikke umulig) og endte opp i en posisjon der vi innså dobbelheten i at det å være et moderne menneske innebærer å leve innenfor en rasjonell logikk, og at det derfor uunngåelig vil være en iboende tvetydighet i dette i relasjon til kjærlighet. Heri ligger kjernen til den ambivalens vi ante mennene opplever i sine (kjærlighets-)liv i forhold til dette.

I den siste diskusjonen i del 7 trakk vi inn individualiseringen og forsøkte å si noe om hvordan denne dimensjonen ved det moderne samfunn kan sies å influere kjærligheten. Vi så først på om det kunne være relevant å forstå individualiseringen som selvrealisering og undersøkte på hvilken måte dette hadde innvirkning på menneskes liv. Spørsmålet var om det er problematisk å leve i samliv med to selvrealiseringsbiografier (som er Bech & Bech-Gernsheim's største bekymring i forhold til individualiseringens innvirkning på kjærlighetslivet). Vi fant ut at selv om mennene er opptatt av selvrealisering, og selv om de lever sammen med en kvinne som også er det, er det ikke nødvendigvis i det individualiseringens dilemma er å finne. Det er en for snever forståelse av individualiseringens innvirkning å bare fokusere på å se det som selvrealisering. I flukt med Charles Taylors tenkning, argumenterte vi for at individualiseringen må forstås å ha med autentisitet å gjøre. I hans forståelse er autentisitet et kraftfullt moralsk ideal for det moderne mennesket som dypest sett er på leting etter å kunne være tro mot seg selv (i betydningen tro mot sin egen originalitet). Hos ham handler autentisitet først og fremst om en oppriktig eksistensiell søken etter et sant selv. Hans poeng i forhold til kjærlighet er at for å kunne realisere et slikt autentisitetsideal er vi avhengig av nære relasjoner, det kan bare skje gjennom dialog med signifikante andre. Kjærlighetsrelasjonen er den viktigste relasjonen i så måte. Vi mente derfor at for å forstå individualiseringen i relasjon til kjærlighet, var det viktig å ikke bare se på det som å ha med selvrealisering i yrkesmessig betydning, men også som å ha med identitet å gjøre.

Det tvetydige ligger i at individualisme forstås som å være en selvtilstrekkelig orientering mot virkeliggjøring av seg selv og sitt eget livsprosjekt - men at det (med en nyansert forståelse av individualismen som autenticitetssøken) egentlig ikke er mulig uten i relasjon til andre mennesker.

Helt til slutt

“Kjærligheten er hellig, og siden dens hemmeligheter er vesentlige, må hemmeligheten opprettholdes om ikke fenomenet skal endre karakter”, sa Aubert. Ved å ha undersøkt kjærlighet slik vi har gjort i denne oppgaven, kan vi dermed mene at “fenomenet” har endret karakter? Til det må vi ydmykt si nei. Fenomenet i seg selv, det vi tidligere har tenkt på som *selve* kjærligheten, berøres neppe av våre forsøk på å gripe det innenfor sosiologiens rammer. Men det som *kan* endre seg når - som vi et sted sa - det rettes et skarpere lys mot kjærligheten enn det lyserøde skjæret fra et forelsket hjerte, er vår *forståelse* av kjærlighet.

Ambisjonen med denne teksten har vært tredelt; for det første har det vært å undersøke om det går an å studere kjærlighet sosiologisk, for det andre å utforske hvilken forståelse av dette fenomenet som kan åpne seg når man nærmer seg det fra en annerledes vinkel enn den som vanligvis er kjærligheten forunt, og for det tredje å forsøke å si noe om hvordan kjærlighet som sosialt fenomen kan forstås. Til det første vil jeg mene at vi gjennom denne undersøkelsen har vist at det *er* mulig å studere kjærlighet sosiologisk. Så lenge vi er ydmyke nok til ikke å pretendere å skulle gripe og forklare selve kjærligheten, er en sosiologisk undersøkelse av kjærlighet fullt mulig og absolutt relevant. Til det andre er å si at den forståelsen vi har utviklet ikke er entydig eller konkluderende. Den har kommet til ved hjelp av fortellingene om kjærlighet fra noen unge menn i Norge i dag, som sammen med andre teoretikeres refleksjoner og mine fortolkninger danner oppgavens forhåpentligvis mangfoldige bilde av kjærligheten i det moderne. Å få frem et slikt mangfoldig bilde var også et ønskemål. Til det siste er å si; jeg tror vi er i nærheten av å forstå noe om kjærlighet som sosialt fenomen når vi i vår refleksjon om dette fenomenet inkluderer en erkjennelse av at kjærlighet er og forblir noe tvetydig. Jeg vil hevde at som sosialt fenomen er kjærlighet noe tvetydig all den stund det på samme tid er noe dypt personlig og noe dypt samfunnsmessig. Heri ligger noe av kjærlighetens underlige dobbelhet - og det som gjør kjærlighet til det mest personlige vi har til felles. Hvis jeg gjennom denne teksten har fått frem en forståelse for dette, er oppgavens mål nådd.

Litteraturliste

- Alberoni, Francesco 1997: *Eg elsker deg*. Det Norske Samlaget. Oslo
- Andersen, Heine og Kaspersen, Lars Bo (red) 1996: *Klassisk og moderne samfundsteori*. Hans Reitzels Forlag A/S. København.
- Aubert, Vilhelm 1972: "Tanker om kjærlighet" i Aubert, Vilhelm: *Hvor tett et samfunn*. Pax Forlag. Oslo.
- Bandlien, Bjørn 1998: *Kjærlighet og ekteskap i norrøn middelalder*. Hovedfagsoppgave ved Historisk institutt, Universitetet i Oslo.
- Barstad, Anders 2000: "Kjærligheten – fremdeles levende? Noen grunner til hvorfor du kanskje likevel ikke skal hate Statistisk sentralbyrå" i *Samfunnsspeilet* nr. 5 2000.
- Barthes, Roland 1983: *Kärlekens samtal*. Bolförlaget Korpen. Göteborg.
- Beck, Ulrich og Beck-Gernsheim, Elisabeth 1995: *The Normal Chaos of Love*. Polity Press. Cambridge.
- Berger, Peter og Luckmann, Thomas 2000. *Den samfunnsskapte virkelighet*. Fagbokforlaget. Oslo.
- Bourdieu, Pierre 1995: *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Pax Forlag. Oslo.
- Connell, Robert 1995: *Masculinities*. Polity Press. Cambridge.
- Danielsen, Kirsten 1990: *De gammeldagse piker. Eldre kvinner forteller om sitt liv*. Pax Forlag. Oslo.
- Danielsen, Kirsten 1992: *Slike gutter. Eldre menn forteller om sitt liv*. Pax Forlag. Oslo.
- Danielsen, Kirsten 1993: *Ekteskap og velferd. Analyser av en generasjons livsløp basert på livshistorisk materiale*. Rapport 3. Norsk gerontologisk institutt. Oslo.
- Bertaux, Daniel 1981: "From the Life-History Approach to the Transformation of Sociological Practice" i Bertaux, Daniel (red.): *Biography and Society. The Life History Approach in the Social Sciences*. Sage Studies in International Sociology 23. Beverly Hills, California.
- Elder, Glenn H. 1997: "Oppvekst, sosial endring og handlingsevne. Et livsløpsperspektiv" i Frønes, I., Heggen, K., Myklebust, J. O., (red): *Livsløp. Oppvekst, generasjon og sosial endring*. Universitetsforlaget. Oslo.
- Eriksen, Trond Berg 1990: "Kjærlighetens besvergende tale" i Eriksen, Trond Berg: *Posthistoriske anfektelser*. Universitetsforlaget. Oslo.

Fangen, Kathrine 1997: *Fra erfaringsnær til kritisk. Fortolkning som samfunnsvitenskapelig utfordring*. Notat nr. 10. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Universitetet i Oslo.

Fromm, Erich 1993: *The Art of Loving*. The Aquarian Press. London.

Frønes, Ivar 2001: *Handling, kultur og mening*. Fagbokforlaget. Oslo.

Frønes, Ivar og Brusdal, Ragnhild 2000: *På sporet av den nye tid. Kulturelle varsler for en nær fremtid*. Fagbokforlaget. Oslo.

Frønes, Ivar (2000b): "Revolution without Rebels" i Furlong, A. og Guidikova, I.: *Transitions of youth citizenship in Europe: Culture, Substance and Identity*. Council of Europe. Strasbourg.

Frønes, I., Heggen, K., Myklebust, J. O. 1997: "Livsløpsanalyse – begreper og forståelsesformer" i Frønes, I., Heggen, K., Myklebust, J. O., (red): *Livsløp. Oppvekst, generasjon og sosial endring*. Universitetsforlaget. Oslo.

Giddens, Anthony 1996: *Modernitet og selvidentitet. Selvet og samfundet under senmoderniteten*. Hans Reitzels Forlag. København.

Giddens, Anthony 1994: *Intimitetens forandring. Seksualitet, kærlighed og erotik i det moderne samfund*. Hans Reitzels Forlag. København.

Haldar, Marit 1997: "Kjærlighetens sosiologi" i Veiden, Pål og Nilsen, Rune (red): *Sosiologisk fantasi*. Ad Notam Gyldendal. Oslo.

Hendrick, Susan og Hendrick, Clyde 1992: *Romantic love*. Sage Publications. London.
Hochschild, Arlie Russel 1983: *The Managed Heart. Commercialization of Human Feelings*. University of California Press. Berkeley.

Holter Ø.G og Sissel Frøberg 1999: *Mannsforskning i Norge. En forskningsoversikt. En litteraturliste*. Norges forskningsråd. Området for kultur og samfunn.

Illouz, Eva 1997: *Consuming the Romantic Utopia. Love and the Cultural Contradictions of Capitalism*. University of California Press. Berkeley.

Illouz, Eva 1999: "The Lost Innocence of Love. Romance as a Postmodern Condition" i Featherstone, Mike (red.): *Love and Eroticism*. Sage Publication. London.

Jamieson, Lynn 1998: *Intimacy. Personal Relationships in Modern Society*. Polity Press. Cambridge.

Jensen, Helge Hiram 2002: *Gulskogenparken i mitt hjerte og i den globale verdensøkonomien*. Hovedfagsoppgave, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.

Kaspersen, Lars Bo 1996: "Anthony Giddens" i Andersen, Heine og Kaspersen, Lars Bo (red): *Klassisk og moderne samfundsteori*. Hans Reitzels Forlag A/S. København.

Kjensli, Tina 1997: "Følelssosiologi og affektteori" i *Hovedfagsårboken 97/98*. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, UiO. Oslo.

- Kvale, Steinar 1997: *Det kvalitative forskningsintervju*. Ad Notam Gyldendal. Oslo.
- Kunnskapsforlagets blå ordbøker 1984: *Norske synonymer*. Kunnskapsforlaget. Oslo.
- Kunnskapsforlagets blå ordbøker 1978: *Fremmedordbok*. Kunnskapsforlaget. Oslo.
- Lamark, Hege 1995: *Portrett-intervju: om metode og sjanger*. Institutt for journalistikk. Fredrikstad.
- Lindholm, Charles 1998: "The future of love" i deMunch, Victor C. (ed.): *Romantic Love and Sexual Behaviour. Perspectives from the Social Sciences*. Praeger Publishers. Westport.
- Luhmann, Niklas 1986: *Love as Passion. The Codification of Intimacy*. Polity Press. Cambridge.
- May, Rollo 1983: *Kjærlighet og vilje. Om de to kreftene som må samvirke i et fulltonende følelsesliv*. Aventura forlag A/S. Oslo.
- Mead, George Herbert 1962: *Mind, Self and Society. From the Standpoint of a Social Behaviorist*. The University of Chicago Press. Chicago.
- Meyer, Siri og Solheim, Kjell Roger (red.) 1997: *Kjærlighetssymposiet*. Sparatcus forlag. Oslo.
- Mills, C. Wright 1967: *The Sociological Imagination*. Oxford University Press. London.
- Nilsen, Rune Åkvik 1994: *Multidimensjonalitet og ambivalens – Max Weber og det moderne*. ISO rapport nummer 5. Institutt for sosiologi. Universitetet i Oslo.
- Nilsen, Rune Åkvik 1998: "Mellom Apollon og Dionysos – Max Weber og det moderne menneskets strevsomme habitus", i Veiden, Pål og Nilsen, Rune (red.): *Sosiologisk fantasi*. Ad Notam Gyldendal. Oslo.
- Månson, Per 1996: "Max Weber", i Andersen, Heine og Kaspersen, Lars Bo (red): *Klassisk og moderne samfundsteori*. Hans Reitzels Forlag A/S. København.
- Riley, Mathilda White 1988: "On the Significance of Age in Sociology". I Riley M.W. (red.): *Social Change and the Life Course, Volume 1: Social Structure and Human Lives*. Sage Publications. California.
- Rudberg, Monica 1997: *Kjærlighetsartikler. Ungdom, kjønn og kjærlighet i forandring*. Tano Aschehoug. Oslo.
- Schöndorf, Katharina 1996: *Maskulinitet og seksualitet. En studie av åtte menn*. Hovedoppgave i sosiologi. Universitetet i Oslo.
- Sosiologisk Leksikon 1997: Korsnes, O., Heine, A. og Brante, T. (red). Universitetsforlaget. Oslo.
- Stefansen, Kari 1998: *Kjærestepar. Om kjærlighetsidealer og kjærlighetspraksis i parforholdets ulike faser*. Hovedoppgave i sosiologi. Universitetet i Oslo.

Stene-Johansen, Knut 1997: "E lucevan e stelle. Om Roland Barthes og Kjærligheten" i Meyer, Siri og Solheim, Kjell Roger (red.): *Kjærlighetssymposiet*. Sparatcus forlag. Oslo.

Taylor, Charles 1998: *Autentisitetens etikk*. Cappelen Akademisk Forlag. Oslo.

Thagaard, Tove 1998: *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Fagbokforlaget. Oslo.

Thagaard, Tove 1996: *Arbeid, makt og kjærlighet*. Fagbokforlaget. Bergen.

Thorsen, Liv Emma 1993: *Det fleksible kjønn. Mentalitetsendring i tre generasjoner bondekvinner 1920-1985*. Universitetsforlaget. Oslo.

Thorsen, Kirsten 1992: *Livsløp og alderdom. Kvinneliv og mannliv – gamle forteller sin livshistorie*. Rapport 6. Norsk gerontologisk institutt. Oslo.

Skjervheim, Hans 1996: *Deltakar og tilskodar og andre essays*. Aschehoug Forlag. Oslo.

Örberg, Peter 1997: *Livet som berättelse. Om biografi och åldrande*. Doktoravhandling Uppsala Universitet. Uppsala.

Weber, Max 1971: "Samfunnsvitenskapenes "objektivitet"" i Weber, M.: *Makt og Byråkrati*. Gyldendal Forlag. Oslo.

Widerberg, Karin 1996: "Køn og samfunn" i Andersen, Heine og Kaspersen, Lars Bo (red): *Klassisk og moderne samfundsteori*. Hans Reitzels Forlag A/S. København.

Andre kilder:

Tidsskriftet *Flux* nr. 17 1999, temanummer om kjærlighet

Aftenposten Aften 23. mai 2002: *Å følge sin egen stjerne*. Skrevet av Kjetil S. Østlie

Aftenposten 24. mai 2002: *Følelser på storskjerm*. Skrevet av Simen Tveitereid

Dagbladet 29. mai 2002: *Den nye romantikken*. Skrevet av Stein Aabø.

Alle kilder i denne oppgaven er oppgitt